

VINNOVA RAPPORT
VR 2008:20

SESAM ÖPPNA DIG!

Forskarperspektiv på kvinnors företagande

PÅR LARSSON, ULLA GÖRANSON & MAGNUS LAGERHOLM (RED)

Titel: Sesam öppna dig! Forskarperspektiv på kvinnors företagande

Författare : Pär Larsson, Ulla Göranson & Magnus Lagerholm - VINNOVA (red)

Textredigering: Birgitta Jakobsson

Serie: VINNOVA Rapport VR 2008:20

ISBN: 978-91-85959-34-1

ISSN: 1650-3104

Utgiven: November 2008

Utgivare: VINNOVA –Verket för Innovationssystem / *Swedish Governmental Agency for Innovation System*

VINNOVA Diariernr: 2008-00400

Om VINNOVA

VINNOVAs uppgift är att *främja hållbar tillväxt* genom finansiering av *behovsmotiverad forskning* och utveckling av *effektiva innovationssystem*.

Genom sitt arbete ska VINNOVA tydligt bidra till att Sverige utvecklas till ett ledande tillväxtland.

I serien VINNOVA Rapport publiceras externt framtagna rapporter, delrapporter, kunskapssammanställningar, synteser, översikter och strategiskt viktiga arbeten från program och projekt som fått anslag av VINNOVA.

Programmet Forskning om kvinnors företagande avser dels att synliggöra eventuella diskriminerade eller på andra sätt hindrande strukturer för kvinnors företagande, dels att belysa förutsättningarna för företagande i olika branscher. Programmet har en budget på max 30 miljoner kronor. Inom denna ram beräknas 10-15 projekt beviljas finansiering. En utlysning inom programmet har gjorts under 2008. Bakgrunden till programmet är ett uppdrag VINNOVA har fått från Näringsdepartementet att utforma, utlysa och fatta beslut om ett forskningsprogram om kvinnors företagande med målet att förstärka och förnya forskningen på området. Uppdraget skall slutredovisas till Regeringen senast den 30 juni 2011.

Forskning och innovation för hållbar tillväxt.

I VINNOVAs publikationsserier redovisar bland andra forskare, utredare och analytiker sina projekt. Publiceringen innebär inte att VINNOVA tar ställning till framförda åsikter, slutsatser och resultat. Undantag är publikationsserien VINNOVA Policy som återger VINNOVAs synpunkter och ställningstaganden.

VINNOVAs publikationer finns att beställa, läsa och ladda ner via www.VINNOVA.se. Tryckta utgåvor av VINNOVA Analys, Forum och Rapport säljs via Fritzes, www.fritzes.se, tel 08-690 91 90, fax 08-690 91 91 eller order.fritzes@nj.se

Sesam öppna dig!

Forskarperspektiv på kvinnors företagande

av

Pär Larsson
Ulla Göranson
Magnus Lagerholm
(red)

KVINNORS

FÖRETAGANDE

STÄRKER

SVERIGE

Förord

Hösten 2007 fick VINNOVA i uppdrag av Näringsdepartementet att utforma, utlysa och fatta beslut om ett forskningsprogram om kvinnors företagande. Inför utlysningen *Forskning om kvinnors företagande* som öppnade under våren 2008 efterlyste Vinnova konkreta förslag på områden och forskningsfrågor som belyser kvinnors företagande ur olika perspektiv. Mer än 50 praktiker och forskare, inom olika ämnesområden och från olika lärosäten, hörde av sig. Många av dem lyfte fram uppslag till bra och spännande forskningsprojekt inom områden som är viktiga att beforska. Några av dem har fått uppdraget att vidareutveckla sina idéer – och det är dem vi har samlat i den här boken.

Boken består av fjorton fristående uppsatser som belyser olika teman kring forskning om kvinnors företagande, både vad gäller kunskapsbehov och samhällsrelevans. Boken visar på den mångfald av områden som påverkar kvinnors företagande. Det är till exempel tydligt att det inte enbart är med näringspolitiska åtgärder som man kan intressera kvinnor för och stödja kvinnors företagande. Texterna visar att det är väl så angeläget att studera, och eventuellt förändra, regler och strukturer inom familjepolitikens som arbetsmarknadspolitikens och utbildningspolitikens område. Bidragen visar också hur ett genusperspektiv innebär att begrepp som bl a företagare, entreprenör, innovation och rådgivning måste ifrågasättas för att stöd för kvinnors företagande ska få sin rätta utformning.

Boken vänder sig till forskare och beslutsfattare som intresserar sig för kvinnors företagande och entreprenörskap, men den ger även dig som har ett allmänt intresse av området en möjlighet att ta del av forskningen på ett överskådligt sätt. Forskarna svarar själva för innehållet i sina texter. De tolkningar, argument och slutsatser som förs fram är således inte uttryck för en officiell hållning på VINNOVA.

VINNOVAs program *Forskning om kvinnors företagande* ingår i regeringens satsning på att främja företagande bland kvinnor, förnya forskningen och öka kunskapen om kvinnors företagande.

VINNOVA i november 2008

Pär Larsson

Enheten för Arbetslivsutveckling

Ulla Göranson

Magnus Lagerholm

Innehåll

Fältet genus och företagande - introduktion och sammanfattning <i>Carin Holmquist</i>	7
Renoverat språkbruk om företagsamhet kan synliggöra omoderna föreställningar <i>Karin Berglund</i>	31
Kvinnors företagande i ett historiskt perspektiv: Mellan familj, stat och marknad <i>Lena Andersson-Skog</i>	43
Maskulint, feminint, entreprenöriellt – könsstämpling av branscher och professioner <i>Monica Lindgren</i>	53
Politiskt perspektiv på kvinnors företagande <i>Eva Blomberg</i>	66
Hur påverkas kvinnors företagande av familj och privatliv? <i>Katarina Pettersson</i>	76
Kvinnors företagande i spåren av den offentliga sektorns omvandling <i>Elisabeth Sundin & Malin Tillmar</i>	87
Statligt företagsfrämjande ur ett genusperspektiv <i>Agneta Hansson & Kicki Stridh</i>	97
Riskkapitalmarknaden – ett glastak för kvinnors företagande? <i>Jeaneth Johansson & Malin Malmström</i>	112
Förändrad rådgivning – ett sätt att frigöra kvinnors företagsamhet <i>Anders W Johansson</i>	126
Internationell forskning – tillämpning i Sverige <i>Helene Ahl</i>	135
Ägarskiften genom arv eller köp - en möjlighet för kvinnor <i>Leif Melin</i>	144

Får företagande kvinnor vara med i EUs strukturfonder och regionala partnerskap?

Mona Hedfeldt, Gun Hedlund & Joachim Åström 153

Akademiskt entreprenörskap och genus

Ylva Fältholm & Lena Abrahamsson..... 162

Fältet genus och företagande¹

- introduktion och sammanfattning

Carin Holmquist

Det finns många aspekter både på kvinnors företagande i sig och på forskning inom området. Det framgår inte minst av de beskrivningar som ingår i den här boken.

Den här inledande beskrivningen av fältet utgör en introduktion till de övriga texterna, men den fungerar också som en fristående sammanfattning av det empiriska och forskningsmässiga läget inom fältet genus och företagande.

De följande kapitlen tar upp mycket varierande frågeställningar. Men alla berör, mer eller mindre explicit, skärningspunkten mellan genus och företagande.

Kapitlet inleds med en kort beskrivning av hur agendan kring kvinnors företagande ser ut i dagsläget. Därefter beskriver jag hur företagandet, speciellt kvinnors företagande, utvecklats över tiden rent empiriskt. Redan här vill jag betona att kvinnors och mäns företagande är kommunicerande kärn, att det finns starka samband – ett tydligt sådant exempel är familjeföretagandet. Efter att ha beskrivit det empiriska fenomenet övergår jag till att beskriva forskningen på området. Då tvingas jag beskriva företagande och genus var för sig eftersom forskningen om dessa områden till största delen är åtskilda. Jag tar först upp entreprenörskapsteori, därefter forskning om kvinnors företagande och slutar med genusteori. Kapitlet avslutas med några reflektioner kring möjligheterna att bygga en genusmedveten teori kring företagande.

Bakgrund

Företagande har blivit populärt, framför allt talar vi idag om nyföretagandet. Enigheten är stor, i alla läger, om att Sverige behöver fler nya entreprenörer, fler nya företag och fler växande företag. En anledning till det starka intresset är naturligtvis det tillskott till ekonomin som entreprenörer och företag enligt många studier, alltifrån Birch (1979)

---

¹ Detta kapitel bygger på material från tre andra skrifter: Holmquist, C & Carter, S (2008) The Diana project: Pioneering Women Studying Pioneering Women. Small Business Economics, 30, in press. Holmquist, C (2008) Varför ska man främja kvinnors företagande. Nutek under publicering, samt Holmquist, C (2002) Entreprenörskapsteori och genusteori - är en integration möjlig och/eller önskvärd?

som visade att små och nya företag var viktiga för sysselsättning och ekonomi. Många studier påvisar att hela västvärlden har låga andelar entreprenörskap, den mest kända är Global Entrepreneurship Monitor (GEM) där en forskargrupp varje år mäter benägenheten att starta företag i en mängd länder. Många organisationer, som OECD och EU, ägnar numera stor kraft och stora resurser till att stärka entreprenörskapet och företagandet. Även i Sverige har ett allt starkare intresse fokuserats på att stärka företagandet, till exempel via innovationsstöd, regelförenkling, rådgivning och kapital.

Det finns många frågor kring entreprenörskap som är aktuella och som debatteras. Företagandet står i dag högt på den allmänna agendan i Sverige – liksom i västvärlden i stort. En av de frågor som idag har fått ökad uppmärksamhet är att kvinnor, över hela världen, är mindre benägna än män att starta och driva företag. Det finns ännu ingen entydig förklaring till könsskillnaden, men mycket tyder på att det är mäns och kvinnors olika villkor som skapar denna skillnad.

I Sverige är både kvinnor och män internationellt sett obenägna att starta och driva företag. En stor del av hindren för företagande, och framför allt företagstillväxt, anses av såväl företagare själva (se till exempel Nuteks undersökningar) som av politiker vara relaterade till regelverken i vid bemärkelse. Det kan gälla allt från krångliga och många blanketter till för högt aktiekapital och socialförsäkringarnas effekt på företagare/företag (dels på företagaren själv, dels i form av höga kostnader för anställda). Trots att dessa hinder synes könsneutrala kan de påverka kvinnor och män olika. Så kan till exempel kvinnors dokumenterade högre uttag av barnledigheter slå mot kvinnors möjligheter att bedriva företagande – som småföretagare (till exempel som fristående redovisningskonsult) innebär ett års bortavaro med stor sannolikhet att kunderna går till andra företag. En översikt över kvinnors företagande i EU-27 indikerar att frågan om särskilda insatser för kvinnor är högaktuell inom EU – liksom i Sverige. Många speciella program har utformats, men det ser ändå olika ut i olika länder. De katolska länderna har generellt höga andelar kvinnor som företagare, kvinnor i Slovenien och Rumänien är till 50 procent ”family workers” medan de nordiska länderna med goda föräldraförsäkringar ligger lågt i företagande och så vidare (Braccia 2007:18ff).

Man kan få intrycket att kvinnors företagande dels är ett nutida fenomen och dels att det växer explosionsartat. Det som är ett nutida fenomen och som växt explosionsartat – från ett mycket begränsat omfång dock – är intresset för och mediebevakningen av kvinnors företagande. Från att ha varit helt osynligt (Baker et al 1997) är kvinnors företagande idag på agendan, om än inte högst upp. Det är också viktigt att poängtera att mediebevakningen av kvinnors företagande fortfarande skiljer sig från bevakningen av mäns företagande. I media är kvinnor som företagare främst kvinnor – män som företagare är främst företagare.

Entreprenörskapsteorin måste bli genusmedveten

Ungefär en tredjedel av dem som startar företag är kvinnor, i Sverige liksom i många andra länder. Bland verksamma företagare är kvinnors andel ännu lägre, ca en fjärdedel. Det finns alltså selektionsmekanismer som gör att färre kvinnor än män väljer eller tillåts välja att bli företagare. Dessa selektionsmekanismer har att göra med de faktiska omständigheter (regelsystem, stödsystem, etc.) och attityder (kulturella normer, könsrollsuppfattningar, etc.) som omgärdar företagandet. Det är också viktigt att minnas att företagandet är inbäddat i samhällets vidare kontext (Gunnerud-Berg, 1997). Att företagandet och arbetslivet dessutom är kommunicerande kärn märks framförallt av att företagandet ökar i lågkonjunktur när människor blir arbetslösa och söker försörjning.

I dag har arbetet med att förstå och förhoppningsvis korrigera sådana selektionsmekanismer påbörjats, så att onödiga hinder undanröjs för företagare i allmänhet och kvinnor som företagare i synnerhet. En del av ett sådant arbete är att våra modeller och teorier inkluderar kvinnors villkor som entreprenörer och företagare. För att kunna göra detta måste entreprenörskapsteorin bli genusmedveten.

Det empiriska fenomenet kvinnors företagande

Endast fem procent av svenska kvinnor (i arbetskraften) är företagare. Det är relativt lågt i internationella jämförelser (se Reynolds m.fl. 2002). Globalt sett är kvinnors företagande också en väsentlig, men osynliggjord, del av det totala företagandet (Delmar & Holmquist 2003). Kvinnor utgör ca 25-35 procent av företagarna, en andel som ökar stadigt (GEM)

Kvinnors företagande är präglad inte bara av den situation som råder just nu, utan också av traditioner. Kvinnors ställning i samhället har undergått stora förändringar bara under de senaste 100 åren. Tidigare fick kvinnor bara starta företag om de var änkor, och då under mycket reglerade former. Kvinnor hade inte rösträtt och fick inte heller arva sina föräldrar. Så såg det ut i Sverige – och många länder har fortfarande regler som gör att kvinnors och mäns ställning i ekonomin, det offentliga livet och familjen styrs i vissa riktningar. De formella reglerna styrde, men många kvinnor var högst aktiva i de företag som deras fäder, män, bröder eller andra släktingar ägde. Många kvinnor bedrev också, helt utan formalia, det vi idag skulle beteckna som företag. Hemsömnad är ett sådant exempel – att skradda kläder mot betalning har alltid varit vanligt. Kvinnor har alltid varit företagsamma i bemärkelsen att de, liksom män, har sökt och skapat försörjningsmöjligheter. Men kvinnorna hade inte företag.

Med kvinnors intåg på arbetsmarknaden skedde en stor strukturell omvälvning i Sverige. Den initierades av industrins behov av arbetskraft under 1960-talet. Det var de stora företagens tid när vi hyllade de svenska företag som växte och spred sig internationellt. Företagare i allmänhet stod inte på agendan, trots att det var under

efterkrigstiden som våra två ikonliknande svenska framgångssagor hade sin start – Ikea och H&M. Det var först mot slutet av förra seklet som småföretagande och entreprenörskap på allvar kom upp på agendan – framförallt på grund av att den stagnerande ekonomin behövde förstärkas.

Den könsuppdelning som finns i samhället i allmänhet och i arbetslivet i synnerhet är också förhärskande i företagandet. Kvinnor och män söker sig till olika fält inom företagandet. Det är inte konstigt, utan en direkt följd av genusystemets selekterande verkan. Det är på precis samma sätt inom företagandet som i arbetslivet – att det som kvinnor gör är underordnat det män gör. De branscher som kvinnor traditionellt har varit och är verksamma inom anses inte lika viktiga som ”manliga” branscher – kaféverksamhet är ett av många exempel. Många av de ”kvinnliga” branscherna finns inom handel, tjänster och service. Det är branscher med hög andel små företag – andelen mikroföretag är mycket stor inom service och tjänstesidan. Stödstrukturen och infrastrukturen bygger på en bild av att företagandet som dominerat av ”manliga” branscher inom tillverkning och högteknologi.

Samhällsförändringar går långsamt, ofta tar de generationer. Kvinnors företagande visar över tiden en tendens att öka genom att kvinnors andel av nyföretagandet långsiktigt har gått upp. Men eftersom nyföretagandet bara fyller på med en liten andel av det totala antalet företagare tar det lång tid innan enstaka procent i ökningen slår igenom på totalen. Ökningen av andelen kvinnor som företagare är en internationell trend och kvinnors företagande följer i stort mönstret för länderna. Det innebär att länder med högt nyföretagande har fler kvinnor som startar företag än länder med lågt nyföretagande. Kvinnor har i alla dessa studier alltid lägre andelar som startar företag än män har. Det finns länder med högre andelar, som USA med en andel nära 40 procent. Varför det är så finns det inga tydliga belägg för. En trolig orsak är att USA är ett mer tjänste- och serviceorienterat land, en annan att företagandet överlag är vanligare där och att det spiller över på kvinnors och minoriteters vilja och förmåga att starta och driva företag.

Varför är det då färre kvinnor som startar och driver företag? Och varför har kvinnor så små företag, varför växer de inte? Det finns inga säkra svar på den frågan, men pengar och tid, ekonomins struktur och kvinnors deltidsarbete kan vara några förklaringar. Amerikanska forskare menar att eftersom kvinnors löner och förmögenheter är lägre har de svårare än män att finansiera start, drift och tillväxt av företag. Den traditionella fördelningen av hushållsarbete gör att kvinnor har mindre tid att utveckla sina företagsidéer. Den svenska betoningen på teknologi, varuproduktion och storskalighet betonar andra slags företag än de kvinnor traditionellt är intresserade av (handel, service och tjänster). Också att en mycket stor andel svenska kvinnor arbetar deltid kan vara en förklaring, eftersom deltidsarbetet förstärker den traditionella fördelningen av hemarbetet.

Sammanfattningsvis har kvinnor alltid varit företagsamma. Statistiken har varit och är fortfarande otillförlitlig, men så mycket kan sägas att sedan lång tid har mer än en fjärdedel av företagarna varit kvinnor. Andelen ökar sakta men säkert genom att andelen kvinnor bland nyföretagarna ökar och nu är omkring en tredjedel av samtliga nystartare. Det gäller både i Sverige och i så gott som hela västvärlden. Kvinnors företagande har blivit markant mer synligt och uppmärksammat bara under de senaste decennierna. Uppmärksamheten är speciellt stor i konjunkturlägen då efterfrågan på mer entreprenörskap och företagande är stor.

Kvinnor utgör en lägre andel av företagarna än männen – men 25-35 procent är ingen marginell andel. Varken omfattningen i media, forskning eller politik motsvarar dessa andelar. Det uppmärksammas inte heller att den här stora gruppen osynliggörs (det rör sig trots allt om ca 150 000 individer bara i Sverige). Det belyser kraften av den maskuliniserade stereotypen av företagaren/entreprenören. Denna marginalisering i praxis av kvinnor som företagare är minst lika tydlig i forskningen, där dessa företagare och deras verksamhet ses som ett ”udda komplement” (Wanogho 1997). Detta udda komplement närmar sig snabbt en omfattning som kommer att tvinga fram förändringar. En ökad andel kvinnor bland företagarna (över 40-50 procent), vilket i sig är önskvärt, kan dock komma att medföra att hela fenomenet företagande/entreprenörskap som sådant kommer att ges en kvinnlig präglighet och därmed marginaliseras hela företeteelsen – såsom varande kvinnlig (Pfeffer & Davis-Blake 1987).

Forskning kring företagande²

Både genusteori och entreprenörskapsteori är stora fält och det här är bara en översikt över fälten och deras huvudfåror. Teorier om entreprenörskap och genus används i många discipliner, bland annat inom nationalekonomisk, psykologisk och företags-ekonomisk teori – och därmed är också utgångspunkterna olika eftersom allt från samhällsnivå, till organisationsnivå och individnivå kan förekomma (se t ex Casson 1982; 1990, Dahmén et al 1994, Kets de Vries 1996, Schein 1983). I det här kapitlet avgränsas diskussionen främst till det företagsekonomiska fältet.

Forskningen kring entreprenörskap och företagande är av jämförelsevis sent datum. Det var först på 1960-talet som ett fåtal forskare började intressera sig för mindre och medelstora företag. Det började i England och tankarna fick fotfäste runtom i Europa och USA. I Sverige var det Dick Ramström som introducerade forskning om små företag. Men det tog många år innan entreprenörskap kom upp på agendan. I USA hade det från 1960-talet och framåt växt fram en forskningstradition där småföretagsfrågor kopplades till entreprenörskap mer än till att driva företag – och där det blev viktigare

---

² Över tiden har begreppet företagande kommit att behandlas som synonymt med entreprenörskap, i detta kapitel behandlar jag begreppen som utbytbara

att studera nystart. Även om det finns studier och teorier inom andra discipliner, som psykologi och nationalekonomi, som också fått stort genomslag inom modern entreprenörskapsforskning (som Schumpeter 1934, McClelland 1961) är fältet som en någorlunda enhetlig teoretisk företeelse relativt ungt. Ofta är det dessutom starkt sammankopplat med framväxten av – ofta strukturellt orienterade – teorier kring små- och medelstora företag (Johannisson & Lindmark 1996).

Forskningen kring entreprenörskap är inte homogen (Brazeal & Herbert 1999). Det finns framförallt en stor överlappning till den slags forskning som handlar om de små- och medelstora företagen (Sexton & Landström 2000). Det finns också en oklar gräns mellan forskningen kring entreprenörskap och den kring företagare (engelska entrepreneurs respektive small business owners). När denna uppdelning görs (vilket inte alls alltid är fallet) tillskrivs entreprenören en mer nyskapande roll – som företagsstartare och/eller uppfinnare. Företagaren tillskrivs däremot en mer allomfattande roll, som delvis kan vara entreprenörens men som också innefattar ägande och ledning av företaget (Moran 1998, Stewart et al 1999).

Vilken slags teori kan då entreprenörskapsteori sägas vara? För det första är den inte ett enhetligt komplex, även om vi kan se tendenser till ett mer sammanhållet fält (Bygrave & Hofer 1991). För det andra är det mycket klart ett område med normativa ansatser, med avsikten att sortera fram entreprenörer utifrån individernas egenskaper (medfödda och/eller förvärvade). Förståelsen av entreprenörskapet som process är mer sällan förekommande som ansats, även om det synes bli vanligare (Steyaert & Bouwen 1997). För det tredje byggs kunskapen oftast med hjälp av kvantitativa metoder och modeller – även om kvalitativt orienterade studier används som bas. Det starkaste intrycket, om man snabbt ska karakterisera entreprenörskapsforskningen, är den tunga betoningen på individen och individens egenskaper som drivande för hela entreprenörskapsprocessen. Nästan lika starkt är intrycket att det inte är vilken individ som helst som är aktuell i sammanhanget, det är en vit medelklassman som är i fokus.

I det här kapitlet finns inte plats att vara detaljerad. För den som är intresserad av ämnets utveckling hänvisar jag till Landström (2005) och till ett antal andra böcker och artiklar som skrivits de senaste åren (Shane & Venkataraman 2000, Davidsson 2004, Thornton 1999, Steyaert 2005, Baker & Pollock 2007, Steyaert 2007, Zahra 2007, Kyrö & Kansikas 2002, Davidsson & Wiklund 2001). Sammanfattningen av dessa är att entreprenörskap som forskningsområde till stora delar handlar om start av företag, såväl från utbuds- som efterfrågesidan. Forskning på utbudet av entreprenörskap handlar om hur goda entreprenörer identifieras (till exempel vilka egenskaper de har), medan forskning på efterfrågesidan handlar om vilket entreprenörskap som behövs i samhället (till exempel vilka strukturella förutsättningar som påverkar graden av entreprenörskap) (Thornton 1999). Annan forskning (t ex Steyaert 2005) ifrågasätter alla sådana uppdelningar och ser forskningsfältet som flytande. Men alla verkar

acceptera Schumpeters (1934) klassiska och vida definition av vad entreprenörskap är – att införa något nytt till marknaden, som till exempel nya produkter, nya arbetsätt, nya material eller nya organisationsformer.

Entreprenörskapsteorin delas också mellan dem som ser entreprenörskap som rationellt och planerat beteende (Shane 2003), där man identifierar en möjlighet och agerar planenligt utifrån den. Sarasvathy (2001) och andra ifrågasätter detta rationella beteende om menar att entreprenörskap är en komplicerad process utan klart avgränsade steg och att entreprenören agerar på det som sker utan att följa en plan.

Zahra (2007) gör en, ur genusperspektiv, intressant reflektion när han diskuterar att entreprenörskapsteorin borde knytas tydligare till det empiriska sammanhang teorin avser. Så menar han till exempel att man bör vara mycket försiktig när man studerar fenomen som teorin inte har beaktat (som genus). Entreprenörskapsteorin är inte enhetlig och det finns många olika varianter. Fördelen är att det ger fältet frihet att utvecklas, nackdelen att det blir heterogent, så som Gartner, Davidsson & Zahra (2006) påvisar när de identifierar fem tydliga grupper – riskkapital, intraprenörskap, nationalekonomiska ansatser, strategiskt entreprenörskap och etniskt entreprenörskap.

Studier inom fältet handlar mest om entreprenören eller företaget (Kyrö & Kansikas 2002) och undersökningarna är oftast kvantitativa, i form av enkäter eller registerdata. Det som framför allt kännetecknar forskningsfältet är den snabba tillväxten (Cornelius, Landström & Persson 2006). Man kan också se att vissa ämnen är eviga, att andra är dagsländor samt att forskningen bildar kluster inte bara ämnesmässigt utan även geografiskt (Cornelius, Landström & Persson 2006, Grégoire et al 2006, Schildt, Zahra, & Sillanpää 2006, Reader & Watkins 2006).

Denna slags teori bygger på bilden av individen som en entreprenör som positivt påverkar såväl företagsstrukturen som företagsmiljön. Det kollektiva entreprenörskapet är inte en del av teoribildningen (Holmquist 2000). Det är den enskilda individen som är entreprenör – och det är denna individs egenskaper som står i fokus. Entreprenören och entreprenörskapet som förutsättning för ett väl fungerande närings- och arbetsliv är också en central idé inom forskningen (Birch 1987, Davidsson et al 1994). Ett outsagt, men tydligt, element är också att entreprenören är en man (Schumpeter 1934). Och det är inte heller troligt att det är annat än en vit medelklassman. Det är alltså snarare entreprenören som individ som står i fokus än processen entreprenörskap, vilket är resultatet av en entreprenörs handlande (Davidsson 1989). På detta, och många andra sätt, har mycket av forskningen kring entreprenörskap en helt omedveten acceptans av de förhållanden och de attityder som råder i samhället (läs västvärlden). Det är lätt att konstatera att en mycket stor del av entreprenörerna kommer från så kallade minoriteter, men det har ändå inte fått genomslag i teoribildningen.

Anledningen till centreringen på vita medelklassmän som potentiella och existerande entreprenörer är starkt länkad till de värden som är förbundna med entreprenörskap. Entreprenören betraktas allmänt som hjälte (Johannisson 1992, Nilsson 2002). Bilden av entreprenören är i mycket hög utsträckning kopplad till andra mansmyter och bilder av det manliga. Man kan konstatera att mansmyten om erövraren, vägbrytaren och hjälten numera har ett av sina starkaste uttryck i såväl praktik som teorier kring entreprenörskapet – traditionellt har även ledarskapet varit en del av denna mansmyt (Czarniawska-Joerges & Wolff 1991) – entreprenörskapet ger myten en ”vild” sida (Nilsson 2002). Det finns inte längre hjältar på den politiska arenan eller i samhällsdebatten. Det är entreprenörer, ledare och idrottsmän som kan axla den rollen i dagens samhälle.

Sammanfattningsvis är entreprenörskapsforskningen på stark frammarsch, den är mycket föränderlig och den är mycket heterogen. Men i denna dynamiska situation går det ändå att identifiera en huvudfärd – med många små och stora sidofärder. Forskare inom fältet formar kluster efter intresse och geografisk närhet. Slutligen är entreprenörskapsforskningen också mycket präglad av bilden av entreprenören som man och som ensam individ.

Forskning kring kvinnors företagande – ett framväxande område

Forskning kring kvinnors företagande är internationellt sett utforskat och den upprätthåller fortfarande bilden av entreprenören som en man. De flesta studier av kvinnor som företagare baseras på små urval, vilket innebär att det inte finns bred kunskap om det empiriska fenomenet (Brush 1992). I Sverige var vi tidiga både med vår stora studie (Sundin & Holmquist 1989) och med det stora FEM-programmet (Female Entrepreneurship and Management), vars första etapp representerar den mest omfattande vetenskapliga kunskapen inom fälten entreprenörskap/småföretags- och genusforskning i Sverige med ett dussintal forskare engagerade (Holmquist & Sundin 1996, 2002). Det finns andra större program av samma slag som FEM, till exempel det amerikanska Diana-projektet, som fokuserar på finansieringsfrågor. De studier som har gjorts på mindre grupper av kvinnor, ibland jämförda med män och/eller med kvinnor som inte är företagare, visar mycket skiftande resultat. Den som vill finna stöd för att kvinnor och män är olika som företagare kan göra det genom att välja vissa referenser. Den som istället söker stöd för uppfattningen att kvinnor och män är lika som företagare kan välja andra (Holmquist 1996, Jonsson Ahl 2002).

Den tidiga småföretags- och entreprenörskapsforskningen var helt könsblind och frågan om vilket kön forskarna studerade var inte aktuell. Intresset för genus startade istället inom organisationsforskningen, där Moss Kanters (1977) banbrytande studier av män och kvinnor i organisationer fick ett visst genomslag. När kvinnor som företagare

behandlades i entreprenörskapsforskningen var det tillsammans med minoriteter eller andra marginella grupper (Schwartz 1976, DeCarlo & Lyons 1979).

I början av 1980-talet kom kvinnors företagande tydligare upp på forskningsagendan. De första studierna var beskrivande och man analyserade egenskaper och attityder samt jämförde dem med män som företagare. Både i Europa och i USA märktes intresset genom att studier presenterades i tidskrifter och på konferenser (Hisrich 1986; Hisrich and O'Brien 1982; Hisrich and Brush 1984; Watkins and Watkins 1986; Goffee and Scase 1983, 1985). I Sverige gjorde vi under den här tiden den första totalundersökningen av kvinnors företagande (Sundin & Holmquist 1989). Vi karaktäriserade fältet i tre ord: osynlighet, mångfald och anpassning. Kvinnors företagande var häpnadsväckande osynligt. Vi fick använda folk- och bostadsräkningens data i avsaknad av företags- och företagargenstatistik, som inte hade med kön i sina databaser. Vi hade inte ens själva förväntat oss att kvinnor skulle motsvara en fjärdedel av samtliga företagare, närmare 65 000 företagare, men så var det. Mångfalden var tydlig – kvinnor som företagare fanns överallt och i alla branscher, kommuner och åldersgrupper. Sist men inte minst konstaterade vi att kvinnors företagande sker med anpassning till familjesituationen. De ensamstående kvinnorna hade till exempel helt andra branschval än de kvinnor som var gifta/sambo eller de kvinnor som drev företaget tillsammans med maken.

Hela 80-talet höll intresset i sig och fortfarande var det jämförelser med män som var vanligt (Birley 1989; Bowen and Hisrich 1986; Chaganti 1986; Scott 1986; Stevenson 1986). Fältet var snart moget nog för att frambringa ett antal översikter över forskningsområdet och att börja diskutera metod (Moore 1990; Stevenson 1990), till och med en del feministisk kritik kom fram (Lee-Gosselin and Grisé 1990). Forskningen rörde dock i huvudsak samma frågor som huvudfåran: motivation (Cromie 1987), nätverk (Aldrich, Reese and Dubini 1989), minoriteter (Hisrich and Brush 1986a) och finansiering (Hisrich and Brush 1986b).

Under 90-talet var forskning om kvinnors företagande väletablerat på forskningsagendan. Det var under den här perioden som forskning om kvinnor som företagare började synas i de ansedda tidskrifterna, vilket kan ses som ett tecken på att fältet hade mognat. Brush (1992) satte en allmänt använd referensram för fältet och det kom böcker som sammanfattade det (Allen and Truman 1993). En rad studier gjordes, både på enskilda länder och som internationella jämförelser (Lerner, Brush and Hisrich 1997; Zapalska 1997). Vid den här tiden växte det också fram forskning om finansiering, tillväxt, strategier och resultat av kvinnors företag (Rosa, Carter and Hamilton 1996; Carter and Allen 1997; Carter, Williams and Reynolds 1997; Cliff, 1998; Greene, Brush and Hart 1999, Du Rietz and Henrekson 2000). Snart blev det vanligt att ta med kön som variabel även i studier där kvinnor som företagare inte var de direkta studieobjekten (Gatewood, Shaver and Gartner 1995; Buttner and Moore 1997). Nu

började också en skiljelinje att öppna sig mellan studier som såg kön som en variabel och studier som såg genus som en social konstruktion. De förra var inriktade på jämförelser med män, de senare på hur genus påverkar erfarenheterna av att vara kvinna och företagare (Marlow 1997; Holmquist 1997; Boden and Nucci 2000). De första försöken att integrera kvinnors företagande och genusteori ledde också till en feministisk kritik av entreprenörskapsteorin som sådan (Mirchandani 1999; Marlow 2002, Ahl 2004, 2006).

Nu, under 2000-talet, har kvinnors företagande också fått ett uppsving, för vilket de internationella projekten Global Entrepreneurship Monitor (GEM) och Diana-projektet har varit viktiga. Vi ser återigen ett antal specialnummer och konferenser som handlar om kvinnors företagande. Att GEM aktivt behandlar frågan om kvinnors företagande (med "kön som variabel- tänkandet") har betytt mycket för ökningen, eftersom GEM-studierna har kommit att bli en slags internationell referenspunkt för kvantitativt inriktade internationella jämförelser (Minitti, Arenius and Langowitz 2005). Även om det idag finns en sidofärd i forskning kring kvinnors företagande tyder uppskattningar på att bara några procent av all forskning inom fältet överhuvudtaget tar upp kön eller genus (De Bruin, Brush, & Welter, 2006, Wahlberg 2004).

Det är viktigt att göra en distinktion mellan kön och genus. Merparten av den forskning inom området som tar upp frågan om kvinnors företagande gör det utifrån kön som en variabel. Men att ha ett genusperspektiv på kvinnors företagande är mycket vidare. Det innebär att man inte tar de definitioner och perspektiv som är rådande för givna, utan att man i stället ifrågasätter dem eftersom de har genererats av specifika och tidsbundna förhållanden (Mirchandani, 1999). Ett påtagligt sådant är att begreppet "företag" formades under en tid när kvinnor var omyndiga och bara undantagsvis betrodda att starta företag, till exempel om de blev änkor.

Förutsättningar för nya företag i allmänhet och nya företag startade av kvinnor i synnerhet är alltså underbeforskade områden, där vi fortfarande inte har entydiga resultat (De Bruin et al., 2006). Strukturella skillnader, som val av bransch och därmed ofta storlek på företaget, kan förklara en del av skillnaderna mellan mäns och kvinnors företag. Men i majoriteten av studier inom området ligger fokus på attityder (De Bruin et al., 2006). Huruvida kvinnor som företagare diskrimineras av dem som bedömer deras företag är fortfarande en kontroversiell och relativt utforskad frågeställning (Carter et al., 2007; Fay & Williams, 1993).

Resultaten visar på ett övergripande mönster dels på variationen inom gruppen kvinnor som är företagare, dels på att jämförelser mellan kvinnor och män som företagare visar såväl likheter som skillnader och på att forskning kring kvinnors företagande är mer fokuserad på individen än annan entreprenörskapsforskning. Forskning visar också, om än inte alltid systematiskt, att kvinnors företagande är inbäddat i den omgivning som kvinnorna finns i. Det betyder att andra delar av kvinnornas liv, framför allt familje-

förhållanden, men också till exempel regionala faktorer, spelar stor roll för hur företagandet utformas. Ett annat resultat som kommer igen i studie efter studie är att attityderna är centrala för kvinnor som företagare, framför allt i de tidiga skedena.

Forskning kring genus

Framväxten av feministisk forskning och genusteori, där det ifrågasätts huruvida rådande teorier gäller sett ur kvinnosynvinkel samt om teorier utan genusperspektiv överhuvudtaget har giltighet, har i huvudsak skett utanför företagsekonomens domäner. Den feministiska inriktningen och genusteorin har uppnått status som ett accepterat område inom organisationsteorin (t.ex. Calas & Smircich 1996). Men genomslaget inom de traditionella management-orienterade delområdena har, liksom i praktiken, å andra sidan varit mycket svagt (Martin 2000). Framför allt anses genusteori ha påverkat den kritiska teoribildningen inom fältet genom att ge ytterligare en dimension till maktanalysen och/eller de postmodernistiska tolkningarna (Calas & Smircich 1999). Inom entreprenörskapsforskningen har motsvarande utveckling inte märkts, utan där är fortfarande avsaknaden av genusperspektiv tydlig.

Jag har valt begreppet genusteori som samlingsnamn på den typ av teorier som behandlar könsaspekter ur ett socialt perspektiv. Gender theory är den engelska motsvarande termen. En kort sammanfattning av denna slags teoribildning är i realiteten omöjlig. Det är nämligen ett mycket livaktigt fält, där en kontinuerlig diskussion pågår (Tanesani 1999, Harding 1987). Dessutom finns det överlappningar och schatteringar gentemot området feministisk forskning (för en kortfattad överblick se Ljung 1998). Feministisk teori kan indelas på många sätt. Ett vanligt sätt är att utgå från synen på könsens likhet respektive olikhet. ”Särartsfeminismen” innebär att kvinnor och män är genuint olika och att det kvinnliga måste uppmärksammas som just kvinnligt i alla sammanhang. Förändring innebär därigenom att alla strukturer måste ändras så att ”den andra sidans” perspektiv blir tillgodosett. ”Likhetsfeminismen” innebär att kvinnor och män i grunden är lika, men att förutsättningarna är olika, till exempel arbetslivet. Genom att ge kvinnor samma förutsättningar (som män) kommer en utjämning och ett likavärde att bli följd.

Feministisk teori fokuserar på att kvinnor och det kvinnliga är åsidosatt. Därigenom fungerar feministisk teori som en kritik av och ett korrektiv till existerande teorier om människan och samhället – ibland med effekten att man helt dömer ut teorier och föreslår att de ska ersättas. I feministisk teori är det dessutom kvinnor i allmänhet, och i relation till gruppen män i synnerhet, som lyfts fram. Det kollektiva står i förgrunden medan individerna lyfts fram för att belysa hur de kollektiva strukturerna (institutionerna) formas, vidmakthålls och utmanas (Waller 1999). Hur de enskilda kvinnorna (eller männen) som individer påverkar omvärlden belyses inte.

Genusteori kan ses som en gren av den feministiska teorin. Genusteori betonar särskilt det sociala könet, det vill säga det som är socialt konstruerat till skillnad från det biologiska könet. Enigheten är stor om att det socialt konstruerade är centralt. Men åsikterna går isär vad gäller det biologiska könets inverkan (Alvesson 1997). Till genusteori hör också beskrivningen av maktaspekterna i relationen mellan könen. Hirdman (1990) menade att genus segregerar och hierarkiserar, alltså att kvinnligt och manligt är åtskilt och att manligt alltid värderas högre än kvinnligt. Medan den feministiska forskningen kommit att bli ett slags komplement och revision till andra teorier om samhället och dess funktioner ser vi att genusteori genom sin betoning av relationer mellan könen har gjort intrång i andra teorier på ett annat sätt. Det handlar inte så mycket om omfattningen utan mer om att det är lättare att kombinera andra teorier med genusteori än med många feministiska teoribildningar (Alvesson & Due Billing 1999).

Genusteori kan sägas vara en strukturellt orienterad teoribildning. Genus ses som en institution (vilket även den svenska alternativa termen för genussystemet, nämligen könsmaktsystemet, implicerar). Eftersom det är institutionen som står i fokus behandlar såväl teori som empiri denna institutions - genussystemets - framväxt, vidmakthållande och förändring (Waller 1999). När enskilda individer studeras är det i relation till detta genussystem. När grupper eller organisationer studeras är det också i förhållande till den övergripande institutionen könsmaktsordning. Det är i regel i denna slags studier som en mer uttalad empiri finns med (Wahl 1995). Genusteori som del av en feministisk forskningstradition skiljer ut sig genom att den betonar relationerna mellan könen och därmed kan användas för snart sagt alla områden i arbetslivet. Så har också detta slags synsätt och teori fått stor genomslagskraft i studier av den svenska arbetsmarknadens könssegregering (SOU 1997:83, SOU 1998:6). Genom sin förankring i feministisk forskning framstår genusteori som mycket väl genomarbetad just teoretiskt. Det finns en levande debatt kring begreppen och teorierna (Acker 1998). Empiriskt är området kvalitativt orienterat, genom sin betoning på socialt konstruerad verklighet. Det gör att begreppen är teoretiskt klara, men svåra att operationalisera för kvantitativa studier.

Vilka är då ambitionerna som sätts av genusteori (och feministisk teori)? Det korrekativa anslaget är starkt, vilket innebär att det framhålls mycket tydligt att existerande teoribildningar inte är utformade med hänsyn taget till vare sig fysiskt eller socialt kön. Förståelse och förklaring torde vara de vetenskapliga ambitioner som ligger närmast till hands, även när det gäller postmodernistiska skolbildningar inom området där det är multi-förståelse som gäller (Calas & Smircich 1999). Den främsta ambitionen synes vara att ge en filosofisk förståelse för hur kön verkar i samhället, inte primärt att förändra samhället (även om de riktningar som tydligast betonar maktaspekten har denna ambition, jfr Edwards 1992).

Sammantaget är genusteori en teori kring institutionen genussystem. Denna institutionellt inriktade teori är till sin karaktär starkt förknippad med feministisk forskning, ett fält som är välutvecklat teoretiskt och begreppsmässigt. Genusteori fokuserar främst på relationen mellan de två socialt konstruerade könen, även om den i feministisk forskning förekommande övervikten för kvinnor och det kvinnliga också förmärks i denna teoribildning. När relationen mellan könen studeras är det generella relationer snarare än specifika sådana som avses (Nelson 1998). Med genusteori söker man förklara och förstå systemet som sådant – inte att förutsäga specifika drag i en enskild relation (Larson & Freeman 1997).

Ett sällan diskuterat problem är att kvinnors företagande har negligerats även i genusforskningen. Vi kan alltså inte hämta stöd från svensk genusforskning i den direkta kunskapen om kvinnors företagande – genusperspektivet som här föreslås kan dock utformas från genusteorin.

Möjligheter att bygga en genusmedveten teori kring företagande

Företagande och entreprenörskap formas alltid i en vidare kontext – de villkor som formar kvinnors företagande är en sammanflätning av de faktorer som nämnts ovan. Till detta kommer det individuella valet och de individuella särdragen. Begreppet intersektionalitet (Lykke 2003) är användbart här, eftersom det betonar att många olika strukturer samverkar – det kan vara kön, klass, etnicitet, ålder och så vidare. Om vi ska se hur regler och strukturer påverkar kvinnors företagande måste vi ta hänsyn till helheten.

Jag har i tabellen använt Whettens (1989) kategorier för att sammanfatta entreprenörs- respektive genusteori och de skillnader som finns mellan dem. Frågan är dock varför det skulle vara bra om det fanns eller kunde skapas samband mellan teorierna. Svaret är att genusteori kan bidra till entreprenörskapsteori med mer förståelseinriktad kunskap eftersom genus så uppenbart är en del i hur entreprenörskap konstrueras som ett socialt fenomen. En utveckling skulle därför ge en mer realistisk och adekvat teori kring fenomenet entreprenörskap i sin helhet. En annan anledning är att introducera entreprenörskap som det speciella slags kvinnoliv det representerar så att genusteori kan utvecklas mot den slags variation som finns i relationerna i genussystemet. Behovet av att föra in respektive teori i den andra kommer sig av att det är så det verkliga sambandet ser ut. Kvinnor ÄR entreprenörer och entreprenörer ÄR kvinnor och män, det vill säga del av genussystemet. Jag har därför lagt till en kolumn där jag har utgått från det empiriskt klart konstaterbara fenomenet kvinnors företagande och kategoriserat det i Whettens kategorier.

	Entreprenörskaps-teori	Genusteori	Skillnad	Kvinnors företagande – teori
Revir (teorins område)	Entreprenören och hur dennes relationer till företaget och kontexten ser ut (egenskaper, attityder, orsaks-samband)	Institutionen genussystem (relationen mellan könen och hur dessa separeras och hierarkiseras)	Betoning på individ respektive genussystem dvs voluntaristisk resp deterministisk människosyn	Entreprenörskap som process där genussystemet är en bestämningsgrund
Syfte (teorins avsikt)	Att finna vad som determinerar entreprenörskap och resultat	Att förstå hur genus påverkar samhällets olika lager	Normativ respektive förklarande	Synliggöra, beskriva kvinnors företagande för att också kunna förstå processen
Nivå och objekt (vad studeras och på vilken nivå)	Individnivån central	Relationerna inom institutionen	Specifika respektive generella är utgångspunkt	Entreprenörskapet som helhet, alla nivåer
Metodarsenal	Kvantitativa metoder	Teoretiska metoder	Data respektive teori styr	Multimetod

En ofta påtalad risk (Mirchandani 1999) med en additativ ansats till entreprenörskaps-teori är att det resulterar i att ”variabeln kön” är det enda som läggs till – en ansats som inte ändrar något i det grundläggande förhållningssättet. Andra ansatser är att istället förflytta fokus från den konventionella inriktningen på individen och så att säga villkora individens roll och betydelse (Baines & Wheelock 1998). Dessa mer marginella ansatser är de som för närvarande kan urskiljas som korrektiv till entreprenörskapsteoris fokusering på män. En helt annorlunda ansats är den rent post-modernistiska där dekonstruktionen, som innebär blottläggande av strukturer, ges en huvudroll (Jeffcutt 1994). En sådan ansats skulle leda till att existerande entreprenörskapsforskning till stora delar förkastades.

Att göra en additativ ansats till genusteori genom att lägga till entreprenörskapet som livsform är en annan integrationslinje som synes möjlig. Javefors Grauers arbeten (1999, 2002) kan delvis ses som ett sådant försök. Även här kan den postmodernistiska ansatsen användas för en mer ”revolutionär” syn på forskningens utveckling och värde.

Som jag ser det vinner vi visserligen mer förståelse i alla lägen genom att vi, när vi studerar entreprenörskap, beaktar genus i någon form överhuvudtaget – litet är bättre än ingenting. Det samma gäller för att beakta entreprenörskap i genusinriktade studier – lite är bättre än inget. Å andra sidan är denna additiva ansats ingen grundlösning på

problemet med att entreprenörskapsforskningen är könad. För att komma åt det måste grundvalarna för teorin diskuteras. Genusteori ger oss möjligheten att beskriva relationerna (mellan könen) i termer av makt – separering och hierarkisering. Denna maktaspekt är det centrala. Det är maktaspekterna som gör att fenomen, som till exempel tekniskt entreprenörskap, får ett visst värde jämfört med andra fenomen, som familjeföretag.

Whetten (1989) anger också fyra frågor som en teori ska svara på: Vad (i fenomenet som ska studeras), Hur (relateras saker till varandra i teorin), Varför (är det så) och Vem, Var, När (gränserna för teorin). När det gäller entreprenörskap och genus kan vi säga att den sista frågan för närvarande sällan diskuteras. Gränserna för teorier kring entreprenörskap tas för givna, trots att de negligerar kvinnor och många andra grupper. Genom att välja män som objekt har det i entreprenörskapet som individuellt fenomen blivit ”vad” som är intressant. Kvinnors erfarenheter av entreprenörskap är mer kollektiva och det hade givit ett annat ”vad” att studera – ett ”vad” som hade inbegripit familjen som möjlig företagare.

Carin Holmquist är professor och chef för Center för entreprenörskap och affärsskapande vid Handelshögskolan i Stockholm. Carin Holmquist har under många år forskat om kvinnors företagande och entreprenörskap och hon har skrivit flera böcker inom området.

Carin Holmquist är ledamot av ett stort antal styrelser inom det akademiska livet, näringslivet och den offentliga förvaltningen.

Referenser

- Acker, J. (1998), "The Future of 'Gender and Organizations': Connections and Boundaries". *Gender, Work and Organization*, 5, pp 195-206.
- Ahl, H. 2006. Why Research on Women Entrepreneurs Needs New Directions. *Entrepreneurship Theory and Practice*, September: 595-621.
- Ahl, H. (2004), *The scientific reproduction of gender inequality: A discourse analysis of research texts on women's entrepreneurship*. Copenhagen: CBS Press.
- Aldrich, Howard E., Pat Rey Reese and Paola Dubini (1989), "Women on the Verge of a Breakthrough? Networking Among Entrepreneurs in the United States and Italy." *Entrepreneurship and Regional Development* 1(4), 339–356.
- Allen, Shiela and Carole Truman, eds. (1993), *Women in Business: Perspectives on Women Entrepreneurs*. London: Routledge, 1–13.
- Alvesson, M. (1997) Kroppsräkning, konstruktion av kön och offentliga organisationer. Ingår i SOU 1997:83
- Alvesson, M. och Y. Due Billing (1999), *Kön och organisation*. Lund: Studentlitteratur.
- Baines, S. & Wheelock, J. (1998) Working for each other: Gender, the household and micro-business survival and growth. *International Small Business Journal*, 17, pp 15-35
- Baker, T. & Pollock, T.G. (2007) Making the marriage work: the benefits of strategy's takeover of entrepreneurship for strategic organization. *Strategic Organization* 5: 297-312
- Baker, Ted, Howard E. Aldrich and Nina Liou (1997), "Invisible Entrepreneurs: The Neglect of Women Business Owners by Mass Media and Scholarly Journals in the United States." *Entrepreneurship and Regional Development* 9(3), 221–238.
- Birch, D.L. (1979) *The job generation process*. Cambridge, MA: MIT
- Birley, Sue (1989), "Female Entrepreneurs: Are They Really any Different?" *Journal of Small Business Management* 27(1), 7–31.
- Boden, Richard J. and Alfred R. Nucci (2000), "On the Survival Prospects of Men's and Women's New Business Ventures." *Journal of Business Venturing* 15(4), 347–362.
- Bowen, Donald. D. and Robert D. Hisrich (1986), "The Female Entrepreneur: A Career Development Perspective." *Academy of Management Review* 11(2), 393–407.
- Braccia, E (2007) *Female entrepreneurship across Europe: an overview*. Nutek

- Brazeal, D.V. & Herbert, T.T. (1999) *The Genesis of Entrepreneurship*.
Entrepreneurship Theory and Practice, 23, pp 29-45
- Brush, C (1992) Research on women business owners: Past trends a new perspective and future directions. *Entrepreneurship Theory and Practice* (16) pp 5-30
- Buttner, E. Holly and Dorothy P. Moore (1997), "Women's Organisational Exodus to Entrepreneurship: Self Reported Motivations and Correlates with Success." *Journal of Small Business Management* 35(1), 34–46.
- Bygrave, W.D. & Hofer, C.W. (1991) *Theorizing about Entrepreneurship*.
Entrepreneurship Theory and Practice, 16, pp 13-22
- Calas, M. & Smircich, L. (1999) Past Postmodernism? Reflections and Tentative Directions. *The Academy of Management Review*, 24, pp 649-671
- Calas, M. & Smircick, L. (1996) From the 'Woman's' Point of View: Feminist Approaches to Organization Studies. I Clegg, S., Hardy, C. & Nord, W. (eds) *Handbook of Organization Studies*. Sage, London
- Carter, Nancy M. and Kathleen R. Allan (1997), "Size Determinants of Women Owned Businesses: Choice or Barriers to Resources?" *Entrepreneurship and Regional Development* 9(3), 211–220.
- Carter, Nancy M., Mary Williams and Paul D. Reynolds (1997), "Discontinuance Among New Firms in Retail: The Influence of Initial Resources, Strategy and Gender." *Journal of Business Venturing* 12(2), 125–145.
- Carter, S., Shaw, E., Lam, W., & Wilson, F. 2007. Gender, Entrepreneurship, and Bank Lending: The Criteria and Processes Used by Bank Loan Officers in Assessing Applications. *Entrepreneurship Theory and Practice*(May): 427-444.
- Casson, M. (1982) *The Entrepreneur: an Economic Theory*, Robertson, Oxford
- Casson, M.(ed) (1990) *Entrepreneurship*. Elgar, Aldershot
- Chaganti, Radha (1986), "Management in Women-Owned Enterprises." *Journal of Small Business Management* 24(4), 18–29.
- Cliff, Jennifer E. (1998), "Does One Size Fit All – Exploring the Relationship Between Attitudes Towards Growth, Gender and Business Size." *Journal of Business Venturing* 13(6), 523–542.
- Cornelius, B., Landström, H. & Persson, O. (2006) *Entrepreneurial Studies: The Dynamic Research Front of a Developing Social Science*. *Entrepreneurship Theory and Practice* 30:375-397
- Cromie, Stanley (1987), "Motivations of Aspiring Male and Female Entrepreneurs." *Journal of Organizational Behaviour* 8(3), 251–261.

- Czarniawska-Joerges, B. & R. Wolff (1991), "Leaders, Managers, Entrepreneurs On and Off the Organization". *Organization Studies*, 12, pp 529-546.
- Dahmén, E., Hannah, L. & I.M. Kirzner (1994), *The Dynamics of Entrepreneurship*. Lund: Lund University Press.
- Davidsson P., & Wiklund, J. (2001). Levels of analysis in entrepreneurship research: Current research practices and suggestions for the future. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 25:81-99.
- Davidsson, P, Lindmark, L. & Olofsson, C. (1994) *Dynamiken i svenskt näringsliv*. Studentlitteratur, Lund
- Davidsson, P. (1989) *Continued Entrepreneurship and Small Firm Growth*. HHS, Stockholm
- Davidsson, P. (2004) *Researching Entrepreneurship*. Boston:Springer
- De Bruin, A., Brush, C. G., & Welter, F. 2006. Introduction to the Special Issue: Towards Building Cumulative Knowledge on Women's Entrepreneurship. *Entrepreneurship Theory and Practice* (September): 585-593.
- DeCarlo, James F. and Paul R. Lyons (1979), "A Comparison of Selected Personal Characteristics of Minority and Non-Minority Female Entrepreneurs." *Journal of Small Business Management* 17(4), 22–29.
- Delmar, F., & Holmquist, C. 2003. *Women Entrepreneurship: Issues and Policies*. Paris: OECD.
- DuRietz, A., & Henrekson, M. 2000. Testing the Female Underperformance Hypothesis. *Small Business Economics*, 14(1): 1-10.
- Eduards, M. (1992) *Den feministiska utmaningen: kvinnors kollektiva handlande*. I Åström, G. & Hirdman, Y.: *Kontrakt i kris. Om kvinnors plats i välfärdsstaten*. Carlssons, Helsingborg
- Fay, M., & Williams, L. 1993. Gender Bias and the Availability of Business Loans. *Journal of Business Venturing*, 8: 363-376.
- Gartner, W.B., Davidsson, P. & Zahra, S.A. (2006) Are You Talking to Me? The Nature of Community in Entrepreneurship Scholarship. *Entrepreneurship Theory and Practice* 30:321-331
- Gatewood, Elizabeth J., Kelly G. Shaver and William B. Gartner (1995), "A Longitudinal Study of Cognitive Factors Influencing Start-Up Behaviors and Success at Venture Creation." **Journal of Business Venturing** 10(5), 371–391.

- Goffee, Rob and Richard Scase (1983), "Women Ownership and Women's Subordination: A Preliminary Study of Female Proprietors." *Sociological Review* 31(4), 625–648.
- Goffee, Rob and Richard Scase (1985), *Women in Charge: The Experience of Female Entrepreneurs*. London: Allen and Unwin.
- Greene, Patricia G., Candida G. Brush and Myra M. Hart (1999), "The Corporate Venture Champion: A Resource-Based Approach to Role and Process." *Entrepreneurship Theory and Practice* 23(3), 103–122.
- Grégoire, D.A., Noël, M.X. Déry, R. & Béchar, J-P. (2006) Is There Conceptual Convergence in Entrepreneurship Research? A Co-Citation Analysis of Frontiers of Entrepreneurship Research, 1981-2004. *Entrepreneurship Theory and Practice* 30:333-373
- Gunnerud-Berg, N. (1997). Gender, Place, and Entrepreneurship. *Entrepreneurship and Regional Development*, 9(3): 259-268.
- Harding, S. (ed) (1987) *Feminism and Methodology*. Indiana Univ Press, Bloomington
- Hirdman, Y. (1990), "Genussystemet", s. 73-116, *Demokrati och makt i Sverige*, SOU 1990:44, Stockholm: Statsrådsberedningen.
- Hisrich, Robert D. (1986), "The Women Entrepreneur: Characteristics, Skills, Problems and Prescriptions for Success." In Donald L. Sexton and Raymond W. Smilor, eds., *The Art and Science of Entrepreneurship Research*. Cambridge, MA: Ballinger, 61–81.
- Hisrich, Robert D. and Candida G. Brush (1984), "The Woman Entrepreneur: Implications of Family, Educational, and Occupational Experience." *Journal of Small Business Management* 22(1), 30-37.
- Hisrich, Robert D. and Candida G. Brush (1986a), "Characteristics of the Minority Entrepreneur." *Journal of Small Business Management* 24(4), 1–8.
- Hisrich, Robert D. and Candida G. Brush (1986b), *The Woman Entrepreneur: Starting, Financing and Managing a Successful New Business*. Lexington, Mass: Lexington Books.
- Hisrich, Robert D. and Marie O'Brien (1982), "The Women Entrepreneur as a Reflection of the Type of Business." In Karl H. Vesper, ed., *Frontiers of Entrepreneurship Research*. Wellesley, MA: Babson College, 54–67.
- Holmquist, C & Carter, S (2008) *The Diana project: Pioneering Women Studying Pioneering Women*. *Small Business Economics*, 30, in press

- Holmquist, C (2008) Varför ska man främja kvinnors företagande. Nutek under publicering
- Holmquist, C. (2000) Företagaren – han, hon eller de? I Gandemo, B (red) Familjeföretag och familjeföretagande. FSF, Örebro
- Holmquist, Carin. (1997), "The Other Side of the Coin or Another Coin? – Women's Entrepreneurship as a Complement or an Alternative?" *Entrepreneurship and Regional Development* 9(3), 179–182.
- Holmquist, C. (1996), "The Female Entrepreneur – Woman and/or Entrepreneur?" *Aspects of women's entrepreneurship*, Stockholm: NUTEK B1996:10.
- Holmquist, C., & Sundin, E. (1996). *Studier av kvinnors företagande - ett forskningsprogram*, R1996:32. Stockholm: Nutek.
- Javefors Grauers, E. (1999), *AB Adam & Eva - en studie av familjeföretag inom ICA* Linköping: Ekonomiska institutionen, Linköpings universitet.
- Javefors Grauers, E. (2002), *Profession, genus och företagarpär – en studie av advokater och köpmän*. Linköping: Ekonomiska institutionen, Linköpings universitet.
- Jeffcutt, P. (1994) *The Interpretation of Organization: A Contemporary Analysis and Critique*. *The Journal of Management Studies*, 31, pp 225-250
- Johannisson, B & Lindmark, L. (1996) *Företag, Företagare, Företagsamhet*. Studentlitteratur, Lund
- Johannisson, B. (red) (1992) *Entreprenörskap på svenska – affärer och förnyelse*. Almqvist & Wiksell, Arlöv
- Jonson-Ahl, Helene (2002), *The Making of the Female Entrepreneur: A Discourse Analysis of Research Texts on Women's Entrepreneurship*. Dissertation Series No.15, Jönköping International Business School, Jönköping
- Kets de Vries, M. (1996), "The Anatomy of the Entrepreneur: Clinical Observations". *Human Relations*. 49, pp 853-883.
- Kyrö, P. & Kasikas, J. (2002) *Current state of methodology in entrepreneurship research and some expectations for the future*. Paper at the Summer University of Entrepreneurship, Valence
- Landström, H. (2005) *Pioneers in Entrepreneurship and Small Business Research (International Studies in Entrepreneurship Series)* Springer: New York
- Larson, A L och Freeman, R E (red)(1997) *Women's studies and business ethics*. New York: Oxford Univ Press

- Lee-Gosselin, Hélène and Jacques Grise (1990), "Are Women Owner-Managers Challenging Our Definitions of Entrepreneurship? An In-Depth Survey." *Journal of Business Ethics* 9(4/5), 423–433.
- Lerner, Miri, Candida G. Brush and Robert D. Hisrich (1997), "Israeli Women Entrepreneurs: An Examination of Factors Affecting Performance." *Journal of Business Venturing* 12(4), 315–339.
- Ljung, M. (1998) Feministisk teori. Ingår i Månsson, P. (ed) *Moderna samhällsteorier – traditioner, riktningar, teoretiker*. Raben Prisma, Smedjebacken
- Lykke, N (2003) Intersektionalitet–ett användbart begrepp för genusforskningen. *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2003, nr1, s 47-56
- Marlow, Susan (1997), "Self-Employed Women – New Opportunities, Old Challenges?" *Entrepreneurship and Regional Development* 9(3), 199–210.
- Marlow, Susan (2002), "Self-Employed Women: A Part Of or Apart From Feminist Theory?" *International Journal of Entrepreneurship and Innovation* 2(2), 83–91.
- Martin, J. (2000), "Hidden Gendered Assumptions in Mainstream Organizational Theory and Research", *Journal of Management Inquiry*, 9, pp 207-
- McClelland, D.C.(1961) *The Achieving Society*. Van Nostrand, Princeton
- Minitti, Maria, Pia Arenius and Nan Langowitz (2005), *Global Entrepreneurship Monitor 2004 Report on Women and Entrepreneurship*. Babson Park, MA: Babson College.
- Mirchandani, K. (1999). *Feminist Insight on Gendered Work: New Directions in Research on Women and Entrepreneurship*. *Gender, Work and Organization*, 6(4): 224-236.
- Moore, Dorothy P. (1990), "An Examination of Present Research on the Female Entrepreneur: Suggested Research Strategies for the 1990s." *Journal of Business Ethics* 9(4/5), 275–281.
- Moran, P. (1998), "Personality Characteristics and Growth-Oriented of the Small Business Owner-Manager", *International Small Business Journal*, 16, pp. 17-38.
- Moss Kanter, Rosabeth (1977), *Men and Women of the Corporation*. New York: Basic Books.
- Nelson, J.A. (1998) *Labour, Gender and the Economic/Social Divide* *International Labour Review*, 137, pp 33-46
- Nilsson, P. (2002) *Reflektioner kring IT-entreprenörens hjältespegel*. I Holmquist, C. & Sundin, E. (red.) *Företagerskan: Om kvinnor och entreprenörskap*. Stockholm, SNS Förlag.

- Pfeffer, J. och A. Davis-Blake (1987), "The Effect of the Proportion of Women on Salaries: The Case of College Administrators", *Administrative Science Quarterly*, 32, pp 1-24.
- Reader, D. & Watkins, D. (2006) The Social and Collaborative Nature of Entrepreneurship Scholarship: A Co-Citation and Perceptual Analysis. *Entrepreneurship Theory and Practice* 30:417-441
- Rosa, P., Carter, S., & Hamilton, D. (1996). Gender as a Determinant of Small Business Performance: Insights from a British Study. *Small Business Economics*, 8(4): 463-478.
- Sarasavathy, S.D. (2001) Causation and effectuation: toward a theoretical shift from economic inevitability to entrepreneurial contingency. *Academy of Management Review*, 26: 243-263
- Schein, E.H. (1983), "The Role of the Founder in Creating Organizational Culture". *Organizational Dynamics*. 12, pp 13-28.
- Schildt, H.A., Zahra, S.A. & Sillanpää, A. (2006) Scholarly Communities in Entrepreneurship Research: A Co-Citation Analysis. *Entrepreneurship Theory and Practice* 30:399-415
- Schumpeter, J.A. (1934) *The theory of economic development*. Cambridge, MA: Harvard University Press
- Schwartz, Eleanor Brantley (1976), "Entrepreneurship: A New Female Frontier." *Journal of Contemporary Business* 5(1), 47–76.
- Scott, Carole E. (1986), "Why More Women are Becoming Entrepreneurs." *Journal of Small Business Management* 24(4), 38–44.
- Sexton, D.L. & H. Landström (2000), *The Blackwell Handbook of Entrepreneurship*. Oxford: Blackwell.
- Shane, S. (2003) *A General Theory of Entrepreneurship. The Individual – Opportunity Nexus*. Cheltenham: Edward Elgar
- Shane, S. & Venkataraman, S. (2000) The promise of entrepreneurship as a field of research. *Academy of Management Review* 25:217-226
- SOU 1997:83 Om makt och kön – i spåren av offentliga organisationers omvandling
- SOU 1998:6 Ty makten är din... Myten om det rationella arbetslivet och det jämställda Sverige
- Stevenson, Lois A. (1986), "Against All Odds: The Entrepreneurship of Women." *Journal of Small Business Management* 24(4), 30–36.

- Stevenson, Lois A. (1990), "Some Methodological Problems Associated with Researching Women Entrepreneurs." *Journal of Business Ethics* 9(4/5), 439–446.
- Stewart, W.H., Watson, W.E., Carland, J.C. och J.W. Carland (1999), "A Proclivity for Entrepreneurship: A Comparison of Entrepreneurs, Small Business Owners, and Corporate Managers", *Journal of Business Venturing*, 14, pp. 189-214.
- Steyaert, C. & Bouwen, R. (1997) Telling Stories of Entrepreneurship – Towards a Narrative-Contextual Epistemology for Entrepreneurial Studies. In Donckels, R. & Miettinen, A. (1997) *Entrepreneurship and SME Research: On its Way to the Next Millennium*. Ashgate, Aldershot
- Steyaert, C. (2005) Entrepreneurship: in between what? On the ‘frontier’ as a discourse of entrepreneurship research. *International Journal of Entrepreneurship and Small Business* 2: 2-16
- Steyaert, C. (2007) ‘Entrepreneurship’ as a conceptual attractor? A review of process theories in 20 years of entrepreneurship studies. *Entrepreneurship and Regional Development* 19:453-477
- Sundin, E., & Holmquist, C. (1989). *Kvinnor som företagare: osynlighet, mångfald, anpassning en studie*. Malmö: Liber
- Tanesini, A. (1999) *An Introduction to Feminist Epistemologies*. Blackwell, Malden
- Thornton, P. H. (1999) The Sociology of Entrepreneurship. *Annual Review of Sociology* 25:9-46
- Wahl, A. (1995) Företagsledning som konstruktion av manlighet. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 16, pp 15-29
- Wahlberg, E (2004) *Vad vet vi om kvinnors företagande i Sverige – en översikt över kunskapen*. Nutek
- Waller, W. (1999) Institutional Economics, Feminism, and Overdetermination. *Journal of Economic Issues*, 33, pp 835-846
- Wanogho, E. (1997), *Black Women Taking Charge -- Profiles of Black Women Entrepreneurs*, EW International, London
- Watkins, Jean M. and David S. Watkins (1986), "The Female Entrepreneur: Her Background and Determinants of Business Choice – Some British Data." In James Curran, John Stanworth and David Watkins, eds., *The Survival of the Small Firm*. Aldershot: Gower, 220–232.
- Whetten, D.A. (1989) What Constitutes a Theoretical Contribution? *The Academy of Management Review*, 14, pp 490-495

Zahra, S.A. (2007) Contextualizing theory building in entrepreneurship research.
Journal of Business Venturing 22:443-452

Zapalska, Alina (1997), "A Profile of Woman Entrepreneurs and Enterprises in
Poland." Journal of Small Business Management 35(4), 76-82.

Renoverat språkbruk om företagsamhet kan synliggöra omoderna föreställningar

Karin Berglund

Entreprenörskap är ingalunda något neutralt begrepp. Ordet har färgats av historiens strömningar och lämnar oss idag med alltför snäva föreställningar, både om hur företagsamhet kan se ut och vad utveckling kan innebära.

Det är dags att renovera språkbruket så att det inte hindrar framförallt unga kvinnor att identifiera sig själva som företagare, entreprenörer eller innovatörer.

Så länge Anna kunde minnas hade hon tyckt om att arbeta med färg och form. Att skapa, göra och uppleva världen med och genom sina händer. Färg, papper, klister, tejp, lera – allt var tillåtet. Och, av allt gick det att göra något. Ju äldre Anna blev desto mindre tid blev det för skapandet, i alla fall i skolan. Men så i högstadiet, när det hade blivit dags att söka till något av gymnasieskolans program, blev hon uppmuntrad att söka en utbildning med inriktning mot design och media. Anna såg då en möjlighet att kunna ägna sig mer åt sitt skapande. Vid den tiden hade färgen och papperet kompletterats med både vanlig kamera och filmkamera. Nu handlade det allt som oftast om att klura ut spännande historier och filma dem, att sätta samman en berättelse som kunde visas upp och förhoppningsvis lämna några tankvärda spår efter sig. Ibland fick kompisar, syskon, allehanda husdjur och till och med föräldrar rycka in som rekvisita.

Att skapa saker hade alltid varit en självklar del i Annas liv, så när väl tankarna på ”livet efter skolan” kom var det självklart för henne att se sig som egen företagare i framtiden. Hittills hade hon både fått rycka in och hjälpa till att arrangera mässor och ta fram logotyper, men hon hade också arbetat med att utveckla ett antal hemsidor till personer i bekantskapskretsen. För Anna handlade det alltså inte om att sluta att vara barn och att bli vuxen, utan om att försörja sig på det hon alltid hade gjort – att skapa saker! Med tanke på all den uppskattning och allt beröm hon hade fått för sina skiftande alster såg hon inga som helst bekymmer med att kunna försörja sig framöver. I vart fall inte tills den dag, någon gång i mitten av gymnasietiden, som hon bestämde sig för att gå en kurs i entreprenörskap.

Efter två veckor på den kurs, som hon hade hoppats skulle ge henne tips, idéer och ”verktyg” för att kunna gå vidare med sina designkunskaper, kände hon sig missmodig, uppgiven och berövad sin dröm om att fortsätta att göra det hon tyckte så mycket om. För om hon inte kunde starta sitt eget företag, hur skulle hon då kunna fortsätta att göra det hon ville? Vilka företag fanns det som anställde en sådan person som hon?

För Anna hade drömmen om att bli sin egen gått i kras, eftersom hon inte kunde förlika sig med att vara den person – entreprenören – som det talades så mycket om på kursen. För det första skulle hon få jobba ”hur mycket som helst”, och för det andra fanns det så många regler som hon måste lära sig. Hur lätt skulle det inte vara att göra fel? Men framförallt, tänkte Anna, var hon ju inte ”en sådan där person” som det talades om. En som alltid är stark, energisk och drivkraftig, som tar risker och övertalar andra om att det man gör är bra. ”Måste man förresten tala om för folk att det man gör är bra”, tänkte hon i tysthet. ”Kan de inte själva bedöma om de tycker att jag gör ett bra jobb”? Hon drog sig till minnes att det ju var så hon hade fått förfrågningar om jobb hittills.

Hur skulle hon klara detta? Så länge hon kunde minnas hade hon sett sig som kreativ, men inte nu längre. Nu återstod för Anna att hitta en ny dröm, en dröm som hon kunde förlika sig med ...

Språkets betydelse för identiteten

Berättelsen om Anna är hämtad från ett händelseförlopp i min bekantskapskrets, där en av döttrarna i familjen alltid har sett sig som blivande företagare – tills den dag hon började en kurs i entreprenörskap. I fortsättningen möter vi Anna i olika skepnader. Jag återkommer till personen, men ”Anna” (inom citationstecken) får också statuera exempel för unga kvinnors dilemman att förlika sig med identiteten ”företagare”, ”entreprenör” och ”innovatör”.

Att skapa sin identitet handlar till stor del om att klä sig i en ny språkdräkt. När vi talar om oss själva som entreprenör, företagare, rörmokare, flygvärdinna, tandläkare, eller för den del som man/kvinna, mamma/pappa eller syster/bror handlar det inte bara om att sätta ord på oss själva. Orden producerar även en idé om hur vi bör uppträda, och vad som är lämpligt respektive mindre lämpligt, att göra i olika sociala sammanhang. För samtliga av de identiteter jag räknade upp finns ju föreställningar om hur man bör vara, som entreprenör, till exempel, men också som man/kvinna, mamma/pappa eller syster/bror – identiteter som passar olika bra tillsammans. Att vara man och entreprenör tycks onekligen smälta samman i en skön förening. Vi pratar ju sällan om ”manliga entreprenörer”, däremot ofta om ”kvinnliga entreprenörer”, ”unga entreprenörer”, eller ”etniska entreprenörer”. Att vara man och entreprenör utgör således normen, medan andra sammansättningar av identiteter avviker ifrån denna. Detta faktum utgör ett angeläget skäl till varför språket om företagsamhet bör renoveras. Normen avgränsar,

utesluter, exkluderar och sätter därmed samhället i ett dilemma, eftersom en stor del av den potentiella företagsamheten aldrig kommer att uttryckas.

Liknande reaktioner som de Anna ger uttryck för har jag mött i min forskning när jag har kommit i kontakt med unga tjejer som har varit i färd med att dra igång ett eget företag. Antingen har de obekvämt skruvat på sig och viftat bort min fråga om hur det är att vara företagare med ett ”Äsch, nej jag är väl ingen företagare”, alternativt: ”Nej, men jag är verkligen ingen entreprenör” (Berglund, 2006). I vissa fall fick jag inte ens ett svar, utan försökte till synes fåfängt att få dem att berätta om sig själva som företagare. Vid ett tillfälle försökte jag att omformulera intervjufrågan efter alla konstens regler, och var i princip på väg att ge upp. I ett sista infall bad jag då Kajsa, den unga hästföretagaren, att berätta om sina hästar. Då, plötsligt, kom berättelsen igång. Det var som om jag plötsligt hade tryckt på rätt knapp och nu kunde jag lugnt luta mig tillbaka för att lyssna på hennes berättelse.

Svårt att finna rätt ord

Att Kajsa och många av de andra blivande företagarna hade problem att berätta om sig själva som företagare var uppenbart under intervjuerna, och viktigt att reflektera över. Det var en berättelse om dem själva och deras företagande som jag frågade efter. En ”vem-är-jag-som-företagare-berättelse”. Några hade emellertid inga som helst problem med att formulera sina berättelser, men hos flertalet uppstod tystnader, undanmanövrer och samtalsvändningar innan berättelsen kunde komma igång. För samtliga kom berättelserna till slut i gång, även om det, som i Kajsas fall, tog lite tid. Det övergripande intrycket var att alla ville berätta om sin företagsamhet. Men många sökte rätt ord att göra det med. Varför? Vad hände i dessa intervjuer? Varför var det så svårt för vissa att berätta om sig själva som företagare? Och varför beslöt sig Anna för att lägga sina drömmar om företagande på hyllan sedan hon hade tagit del av entreprenörskapskursen?

Företagsamma – men företagare?

Med utgångspunkt i dessa frågeställningar skulle jag vilja spetsa till det genom att argumentera för att det stora problemet för dessa unga kvinnor inte är vad de de facto gör. De är ju redan företagsamma! Problemet är att det vanliga språkbruket om entreprenörskap, innovation och företagande snarare tycks exkludera dem från att se sig själva som företagsamma än tvärtom. Problemet sitter således inte ”inuti” dessa kvinnor, utan i språket. Det etablerade språkbruket om företagsamhet skapar uppenbarligen snarare distans än närhet för många att identifiera sig med företagaren, entreprenören, eller för den delen, innovatören.

I boken ”Skelett i Garderober” beskrivs, med utgångspunkt från ett jämställdhetsprojekt på Vinnova, metoder för att upptäcka ojämslaldhet. I en intervju säger Hanna Westberg och Ewa Gunnarsson att jämställdhetsarbete kan jämföras med att renovera

gamla hus (Enström och Jakobsson, 2006). Innan det går att sätta på ny fernissa behövs ett rejält underarbete. Precis som när hus renoveras måste man ”gå på djupet” för att ”lära sig se mönster och förstå strukturer”. I alla fall om avsikten är att, som Jämställdhetsombudsmannen klargjort, skapa förutsättningar för att både kvinnor och män ska ha samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter inom alla väsentliga områden i livet. Detta torde så även gälla företagsamhetens område.

I Nuteks treåriga program ”Att främja kvinnors företagande”, som sträcker sig mellan 2007 och 2009, är det övergripandet syftet både att fler kvinnor startar nya, livskraftiga företag eller förvärvar företag, och att fler företag som drivs av kvinnor utvecklas och växer (Nutek, 2008). Men om det nu är önskvärt att fler kvinnor finns representerade som företagare i det svenska samhället måste vi förstå Annas, Kajsas och alla andra kvinnors intuitiva respons när de säger ”Nej, men jag är väl ingen företagare!”. För om de inte själva kan identifiera sig som företagsamma människor, hur ska då andra kunna göra det? Vi behöver också fråga oss vilka förebilder som efterlämnas till nästa generation av unga kvinnor, de som än så länge går i förskolan. Har vi svårt att betrakta oss själva som företagare i enlighet med den allmänna lydelsen blir det sannolikt problematiskt för att uppnå målsättningen att fler kvinnor ska starta företag.

Språk som tydliggör föreställningar

För att förstå detta mönster, liksom de strukturer som upprätthåller de sociala identiteterna ”företagaren”, ”entreprenören”, och ”innovatören”, måste språket om företagsamhet synas i sömmarna. För det är ju med hjälp av språket vi försöker avgränsa och definiera ett visst stycke verklighet. Frågan är hur många det finns plats för i det stycke verklighet vi definierar med begrepp som företagande, entreprenörskap och innovation? Annorlunda uttryckt – vad är det som händer när vi försöker att klä oss i en (språk)dräkt som vi inte kan förlika oss med? Jag kommer att söka svår på dessa frågor genom att skärskåda språket om entreprenörskap och hur det vuxit fram. Tanken är att visa hur språket – som en struktur – kan renoveras på djupet genom synliggöra vilka föreställningar som ligger i språket om företagsamhet. På så sätt kommer jag att återkomma till ”Anna”, det vill säga alla de unga kvinnor som är företagsamma och som vill fortsätta utveckla sin företagsamhet – och ge ett alternativ för dem att skapa en identitet som företagare.

Att få någonting gjort

Hur har det då blivit som det har blivit när vi pratar om företagsamhet? Att vara företagsam handlar ju de facto om att ta sig för något, vilket inte borde vara förbehållet vissa få utvalda. Så hur kommer det sig att ”Anna” som alltid har betraktat sig som företagsam med ens får det svårt att beskriva sig själv med det språkbruk som råder?

Under det senaste decenniet har företagsamhet alltmer beskrivits med ord som entreprenörskap och innovation. Begreppen har använts flitigt i policysammanhang,

med syfte att skapa förutsättningar för människor i vår tid att vara företagsamma. Det påtalas ofta att ”entreprenör” faktiskt härstammar från franskans ”entre prendre”; att göra. Enligt Landström (2000:21) förekommer ordet ”entrepreneur” för första gången år 1437 i ”Dictionnaire de la langue française”, där den mest allmänna betydelsen angavs vara ”celui qui entreprend quelque chose”. Begreppsmässigt gestaltades entreprenören således av en aktiv person som fick något gjort. Alltsedan dess har entreprenörskap kommit att handla om ”att göra” en rad olika saker. Allt från ”att göra” ett företag eller en organisation, till ”att göra” materiella och immateriella innovationer.

I det fortfarande så betydelsefulla bidrag till entreprenörskapsforskningen som Joseph Schumpeter gav under 1930-talet handlar ”görandet” om mönsterbrytande ekonomiska aktiviteter (Schumpeter, 1934). I ekonomisk teori har också entreprenörskap, sett som mänsklig handling, snarast kommit att betraktas som en automatisk respons på marknads- och prissignaler. Israel Kirzner menar till exempel att entreprenören är den aktör i det ekonomiska systemet som reagerar på ojämvikter och utför handlingar som är jämviktsskapande på marknaden. Som en konsekvens av det har människans företagsamhet i stor utsträckning kommit att ses som ekonomiskt och marknadsmässigt betingade, med följd att den företagsamma människan betraktas som en ekonomiskt rationell varelse som automatiskt responderar på marknaden. Det blir svårt att betrakta ”Anna” som en ekonomiskt och rationellt driven person. Snarare kan ”Anna” betraktas som en passionerad och lekfull person som utforskar sina egna skapandemöjligheter (jmf Hjorth och Johannisson, 2000). Att de sedan kan komma att skapa jämvikt eller ojämvt på marknaden går ju inte att förneka, men heller inte att förutse.

Många manliga adjektiv

Det är värt att uppmärksamma att det i omvandlingen av ”entre prendre” till ”entrepreneur” var den maskulina ändelsen ”eur” som valdes, inte feminina ”euse”. Hade det senare valts hade vi inte talat om en entreprenör, utan en ”entrepreneuse”. Genom det lingvistiska tricket att omvandla ett adjektiv, som entreprenörskap, till substantivet entreprenör skapades med ens en viss typ av person. En man. Följaktligen formades ett språk om den företagsamme mannen. Det språket är idag rikt på maskulina adjektiv, det vill säga på egenskaper som vi i dagens samhälle, och framförallt i den västerländska kulturen, förknippar med mannen. För som Ahl (2002) poängterar är i princip alla de egenskaper som beskriver entreprenören manligt könsmärkta. I samma linje är flera av de kontrasterande egenskaperna feminina (Berglund, 2007). Men så är det också många som påpekat att ”entreprenören” är en maskulin konstruktion (t ex Bruni, Gherardi och Poggio, 2004; Javefors Grauers, 2000; Hjorth, Johannisson och Steyaert 2001; Lindgren, 2000, Ogbor, 2000; Pettersson, 2002; Holmqvist och Sundin 2002).

Att kvinnan jämförs med en maskuliniserad stereotyp bild av entreprenören verkar ganska uppenbart. Vi kan också tänka oss att andra sociala grupper, som exempelvis

invandrare och ungdomar, står i kontrast till den konstruktion som upprätthåller synen på entreprenören, och som bäst verkar komma till uttryck i den västerländske hjälten. ”The self-made man” som med sina bara händer skapar sitt imperium:

“Entrepreneurship is conceptualized by this ideological orientation as if it were a concrete means by which the rational European/North American male model exhibits the propensity to take risks, to conquer the environment and to survive in a Darwinian world”
(Ogbor, 2000:618).

Speciell och eftertraktad?

Många av entreprenörens egenskaper kan också sägas ha producerats, eller i vart fall förstärkts, i forskarsamhället. Inte minst har egenskapsforskningen cementerat bilden om att det här handlar om en mycket speciell och eftertraktad person. Kritiken mot denna forskning har emellertid inte låtit vänta på sig, menar Landström (2000:64). Men de kritiska röster som lyfts fram verkar inte ha ifrågasatt varför dessa egenskaper ses som positiva. Inte heller på vilka grunder de ständigt sammankopplas med entreprenörens dåd – och därmed inte illdåd.

Förvandlingen ”entre prendre” till ”entrepreneur” ses av Burr (1995:49) som en generell rörelse mot att se och beskriva människor i termer av vad de är, snarare än att se vad de gör. Eftersom vi kan säga entreprenör, precis som vi kan säga ledare och innovatör, kan vi också tänka oss att det finns människor som är så beskaffade. Fokus flyttas från att göra till att vara, från att entreprenörskapa till att vara en entreprenör. Med tanke på att ordets ursprungliga lydelse – att göra – ter sig denna utveckling minst sagt ironiskt. Entreprenörskap har övergått från rikta fokus mot vad människor gör när det tar sig för något till att ringa in de få utvalda som är beskaffade att utföra det viktiga ”görandet” i dagens samhälle. Tillspetsat är det lätt hänt att vi föreställer oss den medelålders västerländske mannen som startar ett högteknologiskt företag och som därigenom bidrar till samhällets utveckling.

Språkbruket måste renoveras

Med utgångspunkt från det resonemanget står det klart att entreprenörskap ingalunda är ett neutralt begrepp. Precis som många andra värdeladdade ord har det färgats av historiens strömningar och lämnar oss idag med alltför snäva föreställningar om såväl människans företagsamhet som om vad utveckling kan innebära.

För det första tenderar vi framför allt att se entreprenörskap där företag startar och utvecklas, medan andra former av entreprenörskap osynliggörs. Till exempel framhålls sällan det entreprenörskap som pågår i den offentliga sektorn (Sundin, 2004), i kooperativa företag, eller ideella organisationer (Gawell, 2006) varken i media eller i policytexter. I stället kopplas entreprenörskap främst samman med processen att starta

”riktiga” företag. En företeelse som vi dessutom föreställer oss utförs av en person allena – entreprenören – snarare än vi ser att det är en process som en grupp av människor åstadkommer.

För det andra, och i linje med föregående resonemang, har vi en benägenhet att peka ut vissa individer som entreprenörer. Att kritik riktats mot att den bild som vuxit fram av entreprenören som maskulint betingad (Ahl, 2002; Bruni, Gherardi and Poggio, 2004), etnocentriskt bestämd (Ogbor, 2000), och därför diskriminerande (Berglund och Stenmark, 2005) faller tyvärr alltför ofta i glömska. Den stereotypa bilden av entreprenören framkallar i stället en idealiserad version av individen, en version som många människor får svårt att förlika sig med. I stället för att främja entreprenöriella processer är risken därmed stor, i många av de offentliga initiativ som tas, att de processer som skulle kunna uppstå kvävs eller undermineras. Som vi såg blev det problematiskt för Anna att vara den entreprenör som hon uppfattade att omgivningen förväntade sig att hon skulle vara.

För det tredje bildar entreprenörskap en viktig pusselbit i den stora berättelsen om moderniteten, vilken kan beskrivas som drömmen om en värld med tydliga beskrivningar för varje situation och där ingen enda situation lämnas utan föreskrifter. I en sådan värld ses utveckling inte enbart som förändring, utan framförallt som ”framsteg” (t ex Foucault, 1980; Lyotard, 1984; von Wright, 1993). Som Friman (2002) visar har ”utveckling” kommit att likställas med ett visst värde, nämligen med idén om ekonomisk tillväxt. Med all rätt kan och bör vi fråga oss huruvida normdefinitionen av entreprenörskap exkluderar ”andra” viktiga utgångspunkter från vilka samhällen och människor utvecklas. Annorlunda formulerat; utveckling, vilket åsyftas i samtalet om entreprenörskap, borde förutom den ekonomiska synen även övervägas utifrån sociala och ekologiska dimensioner. Då kanske även sociala och ekologiska värden kan börja ses som något som driver fram entreprenöriella handlingar.

En relevant fråga i detta sammanhang är i vilken utsträckning dessa antaganden – eller fastlåsta föreställningar – utgör hinder för den företagsamhet som förmår att utveckla morgondagens samhälle? Sannolikt är i vart fall att rådande språkbruk om företagsamhet inte direkt uppmuntrar ”de många människornas” entreprenörskapande.

Nya begrepp och nya associationer

Frågan som återstår att fundera över är nu hur vi kan förändra, inte bara fernissan, utan även de djupstrukturer som språket om företagsamhet bygger på. Annorlunda formulerat: Hur kan vi göra det enklare för ”Anna” att beskriva sig själva som entreprenörer och företagare?

Jag menar att språket kan renoveras genom att vi uppmärksammar och reflekterar kring att det finns andra former av entreprenörskap än företagande, att det finns andra sätt att betrakta den entreprenöriella människan på och att andra värden än enbart ekonomiska

också skapas i entreprenörskapet. Om vi ges förutsättningar att bli medvetna om vilka föreställningar vi producerar med gängse språkbruk handlar det inte om någon ny yttfernissa, utan om ett större underlagsarbete. Och med ett renoverat språkbruk utgör i alla fall inte språket något hinder för ”Anna” att identifiera sig själv som ”företagare”, ”entreprenör” eller ”innovatör”.

I stället kan vi hitta på nya begrepp som kan bli användbara och som i sig skapar nya associationer till företagsamhetens premisser. I antologin ”Företagerskan” blir det till exempel väldigt uppenbart att fokus riktas mot kvinnor som är företagare (Holmquist och Sundin, 2002). De får ett eget epitet, företagerskan, i kontrast mot företagaren. Naturligtvis kan det få motsatt effekt genom att kvinnans företagande särskiljs från uppfattningen om vad som utgör det ”normala” företagandet; det som mannen utför. Å andra sidan väcker det också tanken om gängse språkbruk, vilket förhoppningsvis kan leda till att vi blir medvetna om den normativa föreställning som ligger i språket. Kanske kan då gemene kvinna och man börja ifrågasätta några av de föreställningar som omgärdar företagsamheten, som den att mannen utgör en norm mot vilken företagande kvinnor tenderar att bedömas.

Ett annat exempel på begreppsbildning utgörs av att lägga till ett prefix och inte, som i föregående fall, böja ett begrepp. Ett prefix som verkar användas alltmer frekvent i relation till entreprenörskap är ”socialt”. Detta prefix menar jag kan göra oss uppmärksamma på två saker. Dels att entreprenörskap inte enbart kan mätas i ekonomiska värden, utan också i andra sociala värden. Ett exempel på socialt entreprenörskap är utvecklingen av mikrokrediter, en finansieringsform som gjort det möjligt framför allt för kvinnor runt omkring i världen att bygga upp en för framtiden bärkraftig rörelse. Men prefixet social kan också leda uppmärksamheten mot att entreprenörskap alltigenom utgör en social process. Därigenom blir myten om individen som med egna händer bygger upp sin verksamhet utmanad. Att utveckla en verksamhet, och framförallt att introducera något nytt – må så vara om det är en produkt eller tjänst – pågår inte i ett socialt vakuum såtillvida att produkten eller tjänsten enbart är känd för den som utvecklade den. Men i så fall går det ju knappast heller att tala om det som entreprenörskap.

Utöver socialt entreprenörskap talas det idag om såväl ekologiskt entreprenörskap som samhällsentreprenörskap, intraprenörskap och regionalt entreprenörskap. I samma anda lyfts ”andra” grupper fram genom att det pratas om kvinnors, ungdomars och invandrares entreprenörskap. Men entreprenörskap har också introducerats i andra sammanhang, där begreppet har fått en annan innebörd än den som vardagsföreställningarna skvallrar om. Skolan utgör ett exempel på en sådan kontext där entreprenörskap gått från att handla om en utbildning i företagande som schemalagts till vissa tider, till det som i dag i hög utsträckning kommit att stå för en pedagogik som syftar till att skapa förutsättningar för ett förhållningssätt som präglas av kreativitet,

reflekterande och initiativkraft (Berglund och Holmgren, 2007). I en pågående studie i förskolor som arbetat med entreprenörskap har förhållningssättet specificerats ytterligare till att direkt relatera till ett arbete som ger barnen större svängrum än vad de stereotypa könsrollerna tillåter.

Begreppet breddas och fastlösningar utmanas

Alla dessa rörelser pågår samtidigt. Entreprenörskap används på nya innovativa sätt i en mängd olika sammanhang där det, direkt eller indirekt, utmanar fastlösningar. På så sätt har entreprenörskapsbegreppet kommit att breddas. Från att i första hand ha syftat på ekonomisk, teknisk och produktionsmässig verksamhetsutveckling har det kommit att omfatta andra arenor och institutioner i samhället. Våra möjligheter att betrakta människans förmåga till handling och tolkning av tillvaron har därmed ställts i nytt ljus. Begreppets allmängiltiga innebörd urholkas paradoxalt nog samtidigt som det har blivit både konkret och innehållsrikt i specifika kontexter. För vissa lärare är det till exempel självklart att det handlar om att skapa förutsättningar för ett förhållningssätt. I det sammanhanget blir det begripligt. Däremot tenderar lärarna att få problem med att använda begreppet utanför sin egen kontext, som till exempel i samtal med politiska företrädare.

Måhända leder denna breddning till ett substanslöst och retoriskt användande i många sammanhang. Men kanske, och förhoppningsvis, kan också breddningen leda till att det skapas gränssytor mellan entreprenörskap och begrepp som makt, "empowerment", frihet, emancipation och "agency". Vi kan då, i stället för att prata som vi gör om företagsamhet idag, också få anledning att ställa oss de frågor som ligger i djupstrukturernas lager; Vilket samhälle vill vi ha? Vilka ska delta i att skapa det samhället? Vilka förutsättningar har vi för att göra det? Det är då vi kan börja tala om att språket om företagsamhet renoveras. Och det handlar inte om att lägga på ny fernissa, utan om att förändra det underlag mot vilket vi målar upp våra bilder av den företagsamhet som vi behöver sätta vår tillit till också för framtiden.

Om samtalet förändras så att det blir tydligt att entreprenörskap kan handla om annat än att tjäna pengar, att entreprenörer inte är en speciell sorts människor och att entreprenörskap kan ta sig många olika uttryck behöver Anna inte fundera över om hon "är en entreprenör eller inte". Med ett sådant språkbruk blir den frågan helt enkelt ovidkommande. Hade ett sådant språkbruk använts på kursen hade Anna troligtvis fortsatt att ta sig för något, vilket också utgör entreprenörskapsbegreppets ursprungliga lydelse. Under kursen hade hon istället getts förutsättningar att fortsätta att utveckla sina tankar om hur hon skulle kunna låta sin företagsamhet att komma i uttryck framöver. Och, vem vet, kanske skulle just Anna komma att lösa något av de problem som samtiden brottas med. Om inte annat skulle hon utgöra en förebild för många kommande "Annor" att identifiera sig med och inspireras av.

Karin Berglund är filosofie doktor och forskare vid Mälardalens Högskola, med särskilt intresse för frågor som rör entreprenörskap och hon har skrivit flera böcker i ämnet, däribland antologin Arenor för Entreprenörskap som hon tillsammans med Anders W Johansson är redaktör för. I studien "Entreprenörskap & Skolan – vad berättar lärare att de gör när de gör entreprenörskap i skolan?", som kom 2007, presenterar hon bland annat djupintervjuer med personal i grund- och gymnasieskolor.

Referenser

- Ahl, Helene J. (2002), *The Making of the Female Entrepreneur: A Discourse Analysis of Research Texts on Women's Entrepreneurship*, Doktorsavhandling, Jönköping International Business School.
- Berglund, Karin (2006), *Discursive diversity in fashioning entrepreneurial identity*, I: Hjorth, Daniel and Steyaert, Chris (Eds.) *Entrepreneurship as Social Change – A Third Movements in Entrepreneurship Book*, Cheltenham, UK and Northampton, MA, USA: Edward Elgar, 231-250.
- Berglund, Karin (2007), *Jakten på Entreprenörer – om öppningar och låsningar i Entreprenörskapsdiskursen*, Doktorsavhandling, Västerås: Mälardalen University Press.
- Berglund, Karin and Holmgren, Carina (2007), *Entreprenörskap & Skolan – Vad berättar lärare att de gör lärare när de gör entreprenörskap i skolan?*, Örebro: FSF Förlag 2007: 17 i FSF:s rapportserie.
- Berglund, Karin och Stenmark, Lina (2005), *Intersektionalitet - ett användbart begrepp för entreprenörskapsforskningen? Konferensbidrag till konferensen Intersektionalitet – ett användbart begrepp inom genusforskningen? i Norrköping, 2005.*
- Bruni, Attila, Gherardi, Silvia och Poggio, Barbara (2004), *Entrepreneur-mentality, gender and the study of women entrepreneurs*. *Journal of Organizational Change Management*, 17(3), 256-268.
- Burr, Vivien (1995), *An Introduction to Social Constructionism*, London: Routledge.
- Enström, Nina och Jakobsson, Birgitta (2006), *Skelett i garderoben: Metoder för att upptäcka ojämställdhet*, Stockholm: Arbetslivsinstitutet. Texten bygger på intervjuer med Ewa Gunnarsson och Hanna Westberg.
- Foucault, Michel (1980), *Power/Knowledge*. New York: Pantheon.
- Friman, Eva (2002), *No limits: the 20th century discourse of economic growth*, Doktorsavhandling vid Institutionen för historiska studier, Umeå.
- Gawell, Malin (2006). *Activist Entrepreneurship: Attacking Norms and Articulating Disclosive Stories*, Doktorsavhandling, Stockholm University School of Business.
- Hjorth, Daniel och Johannisson, Bengt (2000), *Entreprenörskap som skapelseprocess och ideologi*, Reprint Series: ESBRI Entrepreneurship and small business research institute: Stockholm.
- Hjorth, Daniel, Johannisson, Bengt och Steyaert, Chris (2003), *Entrepreneurship as Discourse and Life Style*. I: Czarniawska, Barbara och Sévon, Guje (red.), *The Northern Lights – Organization Theory in Scandinavia*, Malmö: Liber ekonomi.

- Holmquist, Carin och Sundin, Elisabeth (2002), Företagerskan - om kvinnors entreprenörskap, Stockholm: SNS Förlag.
- Javefors Grauers, Eva (2000), Från mjölkaffär till ICA-butik?, I: Holmquist Carin och Sundin Elisabeth (red), Företagerskan: om kvinnor och entreprenörskap, Stockholm: SNS Förlag.
- Landström, Hans (2000), Entreprenörskapets rötter, Lund: Studentlitteratur.
- Lindgren, Monica (2000), Kvinnor i friskolor: Om kön, entreprenörskap och profession identitetsskapandet, FSF 2000: 3, Örebro: Forum för Småföretagsforskning.
- Lyotard, Jean-François (1984/1979), The postmodern condition: a report on knowledge. Manchester: Manchester University Press.
- Nutek (2008-03-28), Att främja kvinnors företagande 2007-2009: programmet i korthet, Stockholm: Nutek.
- Ogbor, John O. (2000), Mythicizing and Reification in Entrepreneurial Discourse: Ideology-critique of Entrepreneurial Studies, Journal of Management Studies, 37(5), 605-635.
- Pettersson, Katarina (2002), Företagande män och osynliggjorda kvinnor – Diskursen om Gnosjö ur ett könsperspektiv, Doktorsavhandling, Uppsala: Uppsala University Press.
- Schumpeter, Joseph (1934), The Theory of Economic Development: An inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Sundin, Elisabeth (2004), En porträttbok: Den offentliga sektorns entreprenörer, Stockholm: Kommentus Förlag.
- von Wright, Georg. H. (1993), Myten om framsteget: tankar 1987-1992: med en intellektuell självbiografi, Stockholm: Bonnier.

Kvinnors företagande i ett historiskt perspektiv: Mellan familj, stat och marknad

Lena Andersson-Skog

I internationell ekonomisk forskning framhålls ofta Sverige som en förebild när det gäller att använda politiken för att kombinera tillväxt, inkomstfördelning och jämställdhet. Men bilden av det framgångsrika internationella företagandet och den kvinnovänliga välfärdsstaten ger inte hela sanningen. Medaljens baksida visar att andra samtida utvecklingsförlöpp inte låter sig infogas i historieskrivningen på samma enkla och självklara sätt.

Hur kommer det sig till exempel att kvinnors företagande hamnat på undantag i ett av de ekonomiskt mest framgångsrika länderna i världen?

Under 1900-talet har Sverige utvecklats från ett fattigt jordbrukssamhälle till ett av världens mest framgångsrika industri- och välfärdssamhällen. I ekonomisk historisk forskning förklaras denna framgångsrika utveckling med två inbördes relaterade processer – industrialiseringsprocessen och framväxten av vad som brukar kallas den svenska modellen.

Industrialiseringsprocessen från 1800-talets slut har varit en viktig del i Sveriges utveckling till ett av de rikaste länderna i världen, mätt som BNP per capita. Den ekonomiska tillväxten har varit nära knuten till en expanderande företagssektor inom olika exportbranscher. Vi kan också se en tydlig progression från råvaruindustri till högteknologiska branscher och kunskapsintensiva tjänster ju närmare vår egen tid vi kommer. Få länder av liknande storlek som Sverige kan uppvisa samma höga koncentration av internationellt konkurrenskraftiga storföretag. LKAB, Stora, LM Ericson, Alfa Laval, SKF, Volvo, SAAB, Electrolux, ASEA, H&M och Ikea är alla exempel på det.

Expansionen av de exportorienterade företagen har därför spelat en central roll i svensk ekonomi från det industriella genombrottet i Västeuropa och USA under 1800-talets slut fram till dagens tredje industrialiseringsvåg, med Asien som den växande nya marknaden med efterfrågan på svenska varor och tjänster.

Vid sidan av det framgångsrika företagandet har framväxten av vad som brukar kallas den svenska modellen och välfärdsstaten sedan 1900-talets mitt karaktäriserat vår moderna ekonomiska historia. Den svenska modellen byggde på överenskommelser mellan arbetsmarknadens parter och staten om vilka normer, samarbetsvillkor och fördelningsprinciper som skulle gälla på arbetsmarknaden för att tillväxten skulle gynnas. En annan del byggde på att staten, genom exempelvis regionalpolitik och socialpolitik, skapade gynnsamma förutsättningar för en ekonomisk utveckling och omvandling. De politiska ramarna kring välfärdspolitiken gav också stat, landsting och kommuner mandat att organisera och utföra tjänster inom exempelvis hälso- och sjukvård, barn- och äldreomsorg, utbildning och forskning (Magnusson 2004).

Inte bara kvinnovänligt

I slutet av 1990-talet var det inga större skillnader mellan mäns och kvinnors arbetskraftsdeltagande. Som en följd av att den offentliga sektorns andel av BNP fördubblades mellan 1960 och 2000 ökade kvinnornas del i arbetskraften snabbt. Många ser därför den svenska välfärdspolitiken som ”kvinnovänlig”. I internationell ekonomisk forskning framhålls också Sverige som en förebild när det gäller att använda de politiska möjligheterna att kombinera tillväxt, inkomstfördelning och jämställdhet (Lindert 2004).

Men bilden av det framgångsrika internationella företagandet och den kvinnovänliga välfärdsstaten ger inte hela sanningen. Medaljens baksida visar att andra samtidiga utvecklingsförlopp inte låter sig infogas i historieskrivningen på samma enkla och självklara sätt. I skärningspunkten mellan dessa övergripande processer hamnade nämligen kvinnan som har försörjt sig som egenföretagare. Hon som har sålt sina tjänster till andras hushåll eller arbetat med legotillverkning i sitt eget hem – och i många fall också skött den egna familjen och hemmet.

Hur kunde kvinnors företagande hamna på undantag i ett av de ekonomiskt mest framgångsrika länderna i världen – och hur mycket tillväxtpotential har vi förlorat?

Svårfångad och föränderlig

I ett historiskt perspektiv är ”företagerskan” en mer svårfångad och föränderlig person än företagaren. Historiska källor och statistik visar att kvinnor alltid har varit företagare, främst inom handel och service och inom viss varuproduktion. Men våra kunskaper är fortfarande fragmentariska när det gäller omfattningen och betydelsen av det bidrag kvinnors företagande har givit till den svenska ekonomin och det svenska samhället. En orsak är att en stor del av den svenska företags- och ekonomisk-historiska forskningen har varit inriktad mot framväxten av den svenska export-dominerade storföretagssektorn. Synen på företagandet som en permanent vinstskapande, ofta storskalig och expansiv verksamhet präglar den ekonomiska forskningen. Idéen om vad som är företag och företagande har växt fram med det

varuproducerande industrisamhällets utveckling mot storskalig produktion av varor för masskonsumtion. I den kontext de moderna storföretagen växte fram var kvinnor ända in på 1900-talet utestängda från att aktivt förfoga över kapital och därmed att bygga upp och driva större företag (Norlander 2001). Den industrikapitalistiske företagaren var en man och företagaren som norm konstruerades kring en manlig identitet. I forskningen har den synen levt vidare som en könsneutral utgångspunkt, vilket tenderar till en genusblindhet i den ekonomisk-historiska beskrivningen av företagandet.

Temporärt, flexibelt – och osynligt

Till bilden hör också att kvinnors företagande inte heller har varit ett prioriterat område inom den genushistoriska forskningen. Här har istället frågor om hur könsmaktsstrukturen tagit sig uttryck i en könsarbetsdelning på arbetsmarknaden och i hemmet dominerat (Göransson 1986, Wikander 1988). Både villkoren för och förändringen av det kvinnliga lönearbetet i industrisamhället är väl utforskat. Analyserna har däremot sällan rört kvinnor som ekonomiska aktörer och entreprenörer på marknaden. Forskningen har fokuserats på företagandet inom exportindustri och varuproduktion, medan områden som handel, service och tjänster för inhemsk konsumtion har hamnat i skuggan. Företagaren ses som en heltids- eller livsidentitet, och företagandet som en permanent verksamhet med målet att företaget ska växa i storlek och lönsamhet. Det gör kvinnors företagande osynligt, eftersom det ofta är mer temporärt och flexibelt, och inte sällan återfinns i gränslandet mellan hushållets oavlönade arbete och marknaden.

Svensk forskning om kvinnors företagande lutar sig därför tungt mot några få forskares insatser för att med genusteoretiska och ekonomiska perspektiv förstå och förklara hur kvinnors företagande är avhängigt kvinnors ställning och roll i familjen under de senaste decennierna (t ex Holmquist & Sundin 1989, Sundin & Holmquist 2002). Framväxten av kvinnors företagande är med andra ord endast fragmentariskt studerat i Sverige. Vi saknar mycket kunskap om de kvinnor (och män) som under de senaste decennierna har drivit företag, framförallt inom tjänstenäringarna. Dagens diskussion om företagande kan därför vinna på att analyseras ur ett ekonomiskt-historiskt perspektiv.

Ur ett historiskt perspektiv har kvinnors företagande ofta betraktats som ett problem för samhället och ekonomin – däremot har anledningen till det synsättet skiftat över tid. Utifrån den kunskap vi har kan vi grovt sett iakttä två delvis överlappande perioder där kvinnors företagande formas av relationerna mellan familj, marknad och stat, nämligen perioderna före och efter 1960-talet.

Mellan familj och marknad

I det förindustriella jordbruksdominerade samhället och en bit in på 1900-talets första decennier reglerade statsmakterna kvinnors företagande till vissa verksamheter som ansågs lämpliga. Det var främst service och varuproduktion, som på olika sätt kunde

relateras till kvinnors domäner inom jordbrukshushållet – till exempel områden som har med mat, tvätt och kläder att göra, samt emotionella tjänster och personlig omvårdnad. Kvinnor uppmuntrades dock till egenföretagande om de inte hade någon annan försörjningsmöjlighet, till exempel om de var änkor (Bladh 1991). Att kvinnor frivilligt skulle bli företagare före 1900 kan något hårddraget sägas ha utgjort ett hot mot den rådande sociala och ekonomiska ordningen. Enligt den var kvinnans främsta ekonomiska bidrag till samhället att arbeta inom familj och hushåll. Möjligheterna för kvinnor att förfoga över sin egendom och att delta som fullvärdiga aktörer inom den framväxande kapitalmarkanden var begränsade fram till 1920-talet. Kvinnans roll som ekonomisk aktör – som företagare, förvärvsarbetare eller hemarbetande mor – förändrades också beroende på civilstånd, ålder och klasstillhörighet (Roman 2002). Ofta var kvinnor temporärt anställda i hushållsarbete av andra kvinnor. Mödrar anställde döttrar och vänner hyrde varandras tjänster för olika sysslor.

En avgörande skillnad mellan mäns och kvinnors företagande är att kvinnornas alltid har haft betydande inslag av tillfällig egenförsörjning. Man kan säga att kvinnor i större omfattning än män driver vad som brukar kallas levebrödsföretag (Dahmén 1950). Entydiga resultat från internationell forskning förstärker den bilden. Under sekler har det varit familjekraven – kvinnans roll i familjen och hushållet – som har format förutsättningarna för kvinnors företagande (Colli, 2003, Kwolek-Folland 1998). Trots det fanns ett omfattande småskaligt företagande som drevs av kvinnor under jordbrukssamhällets kommersialisering och övergången till 1900-talets industrisamhälle.

Kommersialiseringen av jordbruket under 1800-talets slut bidrog tillsammans med industriarbetets expansion till att vissa grupper fick ökad levnadsstandard och höjda reallöner – med växande efterfrågan på varor och nya tjänster utanför jordbrukssektorn som följd. Det var i en omgivning med begynnande urbanisering, framväxten av köpingar och förtätning av landsbygdstädernas som ”företagarskornas” försörjningsmöjligheter växte fram.

Typiska kvinnobrancher

Kvinnors företagande har i stort sett dominerat samma branscher sedan 1900-talets början – framför allt sådana som har varit nära förknippat med kvinnors traditionella sysslor. Syateljéer, bagerier och mjölkaffärer, klädbutiker och kaféer är typiska exempel. Det är branscher med litet kapitalbehov, stort beroende av personliga kontakter inom en begränsad marknad – och låga vinster. År 1930 ägde kvinnor hälften av alla kaféer, hårsalonger och restauranger och 25 procent av matbutikerna. 17 procent av alla entreprenörer inom textilindustrin var kvinnor.

Under mellankrigstiden och 30-talsdepressionen ökade arbetslösheten snabbt. När industrianställning inte längre var en given utkomstmöjlighet försökte många i stället

att skapa sin egen försörjning. Både kvinnors och mäns levebrödsföretagande ökade. Vi ser också en ökning av antalet småföretag under 30-talet. De var sällan lönsamma och expansiva, men de gav inkomster som var räcke för att klara livhanken.

Efter andra världskriget förändrades de samhällsekonomiska förutsättningarna på ett sätt som också påverkade småföretagandet. Från 1940-talet rationaliserades och omstrukturerades den svenska jordbruksproduktionen snabbt. Under den processen lades många småjordbruk ned och antalet män och kvinnor i de agrara näringarna, till exempel bönder och jordbruksarbetare, minskade drastiskt. Strömmar av arbetsökande gick i huvudsak till industrin och tjänstesektorn.

En samtida viktig tendens var centraliseringen och rationaliseringen av parti- och detaljhandeln. Mellan 1930 och 1970 förändrades strukturen helt inom många branscher, som kvinnor valt att driva företag i. Utvecklingen ökade pressen på de mindre företagen att överleva i en ny miljö, präglad av storföretag. Några av de mest centraliserade marknaderna uppstod inom livsmedelsförsäljning, till exempel KF, Ica och Dagab. Det drabbade särskilt kvinnor som arbetade i mindre butiker, som inte ingick i några detaljhandelskedjor.

Från privat sfär till offentlig

Den offentliga sektorns expansion är en tredje aspekt av den snabba omvandlingen av det svenska samhället. Den tog sin början under den senare delen av 40-talet. Då övergick flera tjänstegrenar, som åldringsvård, barnomsorg och hälsovård, från den privata sfären och marknaden – hushållet eller delvis privata organisationer – till den offentliga sektorn. Hela befolkningen skulle få samma tillgång till bland annat sjukvård och läkemedel, det var en viktig ideologisk del av välfärdsstaten. Kvinnor som tidigare arbetat i privata hushåll anställdes nu av kommunerna för att göra samma arbete. Med anställningarna följde också efterhand allt viktigare sociala förmåner som de inte hade haft som egenförsörjare.

Kvinnors företagande kan fram till mitten av 1900-talet ses som en temporär verksamhet. Det var begränsat till en period i kvinnans liv – en egenförsörjning i väntan på att bilda familj. Det fanns givetvis också en stor grupp kvinnor som mer eller mindre permanent drev en affärsverksamhet, ofta inom små nischade marknader. Det typiska för dem var gränsöverskridandet mellan familj och marknad. Vi kan också se att fler kvinnor blev företagare som en följd av en generellt ökande köpkraft, eller under perioder av hög arbetslöshet.

Mellan familj och stat

Samhällets välfärdsproduktion har under flera decennier byggt på att kvinnor i stor omfattning har arbetat i offentlig regi. I takt med att tillväxten av offentliga tjänster har ökat har de tagit en större del av samhällets resurser i anspråk och kostnaderna har rusat

i höjden. Sedan 1900-talets början har den omfattade arbetsmarknaden för kvinnor inom den offentliga sektorns olika delar varit utsatt för en snabb rationalisering.

Att kvinnor idag hellre väljer anställning än egenförsörjning som företagare ses som ett problem, både för tillväxten och för förnyelsen av den ekonomiska strukturen som har inletts med avregleringarna inom delar av den offentliga sektorn. I dag betraktas kvinnors företagande därför som ett problem för att det uppfattas som för litet. Den förändrade synen på kvinnors företagande hänger också samman med förändringarna av välfärdssystemen och den svenska ekonomins förutsättningar.

Redan under 1960-talet kom den privata och offentliga tjänstesektorn att gå om industrin som den största delen av ekonomin, räknat utifrån antalet sysselsatta. Därmed förändrades kvinnors och mäns strukturella positioner. Kvinnor kom i allt högre utsträckning att anställas i offentlig regi, medan männen var verksamma i den privata sektorn. En tydlig uppdelning skedde också mellan kunskapsintensiva industritjänster i den privata sektorn kopplade till industriproduktionens villkor och de mer personalintensiva tjänsterna i den offentliga sektorn. De senare kopplades ofta till vad som traditionellt setts som kvinnors kompetenser. Trots expansionen av professionell utbildning inom vård- och omsorgssektorn var de kunskaper som värdesattes ofta förknippade med kvinnors emotionella arbete (Hochschild 2003, Williams 1988).

Könsdelningen befästes

Vi kan också se att mäns och kvinnors företagande utvecklats på olika sätt i olika branschers faser av expansion och nedgång. Kvinnors företagande minskade snabbt mellan 1960 och 1990-talets början. När den offentliga sektorn började rationaliseras och omregleras öppnades möjligheterna för nyföretagande. Mönstret ändrades något och det blev vanligare att kvinnor startade företag inom branscher som omvårdnad och hälsa. Förändringen ägde rum fram till 1997, när lågkonjunkturen var djup och arbetslösheten hög. Samtidigt ökade antalet män som var företagare fram till 70-talets mitt (Andersson-Skog 2007).

Vid mitten av 80-talet var det vanligt att kvinnor startade egna frisersalonger och skönhetsalonger, matbutiker och skradderier. Inom branscher som hotellverksamhet, restaurang och personliga tjänster ägde kvinnor åtminstone 50 procent av företagen. Kvinnorna var därmed i huvudsak verksamma inom ett litet antal branscher som har stora likheter med 30-talets struktur.

Kvinnor och män drev företag inom olika branscher, och de skilde sig åt både i omfattning och i konjunkturutveckling. Det är särskilt påtagligt att antalet kvinnliga företagare minskade parallellt med att välfärdstatens produktion av offentlig service inom traditionellt kvinnliga arbetsområden som vård, omsorg ökade och att kvinnor utbildade sig inom dessa områden. Mot den bakgrunden kan man ställa sig frågan vad

välståndets och den offentliga sektorns utveckling har betydelse för kvinnors företagande i Sverige?

Statsens satsning på offentlig service inom vård, omsorg och utbildning ledde till att förvärvsfrekvensen för kvinnor ökade snabbt. Det gjorde också andelen kvinnor med hög akademisk utbildning. Idag, när den offentliga sektorn avregleras och kvinnor startar egna företag sker det just inom de områdena. Men ännu är kvinnorna förhållandevis få i jämförelse med andelen män i samma branscher. Välfärdspolitiken medförde alltså att könsdelningen på arbetsmarknaden befästes genom att kvinnor i allt högre utsträckning arbetade i den reglerade offentliga sektorn, medan männen arbetade i den konkurrensutsatta privata sektorn. Statsens insatser inom utbildning, offentlig service och socialpolitik bör därför analyseras som en delförklaring till skillnader i mäns och kvinnors företagande under efterkrigstiden.

Gamla mönster i nya miljöer

En tydlig tendens i svensk arbetsmarknadsutveckling är upprätthållandet av gamla könsmönster i nya miljöer. Genusskillnaderna i det svenska arbetslivet har bestått under lång tid. Det kan illustreras av hur män och kvinnor har arbetat i olika yrken – kvinnor som hembiträden, textilarbetare och sömmerskor, män som hemmansägare och daglönearbetare i jordbruken. Fram till mitten av 1900-talet var hembiträdet den vanligaste yrkesgruppen inom den privata servicesektorn. Kvinnor dominerade som kontorister, butiksbiträden och annan privat administration. År 1930 var ungefär 75 procent av dessa arbetare kvinnor.

Våra faktiska kunskaper är små om hur de här mönstren påverkade olika kategorier av företagare. Man kan ändå dra slutsatsen att vi har bristande förståelse för den ökade och förändrade betydelsen av företagandet inom tjänster och service – såväl för industrin som för medborgare, samhällsadministration och förvaltning. En annan insikt är att kvinnors företagande underskattas och klassas som avvikande och oviktigt, jämfört med de internationella storföretagens framgångsrika konkurrenskraft på världsmarknaden.

Den ekonomiska politiken i den svenska modellen efter 1945 gynnade huvudsakligen de exporterande storföretagen. Den starka alliansen mellan staten och de stora exportorienterade företagen ledde till det gemensamma intresset att reglera ekonomin för att gynna storföretagen. Det ansågs nödvändigt för att klara konkurrensen på den internationella marknaden, men också för att skapa en tillväxt med utrymme för ökade löner och en aktiv fördelningspolitik. Små och medelstora företag som verkade i den inhemska ekonomin prioriteras inte i den svenska modellen (Henrekson 2000). I den utvecklingen mötte särskilt områden som handel, service och tjänster samt småskalig tillverkningsindustri snabbt ändrade förutsättningar.

Välfärdspolitiken har gjort Sverige till ett jämställt land, där män och kvinnor är självförsörjande. Familjens betydelse som inkomstrygghet har minskat och ersatts av olika former av samhällsstöd. Många av de socialförsäkringar som utvecklades kopplades också till lönearbete och inte till egenföretagande. Det påverkade radikalt försörjningsalternativen för en generation män och kvinnor. Den snabba expansionen av högre utbildning och fler arbetstillfällen i den offentliga sektorn erbjöd ett säkrare alternativ till företagande – särskilt för kvinnor som bär en stor del av ansvaret för barnens omsorg och uppfostran. Systemet har också gjort det svårare nu än tidigare att växla mellan anställning och företagande.

Det flexibla företagandets återkomst?

Det är kanske frestande att i första hand diskutera de skadliga effekterna på kvinnors företagande utifrån att den offentliga sektorn trängt undan en privat tjänstesektor. Men det är alltså också andra faktorer som har haft stor betydelse, till exempel den tydliga arbetsdelningen och storföretagens roll i den svenska ekonomin.

Vi saknar i dag en analys av vilka kvaliteter som finns och vilka kompetenser som har utvecklats i det gränsöverskridande och tillfälliga företagandet som länge karakteriserat kvinnors beteende. Dagens sociala och ekonomiska utveckling i övergången till ett tjänsteindustriellt samhälle domineras till stor del av ett ökande tryck på flexibilitet och rörlighet i ekonomin. Vi ser nu hur nya livsmönster, familjeformer och sociala behov växer fram och förändras. Hur kommer en flexibel kompetens – förmågan att röra sig mellan familj, anställning, egenförsörjning och företagande – att värderas i denna brytningstid? Vilka nya förutsättningar bör skapas för att uppmuntra fler att utveckla den kompetensen?

En viktig fråga – förutom den potential som börjar skönjas i och med avregleringen av offentlig sektor – är hur relationen mellan familj, stat och marknad kommer att utvecklas. Resultatet av dessa processer avgör om kvinnors företagande kan utvecklas till att bli en verkligt innovationshöjande och tillväxthöjande faktor i svensk ekonomi.

Lena Andersson-Skog är professor i ekonomisk historia vid Umeå universitet. Hon har skrivit om genusfrågor, bland annat "De osynliga användarna - Telefonen och vardagslivet 1880-1995" och varit redaktör för flera böcker, till exempel "Från öm hand till kall elektronik – om industrisamhällets vårdarbete" och "Omvandlingens sekel. Perspektiv på ekonomi och samhälle i 1900-talets Sverige".

Bibliografi och referenser

- Andersson-Skog, Lena (2007) In the Shadow of the Swedish Welfare State: Women and the Service Sector, *Business History Review*, Autumn 2007 V 81 N 3, ss 451-470
- Bladh, Christine (1991) Månglerskor: Att sälja från korg och bod i Stockholm, 1819–1846, ” *Stockholmsmonografier* 109.
- Colli, Andrea (2003) *The history of family business, 1850-2000*. New York: Cambridge University Press.
- Dahmén, Erik (1950). Svensk industriell företagarverksamhet: kausalanalys av den industriella utvecklingen 1919-1939 = Entrepreneurial activity in Swedish industry in the period 1919-1939. Diss. Lund: Univ.
- Göransson, Anita (1988) Från familj till fabrik. Teknik, arbetsdelning, och skiktning i svenska fabriker 1830-1877, Lund: Arkiv.
- Henrekson, Magnus (2000) “Företagaren och den svenska modellen”, *Ekonomiska Samfundets Tidskrift* 53, no. 2 (2000).
- Hochschild, Arlie R (2003) *The Managed Hearth*. 2nd ed. Berkeley: Univesrity of California Press
- Holmquist Carin & Sundin Elisabeth (2002), *Företagskan. Om kvinnor och entreprenörskap*. Stockholm: SNS
- Kwolek-Folland, Angel (1998), *Incorporating women: a history of women and business in the United States*. New York: Twayne Publishers.
- Lindert, Peter H. (2004). *Välfärdsstatens expansion: ekonomisk tillväxt och offentlig sektor under 200 år*. Stockholm: SNS förlag
- Magnusson, Lars (2004) *En svensk ekonomisk historia*. Atlantis
- Norlander, Kerstin (2001), *Människor kring ett företag. Kön, klass och ekonomiska resurser. Liljeholmens stearinfabrik 1872-1939. Meddelanden från ekonomisk historiska institutionen vid Göteborgs Universitet 77*. Göteborg 2000.
- Roman, Christine (2002) *Familjen i ekonomin - ekonomin i familjen: könsteoretiska perspektiv i: Ekonomin i samhället. – 2002. ss. 45-71*
- Sundin, Elisabeth & Holmquist Carin, (1989), *Kvinnor som företagare. Oosynlighet, mångfald, anpassning: en studie*, Malmö.

Wikander, Ulla (1988), *Kvinnors och mäns arbeten: Gustavsberg 1880-1980*, Lund:
Arkiv 1988

Williams, Claire (1988), *Blue, White and Pink Collar Workers in Australia*. London:
Allen and Unwin.

Maskulint, feminint, entreprenöriellt – könsstämpling av branscher och professioner

Monica Lindgren

Det finns inga biologiska könsskillnader som gör kvinnan och mannen mer eller mindre lämpade för sina branscher. Ändå är det ett välkänt faktum att olika branscher och samhällssektorer i den moderna ekonomin är ”könsstämplade”, och styrs av kulturella föreställningar om vad män och kvinnor ska arbeta med.

För att nå en djupare förståelse för vad som ligger bakom olika typer av könsstämplingar och deras inverkan på entreprenörskapet är det viktigt att relatera till den teoribildning som har sin grund i såväl genus- som entreprenörskapsteori. Båda teoribildningarna har varit för sig många förgreningar och kopplingar, och de förekommer såväl inom nationalekonomisk och psykologisk teori som inom företagsekonomisk. Eftersom de olika fälten hanterar olika analysnivåer, samhälls-, organisations- och individnivå, är utgångspunkterna olika (Busenitz m.fl., 2003). Att integrera genus- och entreprenörskapsteori är alltså inte helt oproblematiskt, eftersom det kräver att man har gjort tydliga ställningstaganden kring analysnivå och kunskapssyn.

Den forskning som faktiskt sätter entreprenörskap i relation till manligt och kvinnligt har i många fall bara handlat om kvinnor som biologiska varelser och har inte haft en medveten genusteori som grund (se t ex Ahl, 2002). Mycket av den amerikanska forskningen kring kön och entreprenörskap har dessutom handlat om den i sammanhanget relativt begränsade frågan kring riskkapitalförsörjning (för en översikt, se Gatewood m.fl., 2003). Däremot kan vi se att vissa europeiska och framförallt skandinaviska forskare har varit föregångare, eftersom de har använt genusteori som den beskrivs inom organisationsforskningen i termer av konstruerad maskulinitet och femininitet (jfr Lindgren, 2000, Ahl, 2002; Holmquist & Sundin, 2002; Javefors Grauers, 2002, Dareblom, 2005, Berglund, 2006, Gherardi & Poggio, 2007, Aaltio, 2008). Tidigare forskning kring kvinnors företagande inom FEM-programmet (se Holmquist & Sundin, 2002) har utifrån den bakgrunden bland annat kommit fram till följande:

- Kvinnor som företagare uppvisar stor variation, både i sitt företagande och som individer. Det gäller allt från verksamhetsart och tillväxtambitioner till kvinnornas bakgrund. Samma sak gäller män. Det finns således inga biologiska könsmonster som ”styr” hur man betar sig som företagare.
- Kopplingen till traditionella könsroller är stark. Det är speciellt synligt i familjeföretag. Man väljer ofta traditionellt feminint och maskulint stämplade arbetsuppgifter och kompetensområden.
- Kvinnors företagande är beroende av omgivningen och situationen, med stora skillnader mellan regioner och sektorer.
- Kvinnors företagande är osynliggjort. Det gäller framförallt inom sektorerna handel och vård, där mycket av entreprenörskapet sällan uppmärksammas. Könsstämpling av en bransch kan med andra ord innebära att man i samhället i princip utesluter att entreprenörskap över huvud taget kan förekomma där.
- Det feminina företagandet innebär att man integrerar företagandet i sin totala livsform. Företagandet är ett medel och inte ett mål – och det kan gälla såväl professionella strävanden som anpassning till familjeförhållanden.
- Kvinnors inbrytning i maskulint stämplade sektorer möjliggörs i regel av en manlig mentor som ger legitimitet åt företagandet.
- Omvandlingen av den offentliga sektorn har tydliga effekter för kvinnors företagande – ibland oväntade, som att det inte sällan är män som startar eget när traditionellt kvinnliga verksamheter läggs ut på entreprenad eller privatiseras.

Genusteori – maskulint och feminint som sociala konstruktioner

Genusteorin är idag ett helt accepterat område inom organisationsteorin. Benämningen genusteori innebär att man betonar det socialt konstruerade könet – att vi konstruerar manliga och kvinnliga kategorier, egenskaper och föreställningar i vårt dagliga liv. Man kan visserligen hävda att män och kvinnor är olika rent biologiskt – det är ju trots allt så att kvinnor föder barn, medan män inte gör det. Men barnafödandet tar en mycket begränsad tid i anspråk. Det kan därför inte förklara varför genomsnittskvinnan under årtionden måste ta huvudansvaret för barnet och hemmet och överlåta möjligheter till karriär och företagande till mannen. Könsmonstren orsakas av traditionella föreställningar om vad kvinnor och män ska hålla på med, föreställningar som är socialt konstruerade genom kvinnors och mäns socialisering. Man föds med andra ord inte till kvinna, utan man blir kvinna (jfr de Beauvoir, 1949).

Enigheten från forskarhåll är stor om att dessa sociala konstruktioner är betydelsefulla, och att de också innebär en maktrelation mellan det maskulina och det feminina. Vi konstruerar kategorier – till exempel personliga egenskaper eller benämningar på handlingar – i relation till de dikotoma begreppen man och kvinna. Kvinnor beskrivs

som lojala, empatiska, varma och blyga, medan män är konkurrensinriktade, dominerande, individualistiska och analytiska. Vi konstruerar ofta världen i motsatspar, och kön är en fundamental sorteringskategori. I konstruktionen av motsatspar ligger dessutom ofta en värdering, att det ena är bättre än det andra.

Som motsatspar kan man alltså säga att genus *segregerar* och *hierarkiserar* (Hirdman 1988, 1990). Det tar sig konkreta uttryck i att kvinnor regelmässigt återfinns i branscher med lägre status (t ex handel) medan män finns i väl avlönade högstatus-branscher (t ex teknik)³. Men logiken innebär också att feminina attribut (ofta också praktiserade av kvinnor) är underordnade maskulina (ofta praktiserade av män). Det handlar om att arbeten blir symboliskt stämplade utefter kön och att de därefter nästan automatiskt ses som mer eller mindre värdefulla (jfr Billing, 1995). Man kan också uttrycka det som att män och kvinnor har olika arbetsgivare, olika yrken och olika arbetsuppgifter (jfr Kovalainen, 1995). Att ett arbete antar formen av kvinnligt eller manligt könsstämplat har naturligtvis att göra med att det funnits en majoritet av kvinnor eller män inom yrket (jfr även Kanter, 1977). Men det är naturligtvis sådant som kan förändras över tiden – det är yrken som sekreterare och kartritare exempel på (Sundin, 1993). Det finns också könsneutrala yrken som till exempel byråkrater på lägre nivåer (jfr Billing, 1995). Man kan därför säga att genus är en strukturellt orienterad teoribildning där genus ses som en institution i samhället. Den utgångspunkten kan vi även finna i många av NUTEKs rapporter om kvinnors företagande och i andra offentliga utredningar (se t ex B 2003:71997:83, SOU 1998:6).

Genusperspektiv på entreprenörskap och företagande

Forskningen om entreprenörskap brukar sammanblandas med småföretagsforskning (Landström, 2005). Men det finns faktisk en tydlig, icke oväsentlig begreppsskillnad dem emellan – att *entreprenörskap* förutsätter någon form av nyskapande medan *företagande* handlar om starta och leda företag, oavsett om det är innovativt eller ej (jfr även resonemang hos Schumpeter, 1934). Entreprenörskapet och dess konsekvenser för samhälle och företag, projekt och individer har undersökts utifrån den mångvetenskapliga vetenskapliga tradition de är en del av. Utgångspunkten är i regel att entreprenörskap är något positivt och gott för samhället och att det därför bör stimuleras. De konkreta frågeställningarna inom fältet har mot den bakgrunden kommit att handla om hur man identifierar, predicerar och stimulerar entreprenörskap (se t ex Aldrich & Baker, 1997, Venkataraman, 1997, Busenitz m.fl., 2003).

---

³ Det skall noteras att status och faktisk lönsamhet eller tillväxt inte nödvändigtvis hänger ihop. Klassiska svenska handelsföretag som t ex H&M eller Ikea har varit betydligt större globala framgångssagor än sina högteknologiska motsvarigheter. En tolkning av detta kan alltså vara att det maskulina i sig ges högre status, oavsett om det egentligen ger överlägsen ekonomisk avkastning eller ej.

Det finns därför också en mycket livaktig debatt som handlar om analysnivå, metoder, definitioner och teoretisk inriktning. På ett övergripande plan kan man säga att detta ifrågasättande har inneburit kritik mot hur entreprenörskap traditionellt definieras och förstås (Carsrud m fl., 1986, Gartner, 1988, 1990, 1993), och mot de etablerade metodsynsätt som traditionellt har använts inom forskningen (Gartner & Birley, 2002). Ett numera klassiskt exempel på detta är Bill Gartners (1993) kritik mot att bilden av entreprenörskapet visar individer som har lyckats starta företag framgångsrikt. Alternativet är, menar han, att visa startade organisationer som uttryck för entreprenörskap.

I den pågående debatten lyfter många företagsekonomiska forskare också fram ett generellt behov av att studera sociala nätverk och entreprenöriella processer, i stället för att fokusera enbart på individer och deras företag (Van de Ven et al, 1999, Davidsson, 2000, Davidsson & Wiklund, 2001, Gartner, 2001, Ucbasaran m fl, 2001, Bruyat & Julien, 2001, Gartner & Birley, 2002, Lindgren & Packendorff, 2007). De har insett att entreprenörskap är något som organiseras fram över tiden och av aktörer i samverkan – och att man måste skapa en bättre förståelse för de samverkansprocesserna om man till exempel vill öka nyföretagandet.

Men trots bilden av entreprenörskapsforskningen som mångvetenskaplig och pluralistisk verkar det som om fältet (om man ser till de artiklar som presenteras på konferenser och som är publicerade i ledande journals⁴) är överens om hur man ska teoretisera. Det syns tydligast i avsaknaden av vetenskapsfilosofiska grundantaganden i forskningen, och den brist det innebär för den som ska argumentera såväl för befintliga som för nya forskningsansatser (Aldrich & Baker, 1997).

I en genomgång av entreprenörskapsforskningen pekar Gartner och Birley (2002) på bristen på kvalitativa studier i litteraturen. De menar att det finns en institutionaliserad tro på kvantitativa studier. I Davidssons m fl (2001) analys av entreprenörskapsfältet visar man på en livlig utveckling av definitioner, forskningsproblem, metoder och teorier, som inte finns i diskussionen om den underliggande synen på verklighet, kunskap och ideologi. Forskningsdebatten inom fältet handlar mer om att förfina existerande forskningspraktiker och att anpassa dem till nya teorier och empiriska fenomen – utan att ifrågasätta den syn på människor, kunskap och ”sanning” som ligger bakom dessa forskningspraktiker. Dery & Toulouse (1996) hävdar i sin kritiska översikt att nya forskningsresultat inom entreprenörskap bedöms i relation till etablerad forskningspraktik. Det betyder att ny kunskap om entreprenörskap bara är legitim om etablerade definitioner, forskningsfrågor, metoder och teorier har använts. I skapandet

---

⁴ Här avses primärt fältets högst rankade tidskrifter, *Journal of Business Venturing* samt *Entrepreneurship: Theory and Practice*, men även centrala konferenser som *Babson College Entrepreneurship Research Conference* och *RENT – Entrepreneurship and Small Business Conference*. Se t ex Jerome L Katz översikt på Internet: <http://eweb.slu.edu/booklist.htm>

av entreprenörskap som ett avgränsat forskningsfält finns därför en risk för att forskningen blir institutionaliserad och standardiserad, och att entreprenörskap blir ett exkluderande och inte bara inkluderande begrepp.

Därmed hamnar snarare entreprenören som individ i fokus, inte den sociala processen vari entreprenörskapet blir till (Lindgren & Packendorff, 2007). Eftersom entreprenören är en man (Ahl, 2002, Holmquist, 2002, Lindgren & Packendorff, 2007) reproduceras också den samhälleliga ordningen genom entreprenörskapsteorin. Även ledarskapet ges egenskaper som är maskulint könsstämplade (Kanter, 1977, Acker, 1990, Calas & Smircich, 1992, 1996, Gherardi, 1994, Alvesson & Billing, 1997, Holgersson & Höök, 1997, Gherardi och Poggio, 2007, Wahl m.fl., 2001). Entreprenörskapsmynen handlar också om män som tävlar och leker (jfr Nilsson 2002) och som i populärpressen exemplifieras med starka, karismatiska män som Richard Branson eller Jan Stenbeck.

Entreprenörskapsteorin skiljer sig från genusteorin bland annat genom att synen på ekonomisk framgång utgår från den individuella entreprenörens egenskaper, göranden och låtanden. Frågorna handlar ofta om individens personliga egenskaper och hur de överförs till ett entreprenörskap. Materiella villkor och/eller institutioner diskuteras ofta i form av förutsättningar eller hinder för det individuella entreprenörskapet. Frågan om kön har inte rönt något intresse i den traditionella entreprenörskapsforskningen – vare sig i studier av personliga egenskaper eller av omgivande strukturer. Man kan säga att stora delar av entreprenörskapsteorin är könsblind och att teorin därför (i onödan) lever med en bristande förståelse för de problem som kan relateras till könsstämpling av branscher, professioner, yrken – och av själva entreprenörskapsidealet som sådant. Varför en välutbildad, riskvillig och välfinansierad kvinna misslyckas med att starta ett byggföretag kan man därmed inte riktigt svara på.

Om man istället använder en genusteorisk grund för att studera entreprenörskap och företagande fokuseras såväl relationen mellan könen som hur de separeras och hierarkiseras. Det entreprenörskap som av tradition stämplat som feminint är undervärderat och osynliggjort i samhället. Vill man uppvärdera det och göra det synligt måste man helt enkelt skaffa sig en djupare förståelse för hur institutionen genus inverkar på entreprenörskapet som praktik och idé. Man ska också komma ihåg att det är institutionen genus snarare än individuella kvinnor och män som är i fokus. Genusteori är alltså en metateori som ger stöd i en maktanalys av maskulinisering och femininisering i entreprenörskapets praktik. Genussystemet gäller också inom branscher och professioner, som en spegling av samhället.

Könsstämpling i arbetslivet

Det är alltså väsentligt att lägga grunden både i entreprenörskapsteori och i genusteori – med betoning på den entreprenörskapsteori som är av process- och problematiserande

karaktär. Skandinavisk forskning ligger också internationellt sett i fronten med att kombinera just dessa teoribildningar på ett mer kritiskt och problematiserande sätt. De forskningsfrågor som bör prioriteras är studier som verkligen lyfter fram de könsstrukturer som finns i olika branscher och som både kan vara lika och olika. Tidigare forskning om företagande och genus har visat att kön konstrueras olika i olika branscher, bland annat beroende på historia, traditioner och professioner. Men tidigare genusforskning visar också att olika branscher har stora likheter i hur kön konstrueras på en övergripande nivå. Utifrån jämförelser mellan traditionellt mans- respektive kvinnodominerade branscher kan man främst utveckla kunskap om de övergripande könsstrukturerna i företaget. På konkret nivå uttrycks de dock olika i olika branscher.

I praktiskt företagande betraktas det maskulina som normalt medan det feminina ofta är ett osynligt undantag. Det märks tydligt i det allmänna språkbruket. Med företagare menar vi i allmänhet män, medan vi säger ”kvinnor som företagare” eller ”kvinnliga företagare” när vi syftar på undantaget. Det görs inte speciellt medvetet, utan är bara ett uttryck för våra allmänna föreställningar om vad kvinnor och män ska hålla på med. Det privata (omsorg om barn och hem) är kvinnors domäner, medan det offentliga (arbete, politik, makt – och företagande) är männens. Även i andra sammanhang framkommer åtskillnaden mellan genus och entreprenörskap. Genus diskuteras i samband med jämställdhet, till exempel representation i arbetslivet, medan entreprenörskap mer handlar om förnyelse och tillväxt i näringslivet och ekonomin. Som ett bihang till entreprenörskapsretoriken har vi under senare år sett ”kvinnors företagande” – ofta som ett tillägg i ett särskilt kapitel eller som en fotnot.

Andelen kvinnor som är företagare är låg i Sverige jämfört med de flesta andra länder – bara fyra procent av arbetskraften (se rapport Företagarna, 2008). Mellan 25 och 30 procent av företagarna är kvinnor. Sverige har också lågt jämställdhetsindex (relationen mellan mäns och kvinnors företagande) jämfört med övriga länder i Europa. Bara Irland och Malta uppvisar sämre index (ibid). I Finland har arbetslivet traditionellt sett annorlunda ut, bland annat beroende på att kvinnor jobbar heltid i betydligt större utsträckning (jfr Kovalainen, 1995). Företagandet kan ses som en förlängning av den tydligt könsuppdelade arbetsmarknaden. Svenska kvinnor deltar i arbetsmarknaden i mycket hög utsträckning, men ofta på deltid. Kvinnor arbetar i servicesektorn och inom handeln (framförallt detaljhandeln). De nya företagen fördelar sig relativt traditionellt könsmässigt. Så är till exempel byggnadsverksamhet relativt sett mycket vanligare bland män och det finns stora skillnader mellan könen bland dem som startar företag inom personliga tjänster (vilket inkluderar barn- och äldreomsorg). En anledning till att så många kvinnor startar företag torde vara den offentliga sektorns omvandling, som har medfört nya möjligheter att starta eget. Betydligt färre kvinnor än män är företagare inom IT-sektorn (två procent jämfört med tio procent av männen). Så är också teknik ett könsstämplat, maskulint orienterat, område (se Nutek R 1999:14). Kvinnor är

däremot överrepresenterade inom hälso- och sjukvårdsbranschen, framför allt inom lägre nivåer, med omvårdnadsarbete.

Bakom den här typen av statistiska sammanställningar ligger en komplex, social praktik som vi bara kan fånga genom att ge oss in i praktiken och studera den verklighet där mönstren skapas. Könstämplingen formas i våra dagliga reproduktioner, både i hemmet och i arbetslivet. De mekanismer som ligger bakom att vi ”gör kön” har sin grund i samhällets normer, diskursen i samhället och den kultur som vi socialiseras i. I en avhandling beskriver Westberg-Wohlgemuth (1995) att socialisationsprocessen är central och att den består av två delar. Det är den medvetna fostran och den pedagogik som handlar om den osynliga formeringen av familj och institutioner, och som är olika för pojkar och flickor. Hon visar också hur såväl biologiskt och socialt kön, status, hög lön och tillgång till makt och inflytande finns inneboende i fostran – och hur den i sin tur ligger till grund för hur det konstrueras i arbetsdelning, arbetsorganisation och arbetsmiljö. De blir i sin tur redskap för könsmärkningen av yrken och arbetsuppgifter. Westberg-Wohlgemuth (1995) lyfter också fram en central koppling mellan arbetsfördelningen i hemmet och i arbetslivet. Hela samhället bärs upp av de institutionella regler som gäller för till exempel barnledighet och deltidsarbete. Konstruktionen av de reglerna stödjer den gällande genusordningen i samhället.

Hur arbetet blir könsstämplat har också undersökts av Acker, som pekar på konstruktion av könsarbetsdelning, som till exempel beteende och makt, symboler (till exempel kläder) betydelse i organisationer, och interaktionsmönster, till exempel hur vi samtalar med varandra. (se t ex Acker 1990, 1994). Gherardi & Poggio (2007) pekar på vissa barriärer/regler som finns inom i maskulina områden och som delas upp i nödvändiga villkor, föreskrifter och taktiker. Villkor handlar bland annat om traditionella entreprenöriella karaktäristika och handlingar. Det kan vara långa arbetsdagar, hängivenhet i arbetet, prioritering av arbete före familj och identifikation med arbetet/organisationen. Föreskrifter handlar om målmedvetenhet, riskbenägenhet och konkurrens. Taktiken kan vara att vara villig att utsätta sig för test och därmed visa sitt värde, att avsiktligt men kritiskt framhäva sig som kvinna och att använda relationella medel (jfr även Lindgren, 2000, Lindgren & Packendorff 2008). Beskrivningarna återfinns även hos andra entreprenörskaps- och organisationsforskarens genusrelaterade beskrivningar av hinder och möjligheter i arbetslivet (jfr Kanter, 1977, Collinson & Hearn, 1996, Wahl m.fl., 2001, Ahl, 2002, Holmquist & Sundin, 2002).

Könstämpling av branscher

Det finns alltså mycket kunskap om kön och förutsättningar för entreprenörskap att finna i mixade branscher med relativt jämn könsfördelning. Här är de institutionella förutsättningarna som konkurrens och annat något sånär lika för alla aktörer. Existerande normer om maskulinitet och femininitet gör ändå att könsskillnader uppkommer i företagandets villkor och yttringar. Hinder och möjligheter för kvinnors

företagande kan synliggöras genom att man gör djupare kvalitativa studier av dessa företag och att man då fokuserar på femininiserings- och maskuliniseringsprocesser. En central frågeställning är hur könsstämpling uttrycks i olika branscher. Här kan man tänka sig att undersöka ”nya” branscher/delbranscher, som till exempel upplevelseindustrin – turism, restauranger, design och modeindustrin. I det framväxande upplevelsesamhället finns nya kreativa idéer som också skulle kunna ge annan form av organisering, till exempel i projekt eller nätverk. Men det finns också nygamla branscher som öppnas upp för entreprenörskap och där dessa frågeställningar kan studeras. Friskolor och vård är några exempel.

Det finns ytterligare en detaljeringsnivå som gör segregeringen och hierarkiseringen tydligare, nämligen professionsnivån (jfr även Westberg-Wohlgemuth, 1996). Professioner som advokater, arkitekter och läkare visar alla på en uppdelning som är könsmärkt (för en diskussion kring professioner se t ex Selander, 1989, Sundin, 1993, Lindgren, 2000, Javefors-Grauvers, 2002). I juristyrket arbetar kvinnor till exempel oftare med familjerätt, medan männen finns inom affärsjuridiken. Affärsjuridiken anses som mer statusfylld och är också bättre betald. På liknande sätt är det inom arkitektyrket. Män ritat ofta stora byggnader och hus medan kvinnor arbetar med inredning. Och inom läkaryrket är det flest män som väljer kirurgin, som också anses vara bland de mest prestigefyllda specialiteterna. Fastighetsmäklare tillhör en bransch som är i förändring, eftersom den har utvecklats till att bli befolkad av allt mer välutbildade personer, till exempel civilekonomer.

Tidigare undersökningar har visat att utbildning har stor betydelse för kvinnors entreprenörskap, eftersom det ger trygghet och legitimitet, inte minst i kontakter med myndigheter (se bl. a Lindgren, 2000, Holmquist & Sundin, 2002). Fastighetsmäklare, arkitekter och advokater återfinns i branscher som har speciella förutsättningar, traditioner och professionstillhörigheter. Den gemensamma nämnaren är att alla är kunskapsföretag och att de personer som arbetar i dem är välutbildade. Att de här frågorna debatterades inom professionerna kan bland annat man se i facktidskrifter (se exempelvis Arkitekt). Både branschtidningar och avhandlingar inom området kan ge ytterligare fördjupning.

Ett annat forskningsområde rör ett empiriskt fenomen som har dykt upp på senare tid. Det handlar om att kvinnor går ihop och startar företag som spin-off-effekt av tidigare företag, där de gör en poäng av att de är just kvinnor. Det feminina är en del av själva företagsidén. En undersökning som gjorts av Coompanion visar att majoriteten av kvinnor som kan tänka sig att starta företag vill göra det tillsammans med andra (fakta om Kooperativt företagande, nr 2, 2007 årgång 2). I mina tidigare studier av delat ledarskap (se t ex Crevani et al, 2007) har jag sett att avlastning och roligare uppdelning av arbetsuppgifter är några av de fördelar man vill uppnå med att starta företag och driva det tillsammans med andra. Frågeställningar som kan belysas här handlar till

exempel om varför de har startat verksamhet ihop och hur de ser på kön i relation till sitt företag, vilka hinder de upplevt och vilka möjligheter som finns.

Könsstämplingen av branscher och professioner är alltså system av föreställningar om vad män och kvinnor ska ägna sig åt för att vara normala. Systemen av föreställningar studeras sedan länge på generell nivå inom genusforskningen. Men där har man sällan intresserat sig specifikt för könsstämplat entreprenörskap/företagande. Medan själva entreprenörskapets idé är att bryta mönster och strukturer för att skapa tillväxt och utveckling, har entreprenörskapsforskningen i stort sett negligerat könsrelaterade mönster och strukturer i sökandet efter förståelse för företagandet. Den forskningsagenda jag har skisserat är ett steg mot att lösa detta dubbla tillkortakommande. Genom djupgående kvalitativa studier av de processer som konstituerar könsstämpling, liksom processer där människor aktivt försöker hitta vägar för att bryta sig ur de för-givet-tagna mönstren, kan vi skaffa oss den teoretiska och praktiska förståelse som är nödvändig för att komma vidare.

Monica Lindgren är fil dr, docent och universitetslektor vid KTH. Hennes forskning handlar framför allt om projektledning, genusfrågor, entreprenörskap och företagande samt ledarskap. Hon har skrivit flera böcker inom dessa områden, bland de senaste, från 2008, märks till exempel "Från projektarbete till projektintensivt arbete: Människan och projektarbetets institutionalisering" och "Woman, teacher, entrepreneur: On identity construction in female entrepreneurs of Swedish independent schools."

Referenser

- Aaltio, I (2008) "Entrepreneurship in Organization – Gender and Social Capital". I Aaltio, I, Kyrö, P & Sundin, E eds (2008) *Women & Entrepreneurship and Social Capital*. Copenhagen. Copenhagen Business School Press.
- Acker, J. (1990) "Hierarchies, Jobs, Bodies: A Theory of Gendered Organizations." *Gender & Society*, 4 (2), 139-158.
- Acker, J. (1994) "The gender regime of Swedish banks." *Scandinavian Journal of Management*, 10 (2), 117-130.
- Ahl, H. (2002) *The Making of the Female Entrepreneur*. (Akad. avh.) Jönköping: Jönköping International Business School.
- Aldrich, H. E. & Baker, T. (1997) "Blinded by the cities? Has there been progress in entrepreneurship research?" I D.L. Sexton & R.W. Smilor (red.) *Entrepreneurship 2000*. Chicago: Upstart.
- Alvesson, M. & Billing, Y. D. (1997) *Understanding Gender and Organizations*. London: Sage.
- Berglund, K. (2006) "Discursive diversity in fashioning entrepreneurial identity in a small town in crisis." I C. Steyaert & D. Hjorth (red.) *Entrepreneurship as Social Change*. Cheltenham: Edward Elgar (kommande).
- Billing, Y. D. (1995) "Att starta eget - ett attraktivt alternativ till en traditionell organisationskarriär?" I: *Pengarna och livet - Perspektiv på kvinnors företagande*. B 1995:3. Stockholm: NUTEK.
- Bruyat, C. & Julien, P-A. (2001) "Defining the field of research in entrepreneurship." *Journal of Business Venturing*, Vol 16, No 2: 165-180.
- Busenitz, L., West, G.P. III, Shepherd, D., Nelson, T., Chandler, G.N. & Zacharachis, A.L. (2003) "Entrepreneurship research in emergence: Fifteen years of entrepreneurship research in management journals." *Journal of Management*, Vol 29, No 3: 285-308.
- De Beauvoir, S. (1953). *The Second Sex*. London: Jonathan Cape.
- Crevani, L, Lindgren, M & Packendorff, J (2007) "Shared leadership: A post-heroic perspective on leadership as a collective construction" *International Journal of Leadership Studies*, Vol 3, No 1: 40-67.
- Coompanion (2007) *Fakta om kooperativt företagande*, 2007, årgång 2, nr 2.
- Calás, M. & Smircich, L. (1992) "Rewriting gender in organization theory." I: M. Reed and M. Hughes (red.) *Rethinking Organizations*. London: Sage.

- Calás, M. & Smirchich, L. (1996) "From the Woman's Point of View: Feminist Approaches to Organization Studies." I: S. R. Clegg, C. Hardy & W.R. Nord (red.) *Handbook of Organization Studies*. London: Sage.
- Carsrud, A., Olm, K. & Eddy, G. (1986) "Entrepreneurship: research in quest for a paradigm." I D.L. Sexton & R.M. Smilor (red.) *The Art and science of entrepreneurship*. Cambridge, Mass: Ballinger.
- Collinson, D. & Hearn, J. (1996) *Men as Managers, Managers as Men*. London. Sage.
- Dareblom, J. (2005) *Prat, politik och praktik: Om individers möten med strukturer i en kommunal satsning på kvinnors företagande*. (Akad. avh.) Stockholm: Handelshögskolan i Stockholm, EFI.
- Davidsson, P. (2000) *A Conceptual Framework for the Study of Entrepreneurship and the Competence to Practice It*. JIBS Working paper 2000-14. Jönköping: Jönköping International Business School.
- Davidsson, P. & Wiklund, J. (2001) "Levels of analysis in entrepreneurship research: Current practice and suggestions for the future." *Entrepreneurship: Theory & Practice*, Vol 25, No 4: 81-99.
- Dery, R., & Toulouse, J-M. (1996) "Social structuration of the field of entrepreneurship: A case study." *Revue Canadienne des Sciences de l'Administration*, Vol 13, No 4: 285-305.
- Företagarna (2008) *Var finns jämställd företagsamhet?* Stockholm, Företagarna
- Gartner, W. B. (1988) "'Who is an entrepreneur' is the wrong question." *American Small Business Journal*, Vol 12, No 4: 11-31.
- Gartner, W. B. (1990) "What are we talking about when we talk about entrepreneurship?" *Journal of Business Venturing*, Vol 5: 15-28.
- Gartner, W. B. (1993) "'Words lead to deeds': towards an organizational emergence vocabulary." *Journal of Business Venturing*, Vol 8: 231-239.
- Gartner, W.B. & Birley, S. (2002) "Introduction to the special issue on qualitative methods in entrepreneurship research." *Journal of Business Venturing*, Vol 17, No 5: 387-395.
- Gatewood, E, Carter, N, Brusck, C, Greene, P & Hart, M (2003) *Women Entrepreneurs. their Ventures, and the Venture Capital Industry*. Stockholm: Esbri.
- Gherardi, S. (1994) "The gender we think, the gender we do in our everyday organizational lives." *Human Relations*, 47 (6), 591-610.
- Gherardi & Poggio, 2007 *Gendertelling in Organizations: Narratives from male-dominated environments*, Malmö:Liber.

- Hirdman, Y. (1988) "Genussystemet: teoretiska reflexioner kring kvinnors sociala underordning." *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 9 (3), 49-63.
- Hirdman, Y (1990) "Genussystemet." I: I *SOU 1990:44. Demokrati och makt i Sverige*. Stockholm: Fritzes.
- Holgerson, C. & Höök, P. (1997) "Chefsrekrytering och ledarutveckling." I: A. Nyberg & E. Sundin (red.) *Ledare, makt och kön*. SOU 1997:135. Stockholm: Fritzes.
- Holmquist, C (2002) Integration mellan genus och entreprenörskapsteori. I Holmquist, C. & Sundin, E. (red.) *Företagerskan: Om kvinnor och entreprenörskap*. Stockholm: SNS Förlag.
- Holmquist, C. & Sundin, E. (red.) (2002) *Företagerskan: Om kvinnor och entreprenörskap*. Stockholm: SNS Förlag.
- Javefors Grauers, E. (2002) Profession, genus och företagarpär: En studie av advokater och köpmän. Linköping: Linköpings Universitet.
- Kanter, R. M. (1977) *Men and Women of the Corporation*. New York: Basic Books.
- Kovalainen, 1995 I: Pengarna och livet - Perspektiv på kvinnors företagande. B 1995:3. Stockholm: NUTEK.
- Landström, H. (2005) *Entreprenörskapets rötter* (3:e uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Lindgren, M. & Packendorff, J. (2007) *Konstruktion av entreprenörskap*. FSF. Örebro
- Lindgren, M. (2000) Kvinnor i friskolor: Om kön, entreprenörskap och profession i identitetsskapandet. FSF 2000:3. Örebro: Forum för Småföretagsforskning.
- Lindgren, M. & Packendorff, J. (2008) "Women, Teacher, Entrepreneur: On Identity Construction in Female Entrepreneurs of Swedish Independent Schools". In Aaltio, I, Kyrö, P, Sundin, E eds (2008) *Women & Entrepreneurship and Social Capital*. Copenhagen. Copenhagen Business School Press.
- Nilsson, P (2002) Reflektioner kring IT-entreprenörens hjältespegel. I Holmquist, C. & Sundin, E. (red.) *Företagerskan: Om kvinnor och entreprenörskap*. Stockholm: SNS Förlag.
- NUTEK B 2003:7. Kvinnors företagande – format av samhället.
- NUTEK R 1999:14 Från kvinnor och innovation till genus och innovation
- Selander, S (red.) (1989) *Kampen om yrkesutövning, status och kunskap*. Lund: Studentlitteratur.

- Schumpeter, J. W. (1934) *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- SOU1997:83. Om makt och kön – i spåren av offentliga organisationers omvandling. Stockholm. Fritzes
- SOU 1998:6. Ty makten är din... Myten om det rationella arbetslivet och det jämställda Sverige. Stockholm. Fritzes.
- Sundin, E. (1993) *Ny teknik i gamla strukturer. Ny teknik, nya produkter och förändrade yrkes- och könsgränser. En fallstudie från Lantmäteriets topografiska kartenhet*. Stockholm: Nerenius & Santérus.
- Steyaert, C & Bouwen, R (1997) "Telling Stories of Entrepreneurship – Towards a Narrative-Contextual Epistemology for Entrepreneurial Studies". I Donckels, R & Miettinen, A. *Entrepreneurship and SME Research: On its Way to the Next Millennium*. Aldershot: Ashgate
- Steyaert, C. & Hjorth, D. (red.) (2006) *Entrepreneurship as social change*. Cheltenham: Edward Elgar
- Ucbasaran, D., Westhead, P. & Wright, M. (2001) "The focus of entrepreneurial research: contextual and process issues." *Entrepreneurship: Theory & Practice*, Vol 25, No 4: 57-80.
- Wahl, A, Holgersson, C, Höök, P & Linghag, S (2001) *Det ordnar sig – Teorier om organisation och kön*. Lund. Studentlitteratur.
- Van de Ven, A. H., Polley, D.E., Garud, R. & Venkataraman, S. (1999) *The Innovation Journey*. New York: Oxford University Press.
- Venkataraman, S. (1997) "The distinctive domain of entrepreneurship research." I J. A. Katz (red.) *Advances in Entrepreneurship, Firm Emergence and Growth*, Vol 3. Greenwich: JAI Press.
- Westberg-Wohlgemuth, H, (1996) *Kvinnor och män märks*. Solna. Arbetslivsinstitutet.

Politiskt perspektiv på kvinnors företagande

Eva Blomberg

Utan organisationer som fungerar som pådrivare och debattörer och utan länkar direkt till riksdag och regering är det svårt att politisera frågor och driva igenom förändringar – särskilt i de nordiska länderna, där organisationer av tradition har en stark ställning.

De frågor som kvinnor har initierat i organisationer och politiska partier har ofta mött samma sorts motstånd som kvinnors avancemang till högre nivåer i arbetslivet. Vi vet mindre om hur kvinnor har agerat i företagens intresseorganisationer och vilka nätverk de har skapat i anslutning till dem.

2008 fattade bestämde sig näringslivsminister Maud Olofsson för att uppmuntra till kvinnligt företagande genom att bidra med extra medel både till kvinnor som driver företag och till forskning om kvinnors företagande. För något år sedan köpte politikern Gudrun Schyman en aktie i ett större börsnoterat bolag för att kunna påverka bolaget att tillsätta fler kvinnor i styrelsen.

Det är två exempel på politiker som agerar för att uppmuntra kvinnor inom näringslivet att starta och driva företag och att delta i beslutande organ inom affärsvärlden. Maud Olofsson och Gudrun Schyman agerar också för att uppmärksamma problemet med bristande jämställdhet inom näringslivet. Det ena exemplet kan ses mer som en symbolhandling, som medierna gärna lyfter fram, medan det andra mer styr utformningen av en ny politik som ska gynna företagande kvinnor. Vad är det som har hänt inom politiken och hur ska vi förstå denna process? Vilken betydelse har politiken för att förändra villkoren för kvinnors företagande? Vilken politik kan föras i namn av ”kvinnligt företagande”? Och hur politiserar kvinnor sitt företagande, och därmed gör politik av sådant som anses höra marknaden till?

Idag saknas forskning om hur kvinnor som driver företag agerar politiskt via intresseorganisationer, nätverk, lobbyorganisationer, riksdag, regering och media och hur det påverkar samhällsdebatten, beslutsfattandet och företagandet. Det handlar om hur frågor väcks och görs till politik, men också om hur man kan få gehör för det som uppfattas som problematiskt.

Avsikten med att politisera frågor är både att förbättra förutsättningarna för kvinnor som driver företag, och att öka kvinnors företagande. Men hur går företagande till i det moderna samhället, där statens förändrade roll och näringslivets offensiva agerande förändrat politiken, organisationerna och medierna?

Sett ur ett globalt perspektiv har näringslivspolitikerna förändrats radikalt och tvinnats ihop med internationella företeelser och fenomen. Hur ser förändringen ut under de senaste femton åren när jämställdhetspolitik och diskussioner om könsrelationer, mångfald och etnicitet skapat helt nya villkor för både företagandet och politiken? Vad har krävts av aktörerna och vilken betydelse har den politiska och mediala agendan haft i en tid av liberal politik, globalisering, avreglerings- och privatiseringsideologier?

Arbete inom företag, politiska partier och organisationer har sedan länge varit föremål för den internationella genusforskningen. Ett av problemen har handlat om de regelverk, normer och osynliga ramar som anger villkoren för kvinnors handlingsutrymme. De frågor som kvinnor initierat inom organisationer och partier har ofta mött motstånd på samma sätt som kvinnors avancemang till högre nivåer. Ett övergripande mönster har varit underordning och segregering. Vad vi däremot vet lite om är hur kvinnor har agerat inom företagens intresseorganisationer, eller vilka nätverk de har skapat i anslutning till dem.

Egna nätverk – och samarbete med männen

Den historiska forskningen om hur kvinno- och jämställdhetsfrågor har politiserats inom stat, partier och organisationer visar att kvinnor dels skapar egna nätverk i och utanför organisationerna för att driva igenom sina krav, dels samarbetar med män inom befintliga organisationer (Scott 1988; Florin & Nilsson 2000). Under det tidiga 1900-talet sammanfaller ofta nätverken. Kvinnor samarbetade över parti- och organisationsgränserna, särskilt i frågor som rösträtten och medborgarskapet. Rösträttsfrågan uppmärksammades dessutom av medier och de journalister som skrev bevakade i realiteten sina "egna frågor" och deltog i både nätverk och organisationer. Under och efter mellankrigstiden har kvinnor och män antingen agerat i separata, segregerade, politiska organisationer eller i gemensamma politiska organisationer (Östberg 1997). En viss skillnad tycks finnas i fråga om politiken; ju feministiskt radikalare desto mer segregerade.

Kvinnors kollektiva handlande är ett centralt teoretiskt problem för genusforskningen. Om kvinnor agerar som grupp, i namn av "kvinnor", riskerar de att bekräfta sig som en könskategori, med allt vad det kan innebära av till exempel segregering, integrering, resegregering, marginalisering eller utpekande. Men å andra sidan, om kvinnor inte formerar sig utifrån "kvinno-specifika" intressen och identiteter, erkänns inte problemen och de riskerar att förlora den politiska potential som erkännandet innebär (Fraser 2003; Young 2000; Edwards 2002). Att kalla nätverk för "Kvinnor kan" eller

”Företagsamma kvinnor” antyder att det finns problem som borde åtgärdas. Trots tankar om jämlikhet och representativt deltagande domineras den beslutsfattande processen i samhället av vissa perspektiv och intressen (och identiteter). Vilka konflikter utifrån kön och etnicitet formas kring begrepp som ”kvinnlig” och ”företagare”? Vilket politiskt handlande blir möjligt – och omöjligt? Vilka hinder finns – eller skapas?

Vi behöver alltså forskning om hur företagare agerar politiskt för att lyfta frågor som handlar om kvinnors företagande, representativitet och jämställdhet inom företag och intresseorganisationer, men också på kommunal, rikspolitisk och internationell nivå. Utgångspunkten är att politiseringsprocessen har varit nödvändig för att skapa förändrade villkor. Under 1990-talet ser vi hur kvinnor som driver företag handlar kollektivt och för fram sina intressen och försöker förändra villkoren. Men den politiska processens betydelse för kvinnors företagande har ännu inte analyserats närmare av forskningen.

Det går an – en historisk tillbakablick

Kvinnors företagande har varit kringgärdat av formella legala hinder – nästan överallt. Arvsbestämmelser i äldre tid har varit till nackdel för kvinnor. Mäns legala överhöghet som hushållsföreståndare har inneburit att kvinnor inte har kunnat förfoga över sitt eget kapital eller sin egen arbetskraft. Än mindre har de fått tillstånd att driva företag. Företagsamheten har väckt motstånd, skapat barriärer och inte minst lagar. Kvinnor har överlag varit utestängda från manliga organisationer och korporationer. Trots det har kvinnor, likt en Sara Videbäck i Carl Jonas Love Almqvists ”Det går an”, drivit företag utanför skrän och gillen och mot alla odds. De har kämpat individuellt med petitioner och skrivelser för att få bedriva näringar och hantverk – och de har hindrats kollektivt av normer, förordningar och lagar. I Europa förändrades detta under 1800-talet och i Sverige gav näringslagstiftningarna 1846 och 1864 förvisso nya möjligheter. Men vi vet tämligen lite om kvinnligt företagande efter detta och fram till moden tid.

När de första kvinnorörelserna i Europa och Amerika såg dagens ljus handlade det om att få tillgång till rättigheter som att bedriva handel och hantverk – att kunna försörja sig i en värld som innebar något annat än äktenskap som försörjningsbas. De första kvinnorörelserna tog itu med ekonomiska frågor som handlade om företagande och rätten att få disponera sina egna inkomster och arv. Det handlade också om rätten att få gifta sig med den de ville och om ogift kvinnas myndighet (hur skulle hon annars kunna driva ett företag?). Kvinnorörelserna gjorde politik av de frågorna genom att bilda nätverk och internationella organisationer.

Förändringen tog lång tid och inte ens idag kan kvinnor överallt agera som självständiga ekonomiska subjekt. Den första kvinnorörelsen i början av 1900-talet tog i huvudsak upp de ekonomiska och sociala förutsättningarna och såg politiken som den

centrala arenan för förändring. Att kräva rösträtt för att få tillgång till den politiska arenan blev därför oerhört viktigt. Efter 1921 när rösträtten och demokratin genomförts i Sverige kröp besvikelsen fram. Trots rösträtt var det fortfarande svårt för kvinnor att få delta på lika villkor inom politiken och organisationerna. Liberala kvinnor skapade Fogelstadsskolan för att utbilda i medborgaraktivitet och olika kvinnoorganisationer och nätverk startades. Kvinnor inom de politiska partierna skapade från 1910-talet kvinnoförbund som utvecklades under mellankrigsåren.

Från organisationerna till politikerna

Kvinnors företagande i mer modern tid handlar bland annat om hur den representativa demokratin har skapats och fungerar i Norden alltsedan början av 1900-talet, då intresseorganisationer som Svenska Arbetsgivarförbundet (SAF) och Landsorganisationen (LO) och deras danska och norska motsvarigheter bildades. Under 1930-talet skapades en rad nya lagar och institutioner för att reglera förhållandet mellan parterna på arbetsmarknaden, som till exempel kollektivavtalslagen och Arbetsdomstolen 1928 samt Saltsjöbadsavtalet 1938. Begreppet ”den svenska modellen” etablerades för att belysa systemet med centrala förhandlingar och representation i arbetsmarknadens organisationer. Det var bland annat genom organisationerna som centrala politiska frågor formulerades och fördes vidare till riksdag och regering. Men i denna modell har småföretagarna och deras intresseorganisationer inte haft någon stark röst.

Småföretagarna började skapa sina egna organisationer, som till en början var utlöpare av äldre hantverksorganisationer, redan runt sekelskiftet 1900. I mitten av 1900-talet fanns flera företrädare för de mindre hantverkens och industriernas företagare. De försökte vid flera tillfällen att gå samman utan att lyckas. Problemet med att enas inom en organisation har varit genomgående. Bildandet av Företagarnas riksorganisation (Företagarna) 1990/1991 var egentligen inte något nytt, men det var ett mer kraftfullt försök än tidigare. Trots utbrytningar har organisationen blivit den stora småföretagarrepresentanten.

Vid mitten av 1990-talet ändrades förhållandena. 1997 skapades konkurrentorganisationen Företagarförbundet företagarforum. Samtidigt diskuterade man inom SAF den ombildning av organisationen, som blev verklighet först 2001 då Svenskt näringsliv skapades. De här ombildningarna ger en tydlig bild av arbetsmarknadens förändring i modern tid och behovet av nya organisationer som svarar mot förändringen.

Alla tre organisationerna vänder sig idag till småföretagare, även om Svenskt näringsliv av tradition var representant för de stora företagen, och är så än idag vad det gäller den inre verksamheten och makten. Men rent numerärt är det småföretagen som dominerar organisationen, om än inte antalet anställda. Vad vi har sett är således en förskjutning från storföretag till småföretag – även om detta inte gäller antalet anställda, ekonomisk

tyngd inom organisationen eller den övergripande policyn (De Geer 2007). Denna förskjutning har emellertid fört med sig ett ökat politiskt intresse för småföretag.

Frågor om representation, jämställdhet och kvinnors företagande har kommit in ganska sent i organisationerna. De riktar idag in sig på småföretagarfrågor och lyfter allt mer upp frågan om kvinnligt företagande. Men det finns inga tydliga riktlinjer och det är möjligt att det finns interna konflikter om detta inom organisationerna. Företagarna är den organisation som idag tydligast företräder kvinnliga företagare gentemot riksdag och regering och som mest för fram sina frågor via medierna. Företagarförbundet företagarforum verkar däremot inte driva några särskilda intressefrågor i kvinnliga företagares namn. Snarast, men här är jag osäker, verkar det som om organisationen anser att en sådan politik skulle vara diskriminerande och uteslutande. Svenskt näringsliv har inte heller någon riktigt tydlig profil (Blomberg 2008).

Vikten av att synas

För att väcka och politisera frågor har visserligen intresseorganisationerna varit centrala. Men det räcker inte. I dag bedrivs politiken allt mer genom lobbying, nätverk och inte minst i och genom media. Man kan säga att politiken har ”medialiserats” – att det har blivit allt viktigare att synas i och väcka frågor i medierna. Med begreppet ”politisering” menar jag hur policyaktörer formulerar och lyfter upp frågor som görs till politiska frågor. Med ”medialisering” menar jag en process som handlar om hur medier tar sig an, driver eller väcker politiska frågor och där politiska aktörer anpassar sig till medierna. Politikens medialisering handlar om en utvecklingsprocess, där medierna blir den dominerande politiska kommunikationskanalen och skapar en egen medielogik. Å ena sidan försöker politiska aktörer att formulera sina frågor på ett medialt gångbart sätt och å andra sidan blir medieaktörerna beroende av goda relationer till de politiska aktörerna. Mediernas representanter kan inte stöta sig för mycket med beslutsfattare. De intar också rollen som någon sorts ställföreträdande ”medborgare” och utkräver ansvar av näringsliv, politiker eller andra beslutsfattare (Cook 2005).

När både SAF/Svenskt näringsliv och Företagarna ombildades blev också medie-strategierna tydligare. Det blev allt viktigare att vinna kampen om den allmänna opinionen och att delta i samhällsdebatten. I den processen verkar frågor om jämställdhet, kvinnligt företagande och kvinnors agerande spela en betydelsefull roll.

Kvinnliga företagare som policyentreprenörer

Men hur har då kvinnor politiserat sitt företagande? Är det nätverken som är avgörande för en framgångsrik politik idag, nationellt som internationellt? Det är i alla fall betydelsefullt att undersöka hur nätverk skapats och vilka kontakter de har med varandra.

Nätverk har alltid funnits och de har alltid haft stor betydelse när politiska krav har formulerats. När jämställdhetsfrågorna började formuleras och politiseras under 1960- och 70-talen skedde det utifrån nätverk och i samarbete mellan män och kvinnor (Rupp 1997; Dahlerup 1998; Isaksson 2007; Hill 2007). Nätverken kunde påverka inriktningen av jämställdhetspolitiken, bland annat för att de både hade kunskaper om och tillgång till massmedia. De som hade initiativet och drev frågorna, både i medierna och in i olika organisationer, stod politiskt till vänster eller var liberaler – och de samarbetade i nätverk och agerade över partigränserna.

Själva konceptet jämställdhet etablerades som ett samlande begrepp. Det uttryckte varken någon maktordning eller sexualitet och det var inte belastat med konnotationer – samtidigt som det innehöll ett krav om en ny ordning. Det avgörande var policy-entreprenörernas agerande för den fortsatta utformningen av jämställdhetspolitiken (Lindvert 2002; Florin & Nilsson 2000).

Redan 1982 startades nätverket ”Kvinnor kan” som anordnande mässor och initierade utbyte av erfarenheter. I början och i mitten av 1990-talet skapades flera nätverk med benämning utifrån begreppet ”kvinna” eller med närbesläktade konnotationer, som ”Ruter dam” 1993 och Företagarnas riksorganisations kvinnor (FRQ) 1994 samt Svenskt näringslivs Elin, (Engagerade ledare i näringslivet) 1995 och ”Företagsamma kvinnor” 1996, för att nämna ett fåtal. Nätverkens syften var att föra fram frågor inom näringslivet om representation i bolagsstyrelser, mentorskap, ekonomi, jämställdhet samt kvinnligt företagande och ledarskap. De syftade också till att bedriva opinions-skapande verksamhet och de tycks ha fått stort genomslag i medierna.

Både bildandet av nätverk och de övergripande organisationsförändringarna medförde att småföretagarnas organisationer kunde använda ”kvinnliga företagare” som ett begrepp för att driva frågor om småföretagande generellt. Därigenom kunde de vinna politikernas och allmänhetens gehör för företagandets problem, till exempel vad det gällde lagar, hindrade regler och skatter. Till detta kom arbetsmarknadens förändring med strukturrationaliseringar och företagsnedläggningar. Vissa stora företag köptes upp, andra flyttade sin verksamhet utomlands. Med inträdet i EU blev problemet med de få kvinnliga företagarna i Norden, och framför allt i Sverige, tydligare. I det läget riktades politiken mot de mindre företagen och framför allt mot de kvinnliga företagarna. 1998 tillsattes till exempel Småföretagardelegationen av Mona Sahlin.

Men hur har kvinnliga företagare fått gehör för sina frågor inom organisationerna? I dag vet vi inget om hur de har formulerat sina frågor eller hur de har agerat som policy-entreprenörer. Inom Företagarna väcktes frågan om kvinnors svaga representation i och med bildandet av FRQ, Företagarnas nätverk för kvinnor i företag. FRQ deltog i nätverk som Kvinnor kan, och på mässan 1994 medverkade man i ”Kvinnor kan handel”. Också inom Svenskt näringsliv har problemet med kvinnors representation uppmärksammats. Med Ebba Lindsö som ny vd 2003 fick organisationen en rep-

representant för både småföretagarna och ”kvinnligt” ledarskap, som dessutom hade väl upparbetade mediekontakter. Hennes avsked 2005 väcker därför frågor om det interna beslutsfattandet och maktrelationerna.

Kvinnor formulerar visionern

Även om vi inte vet så mycket mer, varken om de interna processerna inom organisationerna eller om hur kvinnor som driver företag har fört frågorna vidare till de politiska riksnivåerna i Sverige och EU, kan vi tydligt se att någonting har hänt. Svenskt Näringslivs ordförande är kvinna och företagare, Företagarnas vd är kvinna med förflutet som småföretagare och Företagarförbundets sekreterare och representant är kvinna. Det signalerar förändringsvilja inom organisationerna och ska ses som ett symboliskt uttryck för en förändrad politik (March & Olsen 1989).

Olika ministrar har sedan slutet av 1980-talet väckt och drivit frågor om kvinnors representation i näringslivet. De har pekat på bristen både av kvinnor som företagare och som chefer i börsbolagen. I riksdagen har frågorna diskuterats under många år. Sedan 1990-talet har utredningar tillsatts och offentliga medel har avsatts speciellt för kvinnors företagande. Både Mona Sahlin och Maud Olofsson har kritiserats för att de inte driver frågan om småföretagandet/kvinnors företagande tillräckligt bra eller tillräckligt starkt. Men att det har varit kvinnor i regeringsställning som tydligast har formulerat nya visioner om entreprenörskap visar ändå betydelsen av att kvinnor agerar politiskt. Även på kommunal nivå har insatser gjorts för att öka kvinnors företagande. I maj 2008 sade till exempel partiledaren Mona Sahlin att det socialdemokratiska partiet skulle bli ett entreprenörsparti.

Behov av fortsatt forskning

Inom genusforskningen har kvinnors företagande och ledarskap uppmärksamats och diskuterats intensivt under senare år (Squires 2007). Uppmärksamheten kan ses som en politisk process, där nätverk, lobbygrupper och organisationer, partier och individer lyft upp frågor om kvinnors företagande och fokuserat på problemet med den ojämna könsfördelningen i näringslivet. Genusforskningen har analyserat kvinnors företagande utifrån ledarskap och företagens genusordning. Inom den forskningen ryms också frågor om hur den kvinnliga entreprenören konstrueras som ”annorlunda” och därigenom underordnas. Både i Norden och i andra länder har forskare visat hur maktordningar återskapas när genus artikuleras i en organisation och vilka strategier kvinnor och män använder.

Merparten av den företagsekonomiska forskningen är inriktad på kartläggning av och problem med själva företagandet. Den handlar till exempel om vilka som valt att bli företagare, om invandrade företagare och om olika företagsformer, men också om problem med att få banklån, prissättning och att bilda nätverk. Det som har undersökts är hur kvinnliga företagare har agerat i en marknads- eller organisationskontext, men

inte i den politiska kontexten. Det är därför betydelsefullt att undersöka hur kvinnliga företagare/entreprenörer har formulerat och drivit krav på olika samhällsnivåer, nationellt såväl som internationellt (Holgersson & Höök 1997).

Idag saknas kunskap om hur kvinnliga företagare via nätverk, intresseorganisationer och medier har skapat handlingsutrymme och bildat opinion – och vilka hinder de har mött. Hur har frågan om kvinnors företagande gjorts till en politisk fråga sedan 1990-talet och därmed gett utrymme för politiska lösningar och initiativ (Brown 2001)? Frågan väcker nya problem. Om politiken blir en betydelsefull arena att agera på skapar den också förväntningar (Scott 1996). Politiseringen bidrar till att öka kraven på statsmakterna och samhällsaktörerna att lösa frågan politiskt och medierna kommer att bidra till att utkräva politiskt ansvar om inte fler kvinnor blir företagare. Vart leder den processen?

I förlängningen av denna diskussion kan det vara av intresse att undersöka hur företagande kvinnor agerar i förhållande till staten. Vi vet idag en hel del om hur socialdemokratiska och liberala kvinnor agerat i relation till staten för att förankra idéer om jämställdhet och vinna gehör för en ”kvinnovänlig” politik under 1900-talet. Den så kallade statsfeminismen har, enligt en del forskare, medfört att Sverige (och Norden) sett framväxten av sociala reformer, jämställdhetsplaner, jämställdhetsombudsmän och så vidare. Men om företagande kvinnor går in i politiken, får gehör för sina frågor eller möter nya hinder – hur ska vi då benämna detta fenomen i relation till statsfeminismen? Det är således viktigt att visa på betydelsen av kvinnors agerande som policyentreprenörer i den politiska processen, i samarbete med män, för att lyfta frågor om kvinnors företagande, jämställdhet och representation samt vilka hinder de mött. Genom detta kan ny kunskap genereras om genus och politik.

Hur görs politiken?

Genom att analysera hur företagande kvinnor (och män) formerar sig i olika nätverk och organisationer, vilken politik de bedriver, vilka hinder de möter och vad det bidrar till, kan forskningen kasta nytt ljus över företagandets villkor för kvinnor i Sverige. Utan organisationer som fungerar som pådrivare och debattörer och utan länkar direkt till riksdag och regering är det svårare att politisera frågor och genomdriva förändringar – åtminstone i en nordisk kontext där organisationer av tradition har en stark ställning. En fråga får mer tyngd om det finns en tung organisation bakom dem som företräder medlemmarna. Kombinationen av organisationer, media och politik kan visa andra betydelsefulla och avgörande villkor för det kvinnliga företagandet än vad som hittills framkommit och därigenom bidra med ny kunskap om företagandets villkor.

Genom att analysera hur företagande kvinnor formerar sig i nätverk, organiserar sig, handlar, och vilken politik det bidrar till, kan vi förklara och förstå vilka konflikter som kan finnas kring utformningen av en politik för ”kvinnor” som driver företag. Idag är det

svårare att benämna nätverk för ”kvinno-” eftersom själva begreppet har fått en uteslutande markör. Det är därför samhällsrelevant att undersöka hur politik görs, både utifrån begreppet ”kvinna” och utifrån andra begrepp. Ny kunskap om företagandets villkor kan utifrån ett politiskt och historiskt perspektiv visa hur kvinnor som driver företag agerar (eller inte agerar) inom en politisk ram och vilka hinder och strukturer de möter. Genom att visa på och analysera betydelsen av kvinnors deltagande i den politiska processen kan förutsättningarna förbättras för kvinnor som vill driva företag.

Eva Blomberg är docent i historia och verksam vid Mälardalens högskola/Södertörns högskola. Hon har bland annat skrivit "Kvittoträsket? Momsgroten? Redovisningshelvetet? Småföretagarna och politiken 1980-2005". Doktorsavhandlingen "Män i mörker" (1995) handlade om politik och maskulinitet i svensk gruvindustri 1910–1940.

Referenser

- Blomberg, Eva, Kvittotrasket? Momsgröten? Redovisningshelvetet? Småföretagarna och politiken 1980-2005, manus 2008.
- Brown, Wendy, Politics out of history. 2001.
- Cook, Timothy, E. Governing the news. The news media as a political institution. 2005.
- Dahlerup, Drude, Rødstrømperne. Den danske Rødstrømpebevægelses udvikling, nytænkning og gennemslag 1970-1985. 1998
- De Geer, Hans, Från svenska modellen till Svenskt Näringsliv. 2007.
- Eduards, Maud, Förbjuden handling. Om kvinnors organisering och feministisk teori. 2002.
- Florin, Christina & Nilsson, Bengt, "Något som liknar en oblodig revolution:" Jämställdhetens politisering under 1960- och 1970-talen. 2000.
- Fraser, Nancy, Rethinking the public sphere. A contribution to the critique of actually existing democracy. 2003.
- Holgersson, Charlotte & Höök, Pia, Empowering women: action for change in politics and business. 1997.
- Lindvert, Jessica, Feminism och politik. 2002.
- March, J. G. & Olsen, J.P., Rediscovering institutions. The organizational basis of politics. 1989.
- Rupp, Leila j., Worlds of women. The making of an international women's movement. 1997.
- Scott, Joan W., Gender and the politics of history. 1988.
- Scott, Joan W., Only paradoxes to offer: French feminists and the rights of man. 1996.
- Squires, Judith, The New politics of gender equality. 2007.
- Young, Iris Marion, Inclusion and Democracy. 2000.
- Östberg, Kjell, Efter rösträtten. Kvinnors utrymme efter det demokratiska genombrottet. 1997.

Hur påverkas kvinnors företagande av familj och privatliv?

Katarina Pettersson

De kallas "mammtrenörer", kvinnorna som startar företag för att kunna arbeta hemifrån och för att kunna anpassa arbetstiderna till omvårdnaden av barn och skötseln av hemmet. Men vad har de i övrigt gemensamt – till exempel i fråga om yrken och branschtillhörighet, klasser och etniskt ursprung?

De här företagarna väcker många intressanta frågor. Är till exempel det obetalda hemarbetet den stora skillnaden mellan kvinnors och mäns företagande?

På omslaget på min avhandling finns en bild från det tidiga 1900-talets Gnosjöföretag. Det är en kvinna och en man som arbetar med att dra metalltråd, förmodligen för att komplettera de magra inkomsterna från jordbruket. Kvinnan driver en häst framför sig och av den kraften drivs en hammare, vid vilken mannen sitter och drar metalltråd till tunnare dimensioner. Jag valde bilden eftersom den tydligt visar både en kvinna och en man som arbetar – och som arbetar tillsammans. De har olika sysslor, men de är beroende av varandra och de är lika viktiga. Det finns inga barn med på bilden. Det är oklart vem som tar hand om dem – men kanske kan man gissa att kvinnan vid hästen håller ett öga på dem. Kvinnan på bilden uppfattas lika mycket som mannen som företagare. Därmed står den här bilden i skarp kontrast till den av mannen som företagare och kvinnan som osynlig.

Bilden illustrerar alltså en rad teman, och den ställer spännande frågor om kvinnors (och mäns) företagande och relation till familj och privatliv. Det finns en rad olika forskningsperspektiv på företagare och entreprenörskap inom olika vetenskapliga discipliner. Dessutom finns en rad populära föreställningar om företagare och kvinnor som är företagare. I många fall omfattar både forskning och andra berättelser om företagare en manlig norm, vilket innebär att kvinnor (och män) som är företagare förknippas med en rad föreställningar och att kvinnor som är företagare ofta osynliggörs. Det är viktigt att utgå från ett genusperspektiv på företagande för att undvika att reproducera myter samt för att lyfta fram kvinnor som är företagare. Men inte minst viktigt är det för att också undersöka män som påverkade av genussystemet.

Perspektiv på genus och entreprenörskap

Titeln på en skrift från Nutek, ”Kvinnors företagande format av samhället”, antyder att kvinnors företagande är format av hur genus skapas i samhället i stort. Det är en gynnsam utgångspunkt för forskning om kvinnors företagande, men den forskningen tycks ännu befinna sig i sin linda. Genus är det begrepp som används för att komma bortom kategorierna män och kvinnor som naturgivna. Istället ses manligt och kvinnligt, män och kvinnor främst som socialt och kontinuerligt skapade och återskapade ”etiketter” och identiteter, vilka alltså varierar rumslig och över tid. Det är en viktig utgångspunkt i studier av kvinnors företagande, som bland annat innebär att bilden av vem som är en ”riktigt och viktig” företagare, respektive vem som anses mer bristfällig och oviktig kan problematiseras. I likhet med Sundin (2002) menar jag således att genus skapas och verkar även i företagande och entreprenörskap genom exempelvis föreställningar om vem som är företagare, vilken typ av aktiviteter och handlingar företagande innebär samt hur män respektive kvinnor blir och är företagare. Genusperspektivet innebär en insikt i och en utgångspunkt för att samhället är präglad av genusstrukturer och föreställningar om vad som är manligt och kvinnligt, och vad kvinnor respektive män anses lämpliga för och faktiskt gör.

Det är också viktigt att utgå från att genusperspektivet, vid sidan om studier av kvinnor som är företagare, också innebär att man studerar män som är företagare – som just män. Det kan till exempel innebära att man studerar hur en viss maskulinitet skapas inom ramen för vissa mäns företagande – som idealet om ”self-made” män i Gnosjöns metall- och plastvarutillverkande företag. Samtidigt innebär ett genusperspektiv på entreprenörskap och företagande att många tidigare studier som enbart bygger på undersökningar om män, skrivna av män, kan problematiseras och ifrågasättas; Gäller resultaten endast män som är företagare? Bygger teorierna på ensidiga, genusmässigt snedvridna utgångspunkter? Är entreprenören skapad som en maskulin hjälte, just för att man har utgått från att han är sådan? Ses kvinnor i behov av stöd på grund av att företagande präglas av en manlig norm?

Det innebär i sin tur att genusperspektivet bidrar till en teoretisk utveckling av entreprenörskapsforskningen. Det visar bland annat att det finns många sätt, både att vara entreprenöriell på och att driva företag på – inte bara de föreställt manliga, som exempelvis bygger på en teknisk uppfinning, vad som anses som ett stort risktagande och/eller heltidsföretagande med stora tillväxtambitioner.

Horisontell och vertikal segregation

En utgångspunkt som faller sig ”naturlig” i ett genusperspektiv på företagande är en del av den genusegregerade arbetsmarknaden, som bland annat präglas av att kvinnor och män i hög utsträckning arbetar i olika branscher (horisontell segregation) och på olika positioner (vertikal segregation) samt att kvinnor i högre utsträckning arbetar deltid och i större utsträckning tar hand om det obetalda hemarbetet.

Den horisontella segregationen på arbetsmarknaden betyder att kvinnor och män i stor utsträckning arbetar inom olika branscher. Barn- och äldreomsorg domineras till exempel av kvinnor och byggsektorn av män.

Segregationen innebär också att kvinnor arbetar i lika hög utsträckning i offentlig som i privat sektor, medan män främst arbetar inom den privata sektorn. Den vertikala arbetsdelningen innebär att andelen män är större ju högre upp man kommer i hierarkin bland de anställda. Följden blir att det är flest män i chefsposition. Bland andra Wahl et al. (2001) har beskrivit hur organisationer och ledarskap präglas av konstruktioner av genus.

Den horisontella genusuppdelningen av arbetsmarknaden i stort avspeglas i företagandet. Av de företagande männen finns en tiondel inom utbildning, hälso- och sjukvård samt andra tjänster (se tabell 1). Det placerar sektorn på femte plats när det gäller mäns företagande, enligt en sammanställning som Nutek har gjort av sex branscher. För kvinnor som är företagare är denna bransch i stället den största. En tredjedel av de företagande kvinnorna är verksamma här. Handel, hotell och restaurang är, tätt följd av branschen finans- och företagstjänster, den sektor som har flest män verksamma som företagare. Inom de branscherna har dock även kvinnor ett utbrett företagande. Det är främst inom branscherna tillverkning, bygg och transport respektive utbildning, hälso- och sjukvård som den horisontella arbetsdelningen finns.

Tabell 1 Den horisontella uppdelningen mellan män och kvinnor som är företagare i sex delbranscher

	Män		Kvinnor	
1	Handel, hotell, restaurang	28 %	Utbildning, hälso- och sjukvård samt andra tjänster	33 %
2	Finans- och företagstjänster	26 %	Handel, hotell, restaurang	30 %
3	Byggbranschen	17 %	Finans- och företagstjänster	25 %
4	Tillverkning	11 %	Tillverkning	8 %
5	Utbildning, hälso- och sjukvård samt andra tjänster	10 %	Byggbranschen	2 %
6	Transport och kommunikation	9 %	Transport och kommunikation	2 %
	Summa	101 %		100 %

Källa: Nutek, 2003

Uppgifter från SCB (2006) ger vid handen att kvinnor i genomsnitt utför drygt 28 timmar och män nästan 20 timmars obetalt arbete i veckan. SCB noterar dock att den tiden varierar, inte bara mellan kvinnor och män utan också mellan olika faser i livet. Arbetsdelningen mellan kvinnor och män kan också avspegla sig i uttag av föräldraledighet, som bara till ungefär 20 procent tas ut av män.

Budig (2006) skriver bland annat att familjen kan vara ett hinder för kvinnors företagande, som gör att de inte kan lägga tillräckligt med tid på företaget och därför tjänar mindre pengar än de hade gjort annars. För män är i stället familjen en tillgång i företagandet, framförallt en hustru som kan bidra med gratis arbetskraft, då män inte i samma utsträckning bidrar med stöd i sina fruars företag. Kvinnors företagande påverkas också av att de ofta har det största ansvaret för barn och hushållsarbete. Vissa kvinnors skäl till att driva företag sammanfaller också med en önskan att jobba deltid, och att ta ett större ansvar för hem och barn (Sundin, 2002). Det bekräftas till viss del av Hedberg och Pettersson (2006) som beskriver hur flera av kvinnorna med vård- och omsorgsföretag (bland annat inom barnomsorg) startat sina företag för att kunna ta hand om de egna barnen. Företagandet ger en flexibilitet i tid och rum som en anställning (i ett kvinnodominerat/traditionellt kvinnojobb) inte hade gett. Företagandet kan till exempel skötas på tider när andra behov inte behöver uppfyllas (på kvällar och helger) och eventuellt (med en bas) i hemmet.

Fenomenet, som med ett populärt begrepp ibland kallas ”mammtreprenörer” (möjligen något nedsättande eller i alla fall särskiljande) är kanske vanligare i länder där kvinnor i högre grad än i Sverige förväntas vara hemma och ta hand om barn och äldre. Så är det till exempel i Storbritannien, där en särskild internetjänst med titeln “The online meeting place for the working mum to be inspired, encouraged & supported to thrive in business” faktiskt finns. Sidan innehåller forum, nätverk och länkar till (statlig) information, bland annat om hur man startar och driver företag. Ett annat exempel är Japan, där kvinnor mellan 1997 och 2002 startat företag mer än dubbelt så ofta som män, trots att de har haft huvudansvaret för barn och äldre. Det förklaras bland annat med att de inte behöver bidra till familjens försörjning och därför har kunnat ta större risker. Kvinnorna har också av tradition skött hushållsbudgeten och de flesta inköp och ”kan marknaden”. Dessutom har den tekniska utvecklingen av internet och hemdatorer lett till att de på samma gång kunnat sköta sina sysslor i hemmet och företagandet i så kallade SOHOs (small offices/home offices) (<http://gbr.pepperdine.edu/071/japan.html>, 080526).

Livet vid sidan om företagandet

Hur man kan se på – teoretisera och begreppsliggöra – livet vid sidan om företagandet kan diskuteras, liksom frågan om man överhuvudtaget kan se det som separat från företagandet. Bland de begrepp som förekommer finns å ena sidan produktion, yrkesarbete, förvärvsarbete, avlönat arbete, företagande, entreprenörskap och å andra sidan reproduktion, obetalt arbete, hemarbete, familj, privatliv och fritid. Frågan är om dessa tudelningar inte i alltför hög utsträckning förenklar mer komplexa sociala processer och sammanhang mellan sysslor – och kanske särskilt för företagare. Är det verkligen så lätt för en entreprenör att skilja på när hon eller han jobbar för företaget, har fritid eller sköter hushållet?

Kvinnor har setts som och fungerat som en ”arbetskraftsreserv” i tider av högkonjunktur, och kvinnors traditionella arbete inom till exempel vård- och omsorg har ansetts mindre värt än mäns industriarbete. Genus- och kvinnoforskare har länge strävat efter att synliggöra kvinnors avlönade och obetalda arbete och en manlig norm på arbetsmarknaden – för att visa att kvinnors och mäns arbete är sammankopplade, beroende av varandra och lika mycket värda. Denna forskning har varit mycket betydelsefull för utvecklingen av kunskap om den genussegregerade arbetsmarknaden. Men det finns ytterligare kunskapsmässiga steg att ta, bland annat för att vi ännu tydligare ska kunna se arbete, företagande och entreprenörskap som en del av vardagslivets sociala processer.

Cameron och Gibson Graham (2003) tar ett steg i rätt riktning. De menar att genus- och kvinnoforskarens tidigare försök, att lyfta fram och ”lägga till kvinnor” och deras obetalda arbete till det betalda arbetet, trots sin goda ambition ändå särskiljer kvinnors och mäns traditionella sysslor och arbete. Det gäller till exempel beräkningar i bruttonationalprodukten. För att verkligen integrera ett genusperspektiv i synsättet på ekonomisk utveckling och frångå ett tudelat synsätt – där den ena delen alltid riskerar att underordnas den andra – bör man låta en mångfaldig, diversifierad ekonomi framträda. Därmed kan man visa ett ekonomiskt landskap, som inte så lätt låter sig tudelas i olika kategorier. I stället synliggörs olika former av arbete/sysslor, ägande, organisation, drivkrafter och intressen hos människor. Det innebär att perspektivet inte blir lika svart/vitt, och att företagande, arbete och vardagsliv framträder mer i en gråskala.

Det perspektiv går bra att kombinera med det som kan betecknas som ett ”socialkonstruktivistiskt” perspektiv på entreprenörskap och entreprenörer. Det innebär bland annat att entreprenörskap ses som något vardagligt och som: ”situates the social processes of entrepreneurship within everyday social interaction” (Steyaert, 2004, p. 8). Det innovativa i företagandet innebär i det perspektivet inte alltid något ”fantastiskt nyskapande”. Det är snarare de tusentals små stegen i vardagen som gör skillnad.

Gunnerud Berg och Foss har ett liknande perspektiv. De menar att allt företagande representerar något nytt: ”i det minste ved at entreprenøren har sin egen spesielle kombinasjon av ressurser som nødvendigvis er noe annerledes enn en annen entreprenør, selv om de etablerer samme typer virksomhet” (Gunnerud Berg & Foss, 2002, s. 18).

Också Johannisson (2005) uttrycker att nydanandet i entreprenörskapet måste ses i förhållande till entreprenörens bakgrund och sammanhang. Det kan därför vara ett exempel på nyskapande att avbryta en karriär för att starta ett företag, även om verksamheten i sig inte är ny. Johannisson pekar på att källan till entreprenörskap är det som vi på svenska vanligtvis kallar företagsamhet – att på eget initiativ anta utmaningen att förverkliga en idé, forma en vision och verka för att realisera den.

En social process

Enligt Johannisson är entreprenörskap således inte en särskild egenskap, som återfinns hos vissa personer, utan en del av den kreativitet som finns hos varje individ. Steyaert (2004) definierar entreprenörskap som en vardaglig aktivitet som uppstår genom interaktion mellan människor – kort sagt en social process. Entreprenörskapsforskning bör därför ta avstamp i sociala teorier, som bland annat berör det vardagliga och de vardagliga handlingarna och, från min utgångspunkt, särskilt teorier om genus. Det betyder också att det inte är helt lätt att särskilja vad som är vad. Är det företagande eller fritid när entreprenören funderar på om barnen tar sig hem på ett bra sätt från skolan? Eller när företagaren rådfrågar sina vänner runt middagsbordet om hur hon kan hitta fler kunder?

Det perspektivet på entreprenörskap innebär också att människor som vanligtvis inte betraktar sig som entreprenörer kan inkluderas i begreppet. Steyaert & Katz (2004) menar att bara ett fåtal grupper av företagare identifierar sig med de stereotypa bilder av entreprenörskap som florerar. De lyfter särskilt fram kvinnor som är företagare som exempel på det. Med ett nytt perspektiv på entreprenörskap kan de här grupperna omvärdera sina dagliga aktiviteter och kalla sig entreprenörer – och också ses som entreprenörer av forskare och policy-makare. Det kan också betyda att även företagare inom vård och omsorg ses som innovativa och att det lätt nedsättande begreppet ”levebrödsföretagare” (vilket ses i kontrast till företagare med många anställda?) blir obsolet.

Det är ett relativt ovanligt angreppssätt att kombinera ett genusperspektiv och att se entreprenörskap som något vardagligt. Brush (1992) har dock föreslagit ett integrerat perspektiv på kvinnors företagande, där ”women perceive their businesses as ’cooperative networks of relationships’ rather than separate economic units” (Brush, 1992, s. 16). Där ses kvinnors företagande som integrerade i kvinnors liv – i sociala, familjemässiga och personliga relationer. Det är en intressant utgångspunkt. Men det är svårt förstå varför Brush inte föreslår det perspektivet för studier av både kvinnors och mäns företagande. I linje med det menar Greer och Greene (2003) att Brush tar de ekonomiska och genusmässiga strukturerna för givna och bland annat utgår från att kvinnor alltid är ensamt ansvariga för familj och hushållsarbete. De menar att ”the integrated perspective is limited by suggesting that the relationship between domestic and economic activity affects only women and that it is legitimate to continue to analyze men’s economic activity as if it is completely separated from family labor” (Greer och Greene, 2003, s. 101). Greer och Greene menar att studier av kvinnors företagande bör utgå från att genus är ett perspektiv som också omfattar män. De säger också att arbetsmarknadens genussegregation påverkar mäns och kvinnors företagande och att: ”we cannot separate the outcomes of economic endeavours from domestic realities” (Greer och Greene, 2003, s. 104).

Också Ahl (2006) pekar på studier av arbetsdelningen i ett genusperspektiv, stödsystem, familjepolitik och omsorg om barn som nya nödvändiga forsknings-teman för studier av kvinnors företagande – bland annat för att undvika att överbetona skillnader mellan kvinnor och mäns företagande och vidmakthålla en manlig norm. Det senare handlar bland annat om att inte enkom studera relationer mellan arbete och familj när det gäller kvinnor, för att på så vis ta genusarbetsdelningen mellan kvinnor och män för given. Det handlar också om att studera hur män som är företagare löser frågor om ansvar för barn och föräldradidighet. Det tänkande som ser genus och entreprenörskap som vardagligt fungerar bra som utgångspunkt för studier av kvinnors företagande.

Ansvar för barn och företagande

En intressant fråga är hur fördelningen mellan ansvar för barnen och företagande ser ut, och hur det skiljer sig mellan kvinnor och män. Både kvinnor och män anger bristande tid som det största skälet till att deras företag inte växer som de skulle vilja. (Nutek, 2006). Frågan är om kvinnor också i mindre utsträckning separerar företagande från familj. Kanske är det obetalda hemarbetet (inklusive ansvar för barn och uttag av föräldradidighet) ”den springande punkten” i skillnaden mellan kvinnors och mäns företagande (Nutek, 2006). Men har alla kvinnor som är företagare – i alla branscher, yrken, klasser och/eller med olika etniskt ursprung – valt att driva företag på grund av att det är ”familjevänligt”, att företaget kan drivas i hemmet (nära barnen), och att det går att anpassa arbetstiderna? Eller är det vissa grupper av kvinnor som startar företag för att ha mer tid för det obetalda hemarbetet?

De tankarna väcker många intressanta frågor, till exempel:

- Hur ser fördelningen av obetalt hemarbete ut för företagare?
- Är kvinnor som är företagare mer eller mindre benägna än lönearbetande kvinnor att ta huvudansvaret för det obetalda hemarbetet? Varierar det mellan olika företagargrupper, till exempel i olika branscher?
- Är (vissa) företagande kvinnors ansvar för hemarbete ett hinder för att deras företag ska expandera – eller, lite tillspetsat, är ojämsställda män ett hinder för kvinnors företagande?
- Har kvinnor och män som startar företag (små) barn? Hur fungerar det?
- Hur många företagare är ensamstående kvinnor (och män) med barn? Hur fungerar det?
- Hur kan policy-makares förståelse för hur kvinnors företagande äger rum i relation till familje- och privatliv öka?
- Hur kan man med en policy undanröja de eventuella hinder för kvinnors företagande som beror på ansvar för familj och obetalt hemarbete?

Föräldraledighet och företagande

Ett intressant tema är om, hur och vilka företagare som tar föräldraledigt. I en nyproducerad broschyr med information och vägledning till blivande företagare (Starta företag, 2008) finns vissa instruktioner kring detta. Men frågan är om det är vanligt. En artikel i tidningen Arbetsliv (2008) visar till exempel att storleken på företagen inte har något samband med uttag av föräldraledighet. Däremot tar egenföretagare ut avsevärt färre dagar än anställda. Internationella jämförelser visar att det råder stora olikheter mellan olika länder. Det gäller både tillgång till och villkor för finansiellt stöd och kostnader för föräldraförsäkring, barnomsorg och måhända också möjligheten att arbeta deltid.

Flera konkreta frågor söker sina svar, till exempel:

- Hur tar företagare föräldraledigt?
- Hur gör företagare med företaget om de är föräldralediga?
- Hur går det till rent praktiskt för en företagare att vara föräldraledig och att vårda sjukt barn?
- Känner företagargestödjande organisationer till och förmedlar de information, till exempel om regelverken kring föräldraförsäkring?

Flera mammtreprenörer

Det finns ytterligare ett par varianter av mammtreprenörer än de som startar företag för att ta hand om sina egna barn. En grupp är de som ser och upptäcker ett behov i samband med barnomsorg och/eller barnprodukter (till exempel barnkläder, babysaker och leksaker). En annan är föräldralediga mammor som tar chansen att starta eget när de har mycket tid och en annan försörjning (föräldrapenning).

Det är i detta sammanhang intressant att ta reda på

- hur många företagare som startar företag under sin föräldraledighet – och hur det går till,
- vem som ser behovet av vissa barnprodukter och möjligheterna att sälja dem.

Katarina Pettersson är verksam vid nordiska ministerrådets forsknings- och utredningsinstitut Nordregio (Nordic Centre for Spatial Development) i Stockholm. Hennes forskning är framför allt inriktad mot företagande och entreprenörskap – för närvarande med fokus på etnicitet och genus i vård- och omsorgsbranschen samt samhällsplanering i genusperspektiv. Förutom avhandlingen "Företagande män och osynliggjorda kvinnor: diskursen om Gnosjö ur ett könsperspektiv" har hon skrivit flera böcker och rapporter, till exempel "Innovativa företagare i vård och omsorg – Genus- och entreprenörskapsperspektiv på företagande kvinnor och män i Stockholms län" och "Men and Male as the Norm?: A Gender Perspective on Innovation Policies in Denmark, Finland and Sweden".

Referenser

- Ahl, Helene, 2006, Why Research on Women Entrepreneurs Needs New Directions, *Entrepreneurship Theory & Practice*, September 2006, 1042-2587, s. 595-621.
- Arbetsliv, 080428, artikel 3085.
- Brush, Candida, 1992, Research on Women Business Owners: Past Trends, a New Perspective and Future Directions, *Entrepreneurship Theory and Practice*, Summer 1992, 1042-2587-92, s. 5-30.
- Budig, Michelle, 2006, Gender, Self-Employment, and Earnings The Interlocking Structures of Family and Professional Status, *Gender and Society*, Vol. 20, No. 6, s. 725-753.
- Cameron, Jenny and Gibson-Graham, JK, 2003, Feminising the Economy, Metaphors, Strategies, Politics, *Gender, Place and Culture*, 10:2, s. 145-157.
- Greer, Margret & Greene, Patricia, 2003, Feminist Theory and the study of Entrepreneurship, *New Perspectives on Women Entrepreneurs*, s. 86-109.
- Hedberg, Charlotta & Pettersson, Katarina, Innovativa företagare i vård och omsorg – Med genus- och entreprenörskapsperspektiv på företagande kvinnor och män i Stockholms län, Meddelanden 137, Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet.
- <http://gbr.pepperdine.edu/071/japan.html>, 080526.
- Gunnerud-Berg, Nina & Foss, Lene, 2002, Kjönnsperspektiver på entreprenörskap – en introduksjon, i Gunnerud-Berg, Nina & Foss, Lene (red.), *Entreprenörskap – Kjønn, livslöp og sted*, s. 15-25, Abstrakt forlag, Oslo.
- Johannisson, Bengt, 2005, *Entreprenörskapets väsen*, Studentlitteratur, Lund.
- Nutek B 2003:7, Kvinnors företagande – format av samhället.
- Nutek, 2006, Kvinnors och möns företagande – En statistisk beskrivning.
- SCB, 2006, På tal om kvinnor och män.
- Starta företag – Information och vägledning från sex myndigheter som hjälper dig att spara tid på vägen till ett eget företag, 2008, Försäkringskassan et al.
- Sundin, Elisabet, 2002, Företagandets manliga präglning – orsaker och konsekvenser, s. 27-46, i Holmquist, Carin & Sundin, Elisabeth, 2002, (red.) *Företagarskan – Om kvinnor och entreprenörskap*, s. 11-26, SNS Förlag, Stockholm.
- Steyaert, Chris, 2004, The Prosaics of Entrepreneurship, s. 8-21, in Hjorth, Daniel & Steyaert, Chris, *Narrative and Discursive Approaches in Entrepreneurship*, Edward Elgar, Cheltenham.

Steyaert, Chris & Katz, Jerome, 2004, Reclaiming the Space of Entrepreneurship in Society: Geographical, Discursive and Social Dimensions, *Entrepreneurship & Regional Development*, 16, 2004, p. 179-196.

Wahl, Anna et al, 2001, *Det ordnar sig – Teorier om organisation och kön*, Studentlitteratur, Lund.

Kvinnors företagande i spåren av den offentliga sektorns omvandling

Elisabeth Sundin & Malin Tillmar

Det genussystem vi lever i behöver uppmärksammas tydligare för att kvinnor som entreprenörer ska få en rättvis chans och erkännande.

De fall som vi har studerat stärker studier som pekar på att omvandlingarna inom den offentliga sektorn inte har lett till ökad jämställdhet mellan kvinnor och män. Genussystemet förefaller mycket livskraftigt och reproduceras på nya vägar. Men det kanske finns ”glipor i mönstret”. Och kanske kan företagandets könsstämpel ändras eller diversifieras?

Arbets- och näringsliv genomgår alltid förändringar. Just nu (våren 2008) är det den offentliga sektorns omvandling som dominerar media både på nationell och på lokal nivå. Framför allt är det välfärdssektorerna ”skola, vård och omsorg” som debatteras. De områdena är i dagens Sverige kommunernas ansvar och utförandet görs ofta i kommunernas egen regi. Denna reella, om än inte formella, offentliga monopolisering av välfärdssektorerna kan ses som ”hinder för kvinnors företagande”.

Den offentliga debatten pågår ofta i kritiska termer – sektorn anses vara för stor, för dyr, för rigid, för ineffektiv och så vidare. Både avregleringar och bantning föreslås i debatten. Eftersom de behov som välfärdssektorerna riktas mot förväntas öka bland annat av demografiska skäl framstår en bantning som problematisk. Som en lösning presenteras ibland ett ökat inslag av så kallade alternativa utförare, vilket i det här sammanhanget innebär allt annat än kommunens egen produktion.

Bestämningen ”den offentliga sektorn” har använts som en självklarhet och med ”den privata sektorn” som en outtalad motsats. Vid närmare betraktande är dock bestämningen mindre självklar (Christensen et al, 2005). Det framgår inte minst i samband med avregleringar, privatiseringar och då utförandet ska göras av andra än offentligt anställda. Aktuella dimensioner är ägande, finansiering, reglering och utförande. Hittills har omvandlingen av den offentliga sektorn ofta inneburit att utförandet inte längre är offentligt (lärarna på friskolor är till exempel inte längre kommunalt anställda). De andra dimensionerna kan dock, i varierande grad, kvarstå som offentliga – så är till exempel skollokaler fortfarande kommunens, regleringen är fortfarande offentlig (till exempel Skolverket eller Socialstyrelsen) och

finansieringen är offentlig, vilket innebär att friskolan får alla sina intäkter från det offentliga och inte heller har rätt att ta in andra intäkter. Variationerna är i dessa avseenden dock betydande, både beroende på sektor och på lokala strategier.

Företagande och entreprenörskap är begrepp som har positiva konnotationer. I den allmänna debatten sätts likhetstecken mellan företagande, entreprenörskap och startande och innehav av företag. I vetenskapliga sammanhang betonas däremot att entreprenörskap kan förekomma i alla typer av organisationer och därtill att alla småföretagare ingalunda är entreprenöriella. Entreprenörskap i bemärkelsen ”att åta sig en nydanande uppgift” (Bill och Johannisson 2004, s 17; Schumpeter, 1934/1994) eller att ”handla” (Myhlenbock, 2004) förekommer i alla typer av organisationer. Det innebär att betingelserna för entreprenörskap är mycket varierande. Vilka uttryck de tar sig är en empirisk fråga som får sin tolkning i teoretiska kontexter. I denna antologi står entreprenörskap i form av verksamhetsdrivande i egen regi i centrum.

Den offentliga sektorn betecknas ibland som kvinnornas sektor (Borchorst och Siim 2002, Hernes 1987). En av anledningarna är att merparten av kvinnorna på arbetsmarknaden har den offentliga sektorn som arbetsgivare. Företrädesvis är det i kommuner och landsting som kvinnorna arbetar. Cirka 80 procent av arbetskraften är där kvinnor. Staten är numera en liten arbetsgivare både för kvinnor och för män. Inom det privata dominerar män. Dessa aggregerade siffror skapas av att arbetsmarknadens största yrken är kvinnoyrken inom offentlig sektor – undersköterskor, sjukvårdsbiträden, vårdbiträden och personliga assistenter. På sektornivå kan det beskrivas som vård och omsorg samt hälso- och sjukvård (SCB 2006).

Sektorernas könsstämpel – och företagandets

Att starta eget i sitt yrke är mycket vanligt. Det är kanske en självklarhet, men i det här sammanhanget är det ändå viktigt att påminna om. Genom en anställning har man skaffat sig erfarenheter och kanske också kontakter av relevans för ett företagande i samma bransch. Eftersom kvinnor så kraftigt dominerar delar av den offentliga sektorn är det rimligt att förvänta sig att de skulle kunna utgöra en stor andel av de alternativa utförarna. Det betonas också av aktörer på både nationell och lokal nivå. Sektorernas könsstämpling kan dock komma på kollisionkurs med företagandets könsstämpling (Ahl, 2004; Berglund, 2007; Sundin, 2002). Genom både svensk och internationell forskning är det övertygande belagt att ”företagande” har en tydlig manlig könsstämpel. Det skulle kunna medföra att den andra av Vinnova-utlysningens delprogram ”förutsättningar för tillväxt i könssegregerade branscher” realiserar genom en minskad andel kvinnor och genom ett ökat manligt företagande. En övergripande fråga är därför om omvandlingen leder till ökat kvinnligt företagande – som förväntas från politiskt håll – eller snarare till den offentliga sektorns paradoxala maskulinisering. (Johansson, 1997 och 1998). Det skulle alltså kunna vara så att männens intåg innebär ökad

jämställdhet eftersom könsarbetsdelningen minskar, men minskad jämställdhet genom att männens företagande och ledarskap ökar i kvinnodominerade sektorer.

Genom studier av förutsättningar för entreprenörskap i och genom offentlig sektor har vi mött många kvinnliga entreprenörer och företagare. Vi ser exempel på kvinnliga entreprenörer såväl inom offentlig sektor som inom den så kallade tredje sektorn och bland dem som driver sin verksamhet i företagsform. Vi har bland annat tidigare skrivit om entreprenöriella offentliganställda (Sundin, 2004), kvinnliga entreprenörer i ideell förening (Tillmar, 2004), liksom om sjuksköterskor som länge drivit äldreboende i aktiebolagsform (Ibid). Tyvärr är de långsiktiga förutsättningarna för dessa entreprenörer mycket osäkra.

Våra egna studier har hittills gjorts i ett fåtal kommuner. Studierna är därigenom typiska, eftersom det som sker sker framförallt på den kommunala nivån. Men de är ändå unika, eftersom generella mönster alltid får sina lokala uttolkningar. Exempelen används som utgångspunkt för reflektioner kring vad fortsatt forskning bör beakta. De har också politiska implikationer.

Fördande konkurrens med stora företag

I början av 90-talet ”avknoppade” sig fyra sjuksköterskor och startade eget äldreboende. De ville ge de äldre ett boende med god service i hemlik miljö, något som då inte var det vanliga. Kommunen var uppdelad i kommunalnämnder och sjuksköterskorna etablerade ett långvarigt och mycket väl fungerande samarbete med den aktuella kommunalnämnden och de ansvariga tjänstemännen och politikerna. Chefen för vård- och omsorgskontoret talade om äldreboendet som en framgångssaga. Sjuksköterskornas avtal med kommunen kunde av olika skäl förlängas flera gånger utan att offentlig upphandling behövde göras. På 2000-talet hårdnade emellertid konkurrensen från de större bolagen i äldreomsorgsbranschen. ”Det stora företaget” tog genom uppköp och upphandling över flera verksamheter i regionen. Årsskiftet 2002/2003 avskaffades kommunalnämnderna i den aktuella kommunen, och upphandlingarna skulle skötas av en central enhet. Sommaren 2003 vann ”Det stora företaget” upphandlingen och sjuksköterskorna fick lägga ner sin verksamhet. De var då tre delägare kvar. Så långt finns fallet beskrivet i Nutek-rapporten ”Är det möjligt?” (Tillmar, 2004). En av delägarna är nu långtidssjukskriven för utbrändhet, och två är arbetslösa. Deras intresse för att återuppta den sjukvårdande verksamhet där de så väl behövs är obefintligt.

Ett annat exempel handlar om ”Den moderna kommunen”, som beslutade att all städning av de egna lokalerna skulle utföras av alternativa utförare. De 500 personer, 90 procent kvinnor, som var anställda som städare skulle därmed lämna sin anställning. Kommunens ledande politiker såg gärna att de anställda startade egna företag i branschen. Så skedde också. En manlig städledare, Städentreprenören, etablerade sig

som leverantör och ett stort antal kvinnor, fler än 100, grundade ett personalägt bolag tillsammans med kommunen. Efter flera år och många turer fanns endast ett par stora företag kvar som utförare av städning för kommunen. Städentreprenören har sålt företaget till en av de stora marknadsaktörerna. Han tjänade en del pengar, medan kvinnorna förlorade sina insatser. Hur det gick till finns beskrivet av Sundin och Rapp (2006).

I en annan kommun ville man spara in på bibliotekskostnaderna och förutskickade därför neddragningar på alla så kallade filialer. En kvinnlig filialansvarig beslutade att lägga anbud på "sitt" bibliotek för att bevara servicen till "sina" låntagare. Hon fick anbudet och drev därför verksamheten vidare ända tills kommunen beslutade sig för att ta tillbaka biblioteket. Bibliotekarien hade ingen möjlighet att sätta emot. Hon är nu arbetslös. Fallet har tidigare beskrivits av Sundin (2004).

Det fjärde exemplet rör "Den sociala entreprenören", som var verksamhetsledare i en ideell förening, som tillhandahåller sysselsättning för arbetshandikappade. Finansieringen kom från kommunala verksamhetsbidrag, från handikappheten samt från staten via lönebidrag. Målgruppen tenderar att falla mellan stolar både inom kommunen och mellan kommunen och andra aktörer. Den sociala entreprenören beskriver hur stor samhällsvinsten är av att dessa personer är sysselsatta, producerar ett visst mervärde samt får både en inkomst och en arbetsgemenskap som de mår mycket bättre av. Arbetsförmedlingen och försäkringskassan slutar 2002 att tillstyrka bidrag. Den sociala entreprenören är sjukskriven för utbrändhet 2003. I december 2003 blir det klart att inga medel skulle beviljas för år 2004. Alla medarbetare med funktionshinder varslades om uppsägning. Fallet beskrivs av Tillmar (2004).

Att göra det komplexa hanterbart – organisationsperspektiv och genusdimensioner

De presenterade fallen väcker en rad specifika frågor som har stor generell relevans. Exempel på relevanta frågeställningar för "kvinnors företagande i spåren av den offentliga sektorns omvandling" är: Bli Den sociala entreprenören sjuk av besvikelse eller sätter hon igång med något nytt? Startar Städentreprenören ett företag till? Bli kommunalt anställda rädda att lämna sin anställning? Ser det annorlunda ut i andra sektorer? Hur kommer det sig att Städentreprenören kallas just entreprenör? Han utför samma tjänst, på samma plats med samma teknik och ersätts med offentliga pengar liksom tidigare.

Exemplen är hämtade från olika sektorer och olika kommuner. Den komplexitet som är för handen illustreras av alla fallen. Sektorsskillnaderna har många dimensioner: lagstiftning och annan reglering, om det är en kommunal plikt eller ett frivilligt åtagande, om det finns en överordnad myndighet, vilka som är de dominerande yrkesgrupperna, lokala traditioner, storlek i pengar och så vidare. Före de stora

förändringarna hanterades människor med svårigheter på arbetsmarknaden på ett nyskapande sätt inom den kommunala städorganisationen. Det kan ses som att ett organisatoriskt entreprenörskap med sociala inslag försvann med nyordningarna. Vad blir slutresultatet – ökat eller minskat entreprenörskap? För att skapa överskådlighet i frågeställningar och ansatser vill vi betona betydelsen av att anlägga både ett organisatoriskt perspektiv och ett genusperspektiv.

Organisationsperspektiv

Den offentliga sektorn består av ett antal organisationer och produktionen sker i organisationer. Det blir tydligt i de fall vi beskrev. Sjuksköterskorna etablerade ett företag som fick uppdrag av vård- och omsorgskontoret ända tills uppdraget gavs till en annan utförande organisation, Det stora företaget. Samma ”story” gäller för städerskorna. I Den sociala arbetsplatsen agerade en rad offentliga organisationer med olika huvudmän. Organisationsperspektivet aktualiserar att organisatorisk förändring kan vara betydligt svårare än organisatorisk nyetablering. Genom den offentliga sektorns omvandling är både offentliga och privata organisationer utsatta för stort förändringstryck. Den offentliga sektorns organisationer ska anpassas till olika former av nya styrsystem, som ofta beskrivs med samlingsnamnet New Public Management (Hood, 1991; Forsell & Jansson, 2000) liksom som övergång från ”government” till ”governance” (Pierre, 2000) som ställer nya och ökade krav på företagen. Det konstrueras marknader med särdrag som kan vara svåra för små företag att uppfylla, oavsett om det är driftsentreprenad, ramavtal eller kundvals-system som tillämpas. De olika organisationsformerna för med sig olika för- respektive nackdelar för små organisationer.

Genusperspektiv

Resultaten av genusdimensionernas inverkan är också mångfasetterade. Ovan refererade vi forskning som visat på entreprenörskapsbegreppets manliga könstämpel. Det finns dock, och har alltid funnits, många kvinnor som är företagsamma och entreprenöriella och som har omsatt det i egensysselsättning eller som ägare/ledare. Kvinnors entreprenörskap är ofta osynligt och med sociala inslag (Holmquist & Sundin, 2002). Vad händer med detta entreprenörskap när det synliga och manligt könsmärkta entreprenörskapet prioriteras? Förmår de andra typerna av entreprenörskap att hävda sig? Innebär det att en organisatorisk mångfald resulterar i en innehållsmässigt reducerad mångfald?

I flera av våra exempel, bibliotekarien och städerskorna, var företagandet ett sätt att få fortsätta i sitt yrke snarare än en önskan att driva eget företag. Det belyser betydelsen av att uppmärksamma att företagande har många bevekelsegrunder och att företagandet ibland med fördel kan ses som ett arbetsmarknadsbeteende. Relevansen av det synsättet

styrks av att företagandets könssegregering är ännu starkare än arbetsmarknadens, men överensstämmer i inriktning!

Konsekvenser för politik och forskning

Policyimplikationerna av det vi hittills sett är inte självklara. Enligt våra studier av entreprenörskap i både offentlig och privat sektor tycks det dock inte nödvändigtvis bli lättare för entreprenörerna för att de driver sin verksamhet i privat regi. Därav följer att det krävs mer och kanske delvis andra insatser än att tillåta och öppna upp för privat företagande inom kvinnodominerande sektorer om kvinnors entreprenörskap i hela den svenska ekonomin ska uppmuntras. Det genusystem vi lever i behöver uppmärksammas tydligare för att kvinnor som entreprenörer ska få en rättvis chans och erkännande. De fall vi har studerat stärker därför (tyvärr, för den som så vill) de studier som pekar på att omvandlingarna inom den offentliga sektorn inte lett till ökad jämställdhet mellan kvinnor och män (Johansson, 1998; Thomas & Davies, 2002; O’Sullivan & Sheridan, 2005). Genusystemet förefaller mycket livskraftigt och reproduceras på nya vägar. Men kanske finns där ”glipor i mönstret” (Fogelberg, 2005). Kanske kan företagandets könsstämpel ändras eller diversifieras?

De nya kvinnliga företagare som vi har beskrivit hade stött på en rad hinder för både fortbestånd och tillväxt. De var dock hämtade från ett begränsat antal kommuner, från ett begränsat antal sektorer och de var pionjärer. Kanske förändras förutsättningarna över tid? Kanske är det annorlunda annorstädes? Vi behöver göra flera studier från andra sektorer med andra villkor både internt och externt och med andra genusrelationer. Kriterier för val av sektorer bör vara könsfördelning, köns/genusstämpling, utbildningskrav och professionsinslag, regleringsnivå exempelvis om sektorn och verksamheten utövas under nationell tillsyn, traditionell utförarsammansättning, förekomsten av nya utförare och marknadens karaktär. Det sistnämnda innebär att forskningen inte bara ska inriktas mot små företag, utan måste inbegripa alla aktörer på de aktuella marknaderna eftersom de tillsammans skapar ”förutsättningarna för tillväxt”. Även om en mängd frågor, faktorer och grupper är av relevans måste man av praktiska skäl göra en begränsning och utse en startpunkt. Äldreomsorgen och den komplementära hälsovården är lämpliga utgångspunkter – av delvis helt olika skäl. Vi föreslår att studier inleds på vissa lokala marknader i Sverige. Men vill förorda komparationer inte bara mellan olika svenska marknader utan också med utländska, framförallt skandinaviska och tyska. Att börja med grannländerna motiveras av att de har liknande välfärdsmodeller, vilket underlättar jämförelserna. De kan utgöra ett gott underlag för vidare studier.

Vård och omsorg i allmänhet (Nutek och Almega, 2007) och äldreomsorgen i synnerhet (Majanen et al, 2007) har nyligen utmålats som tillväxt- och framtidsbranscher, bland annat av Nutek och KK-stiftelsen. Tillväxten sker så att säga med automatik, eftersom antalet och andelen äldre med behov av omsorg kommer att

öka. Äldreomsorg är också en verksamhet som alltid har funnits, men som organisatoriskt och innehållsligt hanterats på olika sätt. Vad framtidens utformning av de offentliga marknaderna kommer att innebära för kvinnors företagande är dock oklart. Stora förändringar är på gång i sättet att organisera bland annat äldreomsorgen, och olika modeller provas i olika kommuner. Driftentreprenader har hittills varit det vanliga inom vårdboenden och hemtjänst. Små företag har dock ofta konkurrerats ut eller blivit uppköpta av de stora aktörerna på marknaden (Tillmar, 2004). Vissa kommuner provar andra sätt att organisera sektorn. Nutek och Almega rekommenderar kundvalssystem (2007). Det har använts bland annat i Nacka kommun. I Linköpings kommun introduceras ett liknande system, benämnt ”eget val”, inom hemtjänsten vid årsskiftet 2007/2008. Vad innebär de olika systemen för villkoren för kvinnors företagande och entreprenörskap? Vad kommer förändringarna att innebära för sektorns och företagandets könsstämpling?

Också den komplementära hälsovården har gamla anor – även om den inte utförts på någon marknad. Som bransch är komplementär hälsovård, eller CAM (komplementär, integrativ alternativ medicin) nu i kraftig expansion. Betalningsviljan hos befolkningen för dessa tjänster ökar, samtidigt som landstingen öppnar upp allt mer för samverkan med komplementärvården. Gränserna mellan vad som är offentligt respektive privat finansierat suddas ut och nya blandformer växer fram. Olika legitimerings- och kvalitetsnormer utvecklas likaså. I spåren av detta kan en mängd frågor ställas. Vad innebär det för utvecklingen av denna kvinnodominerade bransch? Vad innebär det för könsstämplingen av branschen? Vad innebär det för villkor och tillväxt i kvinnors företagande?

Forskning om ”kvinnors företagande i spåren av den offentliga sektorns omvandling” har alltså stor betydelse, både samhällsekonomisk och teoretisk. Genom den infallsvinkeln

- integreras ett företags/entreprenörs perspektiv med ett arbetsmarknadsperspektiv,
- möjliggörs komparationer mellan olika marknaders konstruktion,
- tydliggörs samspelet mellan stora och små organisationer,
- tydliggörs samspelet mellan offentlig och privat sektor och även den så kallade tredje sektorn.
- illustreras den politiska styrningens möjligheter och svårigheter,
- illustreras organisationers strategier,
- synliggörs den sociala konstruktionen av kön,
- synliggörs den sociala konstruktionen av företagande.

Elisabeth Sundin är professor vid institutionen för ekonomisk och industriell utveckling vid Linköpings universitet. Sedan disputationen i företagsekonomi är hon verksam vid företagsekonomiska och tvärvetenskapliga institutioner. Hon är bland annat en av forskningsledarna vid Helix Vinn Excellence Centre (Managing Mobility for Learning, Health and Innovation). Helix är ett samarbete mellan Linköpings universitet, Vinnova och ett stort antal partners från näringsliv och offentlig verksamhet.

Malin Tillmar är docent i företagsekonomi vid institutionen för ekonomisk och industriell utveckling vid Linköpings universitet. Hennes forskning rör framför allt förutsättningarna för entreprenörskap i olika organisatoriska kontext.

Referenser

- Ahl, H. (2004). The scientific reproduction of gender inequality: A discourse analysis of research texts on women's entrepreneurship. Malmö: Liber.
- Berglund, K. (2007). Jakten på entreprenören: Om öppningar och låsningar i Entreprenörskapsdiskursen. Doktorsavhandling no 39, Mälardalens Högskola, Västerås
- Bill, F., Johannisson, B., (2004. red) Entreprenörskapets rationaliteter och irrationaliteter. Växjö: Växjö universitet.
- Borchorst, A., Siim, B. (2002) The woman-friendly welfare states revisited. NORA 10(2002):2.
- Holmquist, C. & Sundin, E. (2002, red), Företagerskan: Om kvinnor och entreprenörskap, Stockholm: SNS Förlag.
- Christensen, T., Laegreid, P., Roness, P. G., Røvik, K. A. (2005). Organisationsteori för offentlig sektor. Malmö: Liber.
- Fogelberg, A. (2005). Ledarskap och kön: En studie av ledare och maskuliniteter i ett verkstadsföretag. Doktorsavhandling no 102, Linköpings Universitet, Institutionen för beteendevetenskap. Linköping.
- Forsell, A., och Jansson, D. (2000) Idéer som fångslar: recept för en offentlig reformation. Malmö: Liber Ekonomi.
- Hernes, H. (1987) Welfare state and woman power: essays in state feminism. Oslo: Norwegian Univ. Press.
- Hood, C. (1991): A public management for all seasons?, Public Administration 69, pp. 3–19.
- Majanen, P., Mellberg, L. & Norén, D. (2007) Äldrelevsbranschen: en framtidsbransch, KK-stiftelsen
- NUTEK och ALMEGA (2007) Vård- och omsorgssektorn: en framtidsbransch, ISBN 978-91-7318-391-8
- Johansson, U. (1997). Den offentliga sektorns maskuliniseringstendenser. I E. Sundin (Red.). Om makt och kön i spåren av offentliga organisationers omvandling. SOU 1997:83 (ss 273-305). Stockholm: Fritzes
- Johansson, U. (1998). Transformation of Gendered Work: Dualistic Stereotypes and Paradoxical Reality. Gender, Work & Organization, 5 – (1), s 43-58.
- Pierre, J. (2000): Debating Governace. Authority, Steering, and Democracy, Oxford: Oxford University Press.

- Myhlenbock, Y, (2004) Inget personligt: om entreprenörskap i offentlig sektor.
Göteborg: Förvaltningshögskolans avhandlingsserie.
- O'Sullivan, J., & Sheridan, A. (2005). The King is Dead, Long Live the King: Tall Tales of New Men and New Management in The Bill. *Gender, Work & Organization*, 12 – (4), s 299-318
- SCB 2006. På tal om kvinnor och män. Lathund om jämställdhet. Stockholm: SCB.
- Schumpeter, J. (1934/1994). The theory of economic development. In R. Swedberg (Ed), *Om skapande förstörelse och entreprenörskap: i urval av Richard Swedberg*. City University Press Ratioklassiker.
- Sundin, E. (2002). Företagandets manliga präglning – orsaker och konsekvenser, I Holmquist, C. & Sundin, E. (red), *Företagerskan: Om kvinnor och entreprenörskap*, SNS Förlag: Stockholm
- Sundin, E. (2004) Bibliotekarien som startade eget. Örebro: FSF.
- Sundin, E. & Rapp, G. (2006) Städerna som försvann: Individerna i den offentliga sektorn, *Arbetsliv i omvandling 2006:2*, Arbetslivsinstitutet: Stockholm
- Thomas, R., and A. Davies. (2002) Gender and New Public Management: Reconstituting academic subjectivities. *Gender, Work & Organization* Vol. 9, No 4. pp 372-397.
- Tillmar, M. (2004) Är det möjligt? Om villkor för småföretag i vård- och omsorgssektorn, *Nutek 2004:4*

Statligt företagsfrämjande ur ett genusperspektiv

Agneta Hansson & Kicki Stridh

Hur ser de statliga företagsfrämjande åtgärderna ut och på vilket sätt är de könsmärkta? Hur de presenteras och hur de når ut? Vilka deltar och vilka strukturer är verksamma på olika nivåer?

Det här är frågor som på senare tid lyfts till den näringspolitiska agendan. Entreprenörskap och företagande anses numera vara avgörande för nationell tillväxt och sysselsättning – och ett ökat företagande bland kvinnor har därmed kommit att ses som en stor potential. Det kanske mest intressanta beviset på det är det nationella program som, på ett initiativ från regeringen i december 2006⁵, börjat arbeta för att specifikt stödja kvinnors företagande.

Statliga program för utveckling, tillväxt och företagsfrämjande stödåtgärder har av tradition riktats till tillverkande företag med syftet att utveckla ny teknik för att göra svensk industri mer konkurrenskraftig. Det har framförallt varit den tunga basindustrins upp- och nedgångar som har bevakats av media och bilden av svenska uppfinningar som basen för en framgångsrik industri lever ännu kvar som en metafor för tillväxt. Det verkar inte nämnvärt ha påverkat hur statliga företagsstöd och åtgärder för att främja tillväxt utlyses och presenteras att

- två av tre företag är soloföretag,
- ca 99 procent av samtliga företag har färre än 50 anställda,
- drygt 80 procent av alla företag finns inom tjänstesektorn,
- 25 procent av företagarna är kvinnor.

Tillväxtinsatserna följer en traditionellt könsblind norm både i den form de presenteras, till exempel avseende språk och tillgänglighet, och vilka områden det satsas på. Olika studier visar att kvinnor känner att de insatserna och det stödet inte är riktade till dem

---

⁵ ”Att främja kvinnors företagande 2007-2009” är ett treårigt regeringsuppdrag. Syftet är att främja kvinnors företagande och därigenom bidra till ökad sysselsättning och ekonomisk tillväxt i Sverige genom att fler kvinnor driver, köper och utvecklar företag (www.nutek.se).

och till deras företag (Nutek, 2001; Slutrapport, Tankens Trädgård, 2006; Slutrapport krAftverk Halland, 2005; Nutek, R 2007:34, VINNOVA Rapport VR 2006:01).

Angeläget forskningsområde

Det finns mycket forskning inom området kvinnors företagande – det framgår inte minst av Carin Holmquists genomgång i det inledande kapitlet.

En färsk genomlysning av forskningsområdet kvinnor och entreprenörskap, med internationellt perspektiv, har nyligen utförts av Karin Berglund på uppdrag av ITPS. Studien är ett intressant exempel på hur forskning kring kvinnor och entreprenörskap allt tydligare handlar om att förändra vårt tänkande kring entreprenörskap och att söka empiri i strukturella företeelser snarare än i individuella cases. Angreppssättet kan sägas ligga inbäddat i genusteori, och ett genusperspektiv på entreprenörskap vänder bilden.

Berglund (2007) studerar tio av de mest citerade artiklarna i en av de ledande entreprenörskapstidskrifterna, *Journal of Business Venturing*, och anger tre antaganden om entreprenörskap hon där tycker framträder som synliga:

”Entreprenören framstår som en mycket speciell och viktig person för att entreprenöriella processer ska kunna uppstå. Mytbilden om hjälten, den store erövraren, gjorde sig påmind och istället för att uppmärksamma och problematisera denna bild lästes den snarare fast genom de analyser som gjordes.

I processer när man startar och bygger upp företag behöver entreprenörer ha tillgång till olika former av resurser.

Att anskaffa resurser innebär för entreprenörer att interagera med sin omgivning, vilket uppmärksammades genom att lyfta fram behovet av olika former av sociala nätverk.”

(Berglund 2007, s. 20).

Berglund beskriver i sin forskning hur våra vanliga föreställningar om entreprenörskap och om entreprenören skymmer bilden av andra alternativa sätt att uppfatta och tolka verkligheten. En viktig uppgift för entreprenörskapsforskarna är att lyfta fram andra möjliga bilder. För diskursen i den genomgång hon gör i studien är fortfarande individfokuserad, säger hon bland annat med referens till Ahl (2002:165) som skriver att ”den typiska studien ser entreprenören som en ensam ö, helt ansvarig för sin framgång”.

Betydligt intressantare än att koppla forskningen till individens villkor, anser Berglund, är det att studera entreprenörskap genom att anta perspektiv som ser till resursfördelning och till entreprenöriella nätverk. Sådana perspektiv ”kompletterar teorierna om entreprenören eftersom de bidrar till att tona ner bilden av att

entreprenören är en figur som navigerar autonomt och obehindrat i tillvaron” (ibid s. 20).

Bilder, språk och symboler

En annan studie som bekräftar myten om entreprenören som hjälte och ett entreprenöriellt förhållningssätt som ideal redovisar fyra forskare från ett projekt där de under en treårsperiod inom Vinnova har initierat, skapat och handlett olika forsknings-, förändrings- och lärprocesser med fokus på jämställdhet (Gunnarsson, Westberg m fl, 2007). Vinnova är en statlig myndighet som har regeringens uppdrag att höja Sveriges tillväxt och välbefinnande och forskarna har bland annat tittat på vilka ideal och normer som präglar medarbetarna och verksamheten. Efter att tillsammans med medarbetare på Vinnova ha analyserat hur organisationen, internt och externt, genom bilder, språk, symboler, metaforer och prestigetilldelning förmedlar vad i verksamheten som är betydelsefullt konstaterar man bland annat: ”För att illustrera förväntade tillväxtgenererande processer används beskrivande metaforer och liknelser som främst är hämtade från manligt könsmärkta kulturella arenor som sportens och teknikens värld. En person kan exempelvis beskrivas som ”motor” i ett projekt och förutsättningarna för en sektor kan liknas vid att ha en ”bra laguppställning”. Denna specifika metaforanvändning innebär att tillväxt implicit vävs samman med vad som ofta förknippas med manliga verksamheter och en manlig kultur. Entreprenören, vars egenskaper bildar ett ideal för verksamheten, är en central person i tidningen Vinnova-nytt. Entreprenörens ideala egenskaper är starkt manligt könsmärkta, bland annat antas entreprenören vara man och beslutsam – och trots rådande osäkerhet se möjligheter, vara viljestark, framsynt/förtutseende, kapabel och innovativ” (ibid s 58-59).

Berglunds slutsatser och resultatet av projektet på Vinnova visar att det är både viktigt och rimligt att studera hur statliga stödprogram som avser bidra till att höja Sveriges tillväxt och välbefinnande genom ökat entreprenörskap, är konstruerade. Med statliga jämställdhetsmål, som finns tydligt uttalade för såväl Nutek och Vinnova som för andra offentliga företagsfrämjare, är det naturligtvis betydelsefullt att entreprenörstödet utformas så att kvinnor inte missgynnas.

Resursfördelning och retorik

Vad är det då vi bör vara uppmärksamma på? Två infallsvinklar verkar vara genuint fruktbara: resursfördelningen och retoriken. Den första faktorn är kvantitativ, medan den andra är kvalitativ. Det finns flera studier som belyser den kvantitativa fördelningen, och ser till vad och hur mycket av statliga stöd och resurser som går till kvinnor respektive män. Av Nuteks rapport från 2007, som beskriver statligt kapitalförsörjningsstöd ur ett könsperspektiv, framgår att kvinnor missgynnas:

”I redovisningen ingår både fördelningen av totalt antal stöd och fördelningen med avseende på totala stödbelopp. Ett mönster vi kan se är

att fördelningen mellan kvinnor och män är likartad oberoende av vilken av dessa indikatorer vi studerar, men att det ofta är så att kvinnors andel av totalt beviljat belopp är något lägre. Detta tyder på att kvinnor i genomsnitt söker och/eller beviljas finansiellt stöd på mindre belopp jämfört med män”

(Nutek 2007:34, s.1-2).

Det framgår att resursfördelningen också varierar mellan olika typer av stöd. Det är bara mikrolån som söks lika ofta av kvinnor och män. Men medel för produktutveckling och stöd i dess tidiga skeden är inte något som kommer kvinnor till del:

”När det gäller stödets fördelning är den övergripande slutsatsen att kvinnor i betydligt mindre utsträckning än män är mottagare av statliga kapitalförsörjningsinsatser till företag. Endast för en av de insatser som redovisningen omfattar är kvinnor i majoritet, det gäller ALMIs⁶ mikrolån, där drygt hälften av de företag som har beviljats lån har kvinnligt ägande till minst 50 procent. En annan huvudslutsats är att olika typer av finansiellt stöd till kvinnor varierar kraftigt. Obalansen är särskilt stor när det gäller finansiella stöd till produktutveckling och FoU samt insatser i tidiga skeden.”

(ibid, s.1)

Vi säger företagare och ”kvinnor som är företagare”. Vi talar om entreprenören, och till och med om vilka egenskaper entreprenören bör ha (traditionellt manliga). Det här fältet är intressant att utforska, och här växer det fram verktyg för att belysa, lyfta fram och studera vad orden, bilderna och realian i programmen säger. Flera entreprenörsforskningsforskare har följt Barbara Czarniawska (1997 m fl) och intresserar sig för berättelser, narrativer. Czarniawska säger att narrativer har ett dynamiskt innehåll av förändring och skapande av kontext och identitet:

“The double role of the Self as a creator and created is beautifully rendered in the notion of the Self as storyteller / ... / We create ourselves projecting our identities against accessible plots, as it were, but every day performance changes, augments, distorts, or enriches the existing repertoire.”

(1997)

Berättelserna om entreprenörskap kan studeras, alternativa berättelser kan både lyftas fram och skapas – och därmed förändra. Vi presenterar här två berättelser från

---

⁶ ALMI Företagspartner AB ägs av staten och är moderbolag i en koncern med 21 dotterbolag som ägs till 51 procent av moderbolaget. Övriga ägare är landstingen, regionala styrelseorgan och kommunala samverkansorgan. (www.almi.se).

företagsfrämjande nationella projekt som vi deltagit i. Den ena handlar om KK-stiftelsens krAft-program och den andra om två satsningar på kvinnor och innovationer som gjorts av Nutek⁷ och Stiftelsen Innovationscentrum⁸.

Misslyckad rekrytering – en utmaning

Under 2003-2006 deltog vi, genom Högskolan i Halmstad, i KK-Stiftelsens expertkompetensprogram krAft (www.kraftprov.nu), vars syfte var att samverka med universitet och högskolor skulle bidra till affärsutveckling i små och medelstora företag med färre än 250 anställda. Programmet bestod av projekt med utvecklingsgrupper med 10-15 företagare i varje grupp. När vi kom i kontakt med programmet var det uteslutande män som var både deltagare och projektledare i grupperna. Även programledningen bestod av män. När vi påpekade detta fick vi höra att man gärna ville rekrytera både män och kvinnor, men att inga kvinnor hade sökt sig till dessa insatser. Mot bakgrund av att vi under flera år har drivit, medverkat i och studerat praktiskt inriktade utvecklings- och förändringsprojekt med syfte att främja kvinnors företagande såg vi denna misslyckade rekrytering som en utmaning och beslutade oss för att starta krAft-utvecklingsgrupper med kvinnor (chefer och företagsledare) som deltagare. Vi bedömde att fördjupad kunskap om varför kvinnor inte nås, eller tilltalas av, tillväxtfrämjande offentliga (könsneutrala) åtgärder skulle kunna leda till nya modeller, metoder och verktyg för att stimulera och möjliggöra ett tillväxtklimat för kvinnors företagande och långsiktigt förbättra förutsättningarna för kvinnor att skapa, driva och utveckla företag i Sverige.

Inom krAftprogrammet arbetade vi med sammanlagt fem nätverksgrupper med kvinnor som är chefer, och kallade hela projektet Kraftverk Halland. Totalt deltog femtio chefer i våra grupper. I de första tre grupperna deltog enbart företagsledare vid småföretag från en mångfald branscher: tillverkande företag och tjänsteföretag, det lilla ICA-företaget och nätverksföretaget med 80 anställda. Vi inledde här vår rekrytering med att vända oss till kvinnor i mansdominerade branscher. I andra omgångens två grupper blandade vi chefer från privat och offentlig sektor. Cheferna i dessa nätverksgrupper var vd-ar, marknadschefer, ekonomichefer, kvalitetschefer, IT-chefer och personalchefer.

För att nå kvinnor i företagsledande befattningar var vi tvungna att göra riktade rekryteringsinsatser, dels för att hitta dem i befintliga företagarregister, dels för att få dem intresserade och förstå att de var välkomna att delta. Vi fick också göra vissa avsteg utifrån programmets ursprungliga struktur, då det visade sig att de

---

⁷ Verket för näringslivsutveckling, se www.nutek.se.

⁸ Stiftelsen Innovationscentrum (SIC) tillkom 1995 som ett led i statens insatser för förnyelse av svenskt näringsliv. Stiftelsens kapital om 500 miljoner skulle förbrukas under de tio år som stiftelsen verkade. Kapitalet har i första hand använts för att stödja affärsmässig intressanta innovationer i tidiga utvecklingsstadiet. Stiftelsens mål var också att verka för att främja det innovativa klimatet i Sverige.

förutsättningar och villkor man hade ställt för deltagande var rent kontraproduktiva om man ville ha med kvinnor (Stridh m fl 2003, Hofmaier & Hansson m fl, 2007).

Få kvinnor titulerades chef

I samband med kartläggningen av kvinnliga chefer vid länets småföretag i manligt dominerade branscher kontaktade vi företagsfrämjande organisationer i Halland. Denna sökning kompletterade vi genom att gå igenom företagsregister på Internet, med hjälp av Företagsfakta och ett par sökmotorer. På hemsidorna hittade vi många manliga chefer, men få kvinnor som titulerades chef. Så här kunde det typiskt se ut: Bosse Andersson, ekonomichef. Anders Eriksson, marknadschef. Eva Larsson, personal, administration. Kvinnorna i organisationen stod ofta helt utan titel, eller som ansvariga för områden, oftast de ”mjuka sidorna” i företagen, som exempelvis administration, miljö, personal. När vi ringde upp de kvinnor som vi misstänkte hade ledande befattningar, bekräftade de att de även i realiteten hade ansvar och befogenheter inom dessa områden, även om de inte titulerades chef.

Våra reflektioner i samband med rekryteringen: Kvinnliga chefer definieras inte alltid på företagen som chefer, vilket kan bidra till att varken de eller andra i företaget noterar program som vänder sig till företags-/verksamhetsledare.

Anpassning till kvinnliga chefers villkor

För att nå kvinnor fick vi i arbetet med Kraftverk Halland göra en del avsteg från den ursprungliga krAftmodellen. Det gällde medfinansieringen, kravet på minst två företagsrepresentanter i nätverket och utvidgning av programmets målgrupp. KrAft-programmet tryckte i sin information hårt på kravet att företagen själva skulle medfinansiera utbildningsinsatsen. Företagen själva förväntades gå in med 38 350 kronor i sin ledarskapsutbildning, och krAft bidrog då med lika mycket. För beloppet fick företaget två platser i nätverket. Vikten av att företagen själva står för en del av prislappen motiverades med att de då skulle ta större ansvar för utbildningen – att det man får gratis är inte lika värderat. Om denna ekonomiska insats hade krävts av företagen hade vi inte fått så många deltagare, förmodligen inte ens ett nätverk. Europeiska socialfonden bidrog genom Växtkraft Mål 3 i Halland med hela det belopp som deltagarna annars skulle ha betalat. Företagens medfinansiering i Kraftverk Halland utgjordes av den tid deltagarna lade i utbildningen.

Vi gjorde alltså ett avsteg genom vårt ”gratiserbjudande”. Vi diskuterade att detta skulle kunna uppfattas som ett avvikande villkor från dem som rädde i de sex (manliga) nätverk som då redan startats i krAft. Kvinnor skulle bara kunna rekryteras på dessa särskilda villkor, och det skulle uppfattas som en svaghet. Men det visade sig när vi träffade andra krAft-handledare och nätverksdeltagare att de manliga nätverken också hade olika slags medfinansierare. I praktiken betalade sällan företagen själva någon avgift för sitt deltagande.

Normalmodellen för en krAftgrupp var 5-7 företag som var och ett representerades av två-tre personer. KrAft-programmet förordade starkt att två personer från företagsledningen skulle delta i nätverksträffarna. Detta för att säkra deltagandet i träffarna (om en av de två inte kunde delta någon gång skulle företaget ändå vara representerat) och för att de två deltagarna skulle kunna stödja varandra mellan träffarna, och ytterligare en reflektionsnivå skulle skapas.

För oss var det ett krav som var omöjligt att tillgodose. På företagen fanns ofta bara en kvinna i chefsposition. För att få två representanter från företaget skulle vi därför ha fått överge grundtanken på homogent kvinnliga grupper. Det tyckte varken deltagarna eller vi var en god idé. De kvinnliga cheferna som ville delta i nätverket såg fram emot att delta i en grupp med enbart kvinnor – normalt sett arbetade de i genuint manliga miljöer, som enda kvinnan i ledningsgruppen, ibland också på arbetsplatsen.

Våra reflektioner kring programmets utformning:

- Programmets krav på medfinansiering kan skrämja bort kvinnor som tror att detta krav gäller också i verkligheten.
- Kvinnliga chefers arbetsvillkor skiljer sig från männens, och insatsens design kan behöva anpassas till detta faktum.

När vi arbetade med de tre grupperna med kvinnor som är företagsledare diskuterade vi kvinnors ledarskap. Om vi ville arbeta med affärsutveckling och ledarskap för kvinnor var KK-stiftelsefinansieringen begränsande. KK-stiftelsen stödjer utveckling i näringslivet, men inte i offentlig sektor, där kvinnor arbetar. Vi såg stora möjligheter till lärande genom att samla kvinnor som är ledare från både privat och offentlig sektor. I dialog med KK-stiftelsen fick vi så småningom tillstånd att finansiera ett par kvinnor från offentlig sektor i gruppen. För att få en jämn fördelning mellan deltagarna från privat och offentlig sektor finansierade vi de övriga offentliganställda cheferna med Växtkraft Mål 3-medel.

Våra reflektioner kring programmets omfattning:

- Kvinnor och män är verksamma i olika delar av arbetsmarknaden. Stöd som vänder sig till näringslivet missgynnar med automatik kvinnor.
- De som arbetar i privat och offentlig sektor har man mycket att lära av varandra. Viktigt erfarenhetsutbyte går förlorat om det inte ges möjlighet att överskrida sektorsgränser.

Genusperspektiv på företagsstöd

Genom att lägga ett genusperspektiv på krAftkonceptet kunde vi lokalisera kvinnliga chefers behov att delta i kompetensutvecklingsinsatser som riktar sig enbart till kvinnor. Kvinnorna i KrAftverk Halland befann sig huvudsakligen inom traditionellt manliga branscher och umgicks dagligen med män i sitt arbete. Genom KrAftverk

Halland kunde dessa kvinnor skapa ”ett eget rum”, där de kunde utbyta erfarenheter med andra kvinnor i liknande situation.

Ett genusperspektiv innebar också att vi uppmärksammade genusordningens logik – kvinnors relativa underordning och att kvinnor och män (bildligt) hålls åtskilda från varandra (Hirdman 1990). Att hänvisa till dessa könsrelaterade maktförhållanden kan kanske tyckas irrelevant, när det handlar om kvinnor som chefer i traditionellt manliga branscher. Men de exempel som kvinnorna lyfte fram från sin praktiska verklighet handlade många gånger om hur män på olika sätt utövar makt gentemot kvinnor, vilket skapar frustration.

Vi kunde också uppmärksamma att krAftprogrammet, trots sin interaktiva design med stark betoning på processinriktat lärande, var starkt mansdominerat, såväl när det gällde programmets ledning som de deltagare man kunnat rekrytera från de små och medelstora företagen. I programmet saknades förebilder som kvinnliga företagsrepresentanter kunde identifiera sig med. Genom Kraftverk Halland kunde vi medverka till att bryta den trenden.

Kvinnor och innovation och Innovativa kvinnor

I januari 2001 presenterade Nutek (Verket för näringslivsutveckling) ett förslag till handlingsprogram för att främja kvinnor på innovationsområdet⁹. Programmet Kvinnor och innovationer hade inletts under 1998, på dåvarande NUTEK, Närings- och teknikutvecklingsverket. Samtidigt som Nutek arbetade med sitt program genomförde dåvarande Stiftelsen Innovationscentrum ett nationellt program för att främja mångfald på innovationsområdet: programmet Innovativa kvinnor.

Båda dessa program tog sin utgångspunkt i kvinnors låga deltagande på innovationsområdet. Av dem som beviljades såddpengar hos Stiftelsen Innovationscentrum var exempelvis bara runt 10 procent kvinnor. Forskaren Ann-Christin Nyberg granskade (stödd av Nutek) beviljade patent genom alla Patentverkets verksamhetsår, och fann att fördelningen mellan män och kvinnor i slutet av 1990-talet fortfarande låg på samma nivå som när Patentverket startade sin verksamhet 1884. Mindre än fem procent av de beviljade patenten hade sökts av kvinnor (Nyberg, 2001). Dessa och andra kvantitativa snedfördelningar kartlades och studerades i de båda programmen. Man studerade också mer kvalitativa aspekter för att undersöka hur samhällets stöd till innovatörer skulle kunna fördelas mer jämlikt. Och båda programmen kom med konkreta förslag, som speglar de analyser som genomfördes i de båda programmen.

---

⁹ Nationellt handlingsprogram – Kvinnor och innovationer. Ett program för att främja kvinnors möjligheter att arbeta med innovationer så att antalet kvinnliga uppfinnare ökar och fler av kvinnors uppfinningar kommer ut på marknaden. Nutek 2001

Nuteks förslag till handlingsprogram utmynnade i fem områden som sågs som angelägna för att främja kvinnor som innovatörer, nämligen utbildning, stöd till innovatörer, opinionsbildning, forskning och studier samt en kommunal teknikskola. Programmet som helhet beviljades inte medel, men delar av förslaget genomfördes, delar som medfinansierades av andra utvecklingspengar¹⁰.

I programmet *Innovativa kvinnor* tog man bland annat fram *Regionala utvecklingsprogram för att främja kvinnors innovationer*¹¹. Programmet antogs av Svenska uppfinnareföreningen vid deras riksdag 2002. Programmet innehåller åtgärder på två plan – jämställdhetsintegrering i de regionala innovationssystemen och riktade åtgärder för kvinnors innovation. I båda programmen tar man upp hur själva bilden av uppfinnaren/innovatören¹² som ”mannen med egen verkstad” skymmer bilden av vad uppfinnaren också skulle kunna vara – en kvinna, eller varför inte en grupp av kvinnor?

”Den mentala bild vi skapar oss när vi hör ordet uppfinnare är influerad av seriefigurer som Disneys Oppfinnar-Jocke, Hérge’s Professor Kalkyl och Andreassons Skalman.”
(Stridh 2001).

Det innovationsfrämjande stödet färgas av denna bild, och av uppfattningen om vad en uppfinning/innovation är på ett sätt som systematiskt missgynnar kvinnor:

”När vi tänker på uppfinningar, tänker vi gärna på teknik av relativt konventionellt slag /---/. Innovationer kan vara av flera slag, och behöver inte nödvändigtvis vara sådant som ”gör ont när man tappar det på tårna”.

Det finns ju också:

- produktinnovationer,
- processinnovationer,
- organisatoriska innovationer och
- sociala innovationer” (ibid, s. 21).

Båda programmen föreslår också olika strukturella insatser för att öka genuskunskapen i de främjande organisationerna, inklusive den statliga. En konkret åtgärd som båda programmen rekommenderade var en bredare rekrytering av innovationsstödjare, eftersom en så stor andel av dem var medelålders män med helsvensk bakgrund och teknisk inriktning (vilket är just den kategori som också fick innovationsstöd).

---

¹⁰ Kommunala Teknikskolor delfinansierades bland annat av Europeiska Socialfonden, och finns idag lokalt på 12 orter i Sverige. <http://www.nutek.se/sb/d/232/a/889>

¹¹ Stiftelsen Innovationscentrum 2002

¹² Begreppen används för enkelhetens skull i det här sammanhanget synonymt (men innovation och uppfinning är inte synonymer egentligen: en innovation är en uppfinning som kommit ut på marknaden).

I dag har ansvaret för det lokala stödet och såddfinansiering till innovatörer övergått till ALMI, medan ansvaret när dessa båda program var verksamma låg hos regionala Innovationscentra. Inget av programmen genomfördes i sin helhet.

Best practice i Skåne

Ett best practice-exempel i sammanhanget som vi vill framhålla är dåvarande Innovation Skåne (idag IK2 vid Region Skåne), som använde de kunskaper och de metoder som arbetades fram i Stiftelsen Innovationscentrums program. På Innovation Skåne arbetade en av de två nationella projektledarna för Innovativa kvinnor, och medverkade till att förändra Innovation Skånes arbete. Vid Innovation Skåne gick man igenom sin innovationsstödjande verksamhet för att främja en bredare rekrytering av kvinnor, personer med invandrarbakgrund och ungdomar – grupper som traditionellt är underrepresenterade på innovationsområdet. Man utbildade hela sin organisation, man genomförde egna studier och projekt för att öka sin kunskap på mångfaldsområdet, man förändrade sin handledningsmodell, man genomförde riktade insatser mot exempelvis vården, man rekryterade medarbetare med annan bakgrund än teknisk (juridik, design, marknadsföring), man satsade medvetet på att bredda innovationsbegreppet (mer design och mindre teknik) och man arbetade om sitt informationsmaterial så att det skulle kännas mer attraktivt för kvinnor.

2002 var andelen kvinnor som fick såddpengar runt 20 procent hos Innovation Skåne, liksom hos övriga innovationscentra i landet. Med sin medvetna satsning nådde Innovation Skåne inom ett par år till att över 40 procent av såddpengarna delades ut till kvinnor med ett innovationsprojekt.

Att främja kvinnors företagande

I maj 2007 gav regeringen Nutek i uppdrag att genomföra och samordna ett treårigt program med syfte att främja kvinnors företagande. Samtidigt fick Vinnova ansvaret för ett forskningsprogram om kvinnors företagande med målet att förstärka och förnya forskningen på området för att bland annat synliggöra eventuella diskriminerade eller på andra sätt hindrande strukturer för kvinnors företagande. På initiativ av näringsminister Maud Olofsson manifesterar nu regeringen en bred satsning på att främja kvinnors företagande. Den totala finansieringen för de båda programmen under perioden är 300 miljoner kronor.

Nutek-programmet ska bidra till att nyföretagandet bland kvinnor ökar och till att fler av de företag som drivs av kvinnor växer. Målsättningen är hög och man vill nå ut brett. Programmet vänder sig till:

- kvinnor som driver företag, själva eller tillsammans med andra, och som vill att deras företag ska utvecklas,
- kvinnor som vill starta eller ta över företag,

- kvinnor som kan tänka sig att starta företag,
- aktörer som arbetar med att främja nyföretagande, företagsutveckling samt utveckling av starka regioner,
- allmänhet, politiker, media och andra grupperingar i samhället som har intresse av kunskap om kvinnors företagande, dess roll och betydelse i samhället.

Ända sedan 1993 har Nutek haft i uppdrag att främja kvinnors företagande, men satsningarna har inte varit så stora som nu, man har vanligtvis disponerat omkring sex miljoner per år för företagsfrämjande åtgärder.

Budgeten är nu betydligt större, men är programmet nyskapande? Kompetens- utvecklings- och företagsutvecklingsprojekt, nätverksbyggande och information och utbildning av rådgivare har det nu satsats på i femton år men ändå står kvinnor endast för 35 procent av nyföretagandet och får en betydligt mindre del av resurserna än män. Vi vet vid det här laget att det är finansieringsmöjligheter, riskövertväganden och ”rätt” kontaktnät som hindrar kvinnor från att ta steget från anställd till företagare. Kanske kan mer pengar i systemet effektivisera satsningarna? En lyckad verksamhet under några år var när flera kommuner fick särskilt riktat stöd till affärsrådgivare för kvinnor. Detta stöd försvann efter några år då de ordinarie företagsfrämjarsystemen ansågs vara mogna att ge kvinnor den rådgivning de efterfrågade.

Inom delområde 1 i det nya programmet, som handlar om information, rådgivning och affärsutveckling, föreslås utbildning av rådgivare som en åtgärd. Vi tror att det behövs betydande insatser här, men tyvärr är det förhållandevis lite medel avsatt till just detta delprojekt. Att kvinnor diskrimineras, att villkoren skiljer sig åt och att det är manliga normer som får styra botten till stor del i bristande kunskap om jämställdhet och genusfrågor, både hos kvinnor och hos män. Våra erfarenheter har visat att det kräver genuin genomlysning av stödaktörerna för att kvinnor ska främjas. Genomarbetade utbildningsinsatser om genus och jämställdhet och jämställdhetscertifiering för alla som ska syssla med affärsrådgivning borde vara ett krav.

I lika stor utsträckning som till målgruppen kvinnor som potentiella entreprenörer bör programmet rikta sig till de stödstrukturer som ingår. Bland annat visade Nuteks och Stiftelsen Innovationscentrums analyser, i de program som tas upp här i rapporten, att det bör finnas en stor och outnyttjad potential för kvinnors innovation och entreprenörskap inom den offentliga sektorn: vård, skola och omsorg. Insatser i dessa strukturer är mer komplexa, men skulle vara innovativa stödåtgärder baserade på grundad kunskap.

Inom programmet skulle man till exempel kunna göra:

- Satsningar som specifikt riktar sig till offentlig sektor för att främja och stödja kvinnor som idag är anställda att starta företag. Kan vi finna vägar att få fler kvinnliga entreprenörer från de delar av arbetsmarknaden där de dominerar genom

åtgärder som gör stegen från anställningens trygghet till entreprenörskapets risktagande lättare och så att de inte upplevs som irreversibla?

- Konsekvensanalyser av offentliga sektorns privatisering. Statistiken över kvinnor som är företagare förbättras när offentlig vård övergår till privata företag. Men en kritisk granskning visar att de nya entreprenörernas villkor ofta är undermåliga (Sangregorio, 2005). De företag som startar gör det med den inbyggda risken att de bara ha en enda kund (som de kanske också tappar efter något år i en upphandling som gick dem förbi). Uppföljningar och analyser ur flera perspektiv vore önskvärt.
- Översyn av lagar och regler kring företagsstart exempelvis så att man kan få chansen att starta företag och samtidigt uppbära A-kassa.

Sådana insatser finns inte explicit uttalade i programplanen, men kan möjligen inrymmas under olika delområden.

De kommunikationssatsningar som planeras inom programmet kommer att bli särskilt viktiga. Att lyfta fram kvinnors företagande och förändra stereotypen av företagaren som en medelålders vit man och att utmana språkbruk och symboler i samband med företagande blir viktigt för att förändra den gängse mediabilden. Vi tror att satsningen på ambassadörer för kvinnors företagande inom delprogram 4 kan bli en framgångsrik om den får ordentligt genomslag via media.

Kanske kommer vi på sikt att få in ett genusperspektiv som ”mainstream” i företagande och näringsliv och inte behöva dessa ”sidestream”-aktiviteter för ett jämställt arbetsliv? Kanske kan denna förstärkta satsning under några år på att främja kvinnors företagande fungera som droppar som urholkar stenen och gör att *kvinnor som är företagare* blir lika med *företagare* och en självklar bild i det svenska näringslivet?

Kunskapen kvar i sidospår

Det finns skäl att anta att kvinnor inte i samma utsträckning som män får del av statliga och andra offentliga företagsfrämjande åtgärder och att samhällliga satsningar på tillväxt och entreprenörskap därmed inte uppfyller våra nationella jämställdhetsmål. Genom ett par egna exempel från statliga företagssatsningar och med referens till aktuell forskning om entreprenörskap och tillväxtfrämjande ur ett genusperspektiv har vi lyft fram två infallsvinklar på denna problematik som vi bedömer kräver ökad uppmärksamhet – resursfördelning och retorik.

Det är tveksamt i vilken utsträckning många års program- och projektsatsningar på att främja kvinnors företagande har lett till resultat. Det finns mycket kvar inom såväl entreprenörskaps-, organisations- och genusforskningen att utforska och analysera när det gäller förutsättningar och villkor för kvinnors företagande. Men trots att vi vet ganska mycket om vilka strukturer som vidmakthåller ojämsställda förhållanden händer det inte mycket. Det är som om dessa forskningsresultat och denna kunskap stannar

som ett sidospår och inte integreras i etablerade teorier om villkor för tillväxt och företagsutveckling.

För att komma tillrätta med den ojämsställda resursfördelningen, som är en kvantitativ fråga, anser vi att programsatsningar behöver analyseras ur ett genusperspektiv såväl under beslutsprocessen som i starten och under genomförandet. Man bör försöka gå bakom den gängse normen och analysera vilka maktstrukturer som finns inbäddade i såväl processen som i det förväntade resultatet. Vem kan till exempel söka olika stöd och under vilka villkor? Kan man kanske hitta alternativa former för att nå samma resultat? Man bör också se till den kvalitativa aspekten, till retoriken. Vilka normer och värderingar finns inbyggda i programsatsningen? Vad förmedlar utlysningstexten? Hur tolkas den av kvinnor respektive män utifrån deras olika erfarenhetsvärldar? För att analysera resursfördelningen finns beprövade metoder, som t ex 3R-metoden¹³. Även som hjälp att analysera de kvalitativa aspekterna finns fungerande analysmetoder. Den modell som efter Joan Ackers teoretiska arbeten utvecklades som modell och verktyg i Vinnova-projektet innehåller såväl kvalitativa som kvantitativa aspekter¹⁴ och skulle i delar kunna användas som en kvalitativ analys av retoriken i programsatsningar. Att, baserat på kunskap från decennier av genusforskning, utveckla checklistor som kan användas både i programskrivningar och i medelsfördelning, är ingen oöverstiglig uppgift om man verkligen vill åstadkomma jämställdhet i företagandet. Det viktigaste, och uppenbarligen svåraste, är att sprida kunskap om varför jämställdhet behövs i detta sammanhang.

---

¹³ 3R-metoden syftar till att genomlysna huvudfåran, "the mainstream", för att synliggöra de normer och värderingar som styr. De tre R:en står för Representation, Resurser och Realia. 3R kan beskrivas som ett systematiskt besvarande av frågan "Vem får vad och på vilka villkor?". Kartläggningen och analysen ska ligga till grund för förändring.

¹⁴ Följande fyra processer fokuseras: 1. Könsarbetsdelning/segregeringsmönster, 2. Symboler, föreställningar och diskurser, 3. Identitet och personligt förhållningssätt, 4. Interaktion samspelet mellan människor. (Gunnarsson, Westberg, m fl (2007:13)

Agneta Hansson är fil dr i sociologi och lärare/forskare i arbetsvetenskap vid högskolan i Halmstad. Hon har sedan 1980-talet arbetat med forsknings- och utvecklingsprojekt i arbetslivet och har ett aktionsforskningsperspektiv på sin forskning. De nationella och EU-finansierade projekt hon deltagit i har huvudsakligen handlat om kvinnors villkor i arbetslivet och om att bryta den könssegregerade arbetsmarknaden.

Kicki Stridh driver företaget Internationell kompetens AB, som 1995 knoppades av från dåvarande Centrum för Arbetslivsutveckling vid Högskolan i Halmstad. Hon arbetar som teoridriven konsult, ofta i nära samarbete med akademien, och med ett genus- och mångfaldsperspektiv på bland annat frågor som entreprenörskap och innovation.

Referenser

- Berglund, K (2007) Kvinnors Företagande. En internationell forskningsöversikt. Arbetsrapport R 2007:007, ITPS.
- Byrman, G (2006) *Det förbisedda jämställdhetsdirektivet. Text- och genusanalys av tre utlysningstexter från VINNOVA*. VINNOVA Rapport VR 2006:01
- Czarniawska, B (1997), *Narrating the Organization. Dramas of Institutional Identity*, The University of Chicago Press, Chicago, IL
- Fürst Hörte, G & Hansson, A (2006) Projekthanteringskompetens nödvändigt för långsiktigt arbete. I Sundin, E & Göransson, U (red) Vad hände sen? Långsiktiga effekter av jämställdhetsåtgärder under 1980- och 90-talen. VINNOVA rapport 2006:08
- Gunnarsson, E, Westberg, H, m fl (2007) "Learning by fighting?" Jämställdhet och genusvetenskap I VINNOVAs organization och verksamhetsområde. Arbetsliv i omvandling, 2007:14
- Hofmaier, B, Hansson, A, m fl (2007) *Lärande, ledarskap och jämställdhet i regionala innovationssystem*. Slutrapport. Högskolan i Halmstad. Halmstad.
- Holmquist, C & Sundin, E (2002). *Företagarskan. Om kvinnor och entreprenörskap*, SNS förlag.
- NUTEK (033-2001): Stridh, K. På tillväxt. Kvinnors idéer om innovation.
- NUTEK R 2007:34: Utfall och styrning av statliga insatser för kapitalförsörjning ur ett könsperspektiv.
- NUTEK 2007. Programmet *Främja kvinnors företagande 2007-2009*, www.nutek.se
- Nyberg, A-C. (2001), *Kön och teknik i förändring – Svenska kvinnors patenterade uppfinningar 1885 – 1998*, Lic-avhandling, Tema Teknik och förändring, Linköpings universitet, Tema T Rapport 36.
- Sangregorio, Inga-Lisa (2005). Varför ska kvinnor starta företag? Stockholm, NUTEK
- Slutrapport Tankens Trädgård*. (2006). krAft-projekt. Univa. Lund
- Swärth, M & Stridh, K (2005) Slutrapport krAftverk Halland.
- Stridh m fl (2003) Kraftnätverk för strategisk affärsutveckling. Kvinnliga ledare i mansdominerade branscher formar själva sin utbildning. Högskolan i Halmstad. Konferenspaper till HSS03 Högskolan i Blekinge. Karlskrona.
- Sundin, E & Holmquist, C (1989). Kvinnor som företagare, osynlighet, mångfald, anpassning – en studie, Liber förlag, Malmö.

Riskkapitalmarknaden – ett glastak för kvinnors företagande?

Jeaneth Johansson & Malin Malmström

Hur kommer det sig att riskkapitalfinansiering fortfarande, i början av 2000-talet, är fokuserat på mäns företagande? Frånvaron av riskkapital i kvinnors företagande är ett faktum och föreslås förklaras av strukturella hinder på den finansiella marknaden. Sociala nätverk och företagsledningens humankapital framstår som två viktiga områden för att förstå dessa strukturella hinder. Kvinnors brist på kontaktytor till riskkapitalnätverken och brist på ledarerfarenheter som bedöms som viktiga av riskkapitalister vid investeringsbeslut är centrala områden för att förstå det finansiella gapet på riskkapitalmarknaden. Mer kunskap om kön och finansiering behövs – det är en stor samhällsekonomisk utmaning att hitta nyckeln för kvinnoägda och kvinnoledda företags access till riskkapitalmarknaden, ett "Sesam öppna dig".

Riskkapital stödjer tillväxt i nya branscher, driver utveckling och spridning av innovationer samt bidrar till ekonomisk utveckling (Cumming, Fleming, Scheienbacher, 2007; Mason och Harrison, 1999; Timmons och Bygrave, 1997). Givet att riskkapital är centralt i skapandet av starka företag har företag som saknar access till riskkapital svårare att tillvarata tillväxtpotential (Mason, 2007). Samtidigt är frånvaro av riskkapitalfinansiering ett faktum för kvinnoägda/ledda företag (Greene, Brush, Hart och Saporito, 2001). Detta väcker frågan: Hur kommer det sig att riskkapitalfinansiering fortfarande, i början av 2000-talet, är fokuserat på mäns företagande? I nära 30 års tid har nya företag med hög tillväxtpotential och stora kapitalbehov haft en växande marknad av riskkapital¹⁵ att tillgå som stöd för sin tillväxt. Detta kan illustreras av att de svenska riskkapitalbolagens portföljföretag i genomsnitt ökat omsättning med 21 procent per år och antal anställda med 11 procent per år mellan åren 2001-2006 (Svenska Riskkapitalföreningen, 2008-02-18).

---

¹⁵ Riskkapital utgörs av ägarkapital och delas vanligtvis upp i formellt och informellt riskkapital. Formella riskkapitalbolag investerar i icke noterade företag. Kapitalet till investeringar kommer exempelvis från pensionsfonder, banker och andra finansiella institut. De formella riskkapitalbolagen agerar därigenom som en länk mellan företag och finansierare. Informellt riskkapital, även kallat affärsänglar, består av individer som använder egna förmögenheter till att investera i icke börsnoterade företag i vilka de inte har några familjerelationer (Mason och Harrison, 2000, s.221).

Frånvaro av riskkapital i kvinnors företagande

Antalet kvinnoägda företag i både Europa och USA tenderar att öka, liksom antalet arbetstillfällen inom sådana företag (Green, Bruschi, Hart och Saporito, 2001). Andelen kvinnoägda företag i USA utgör 38 procent av totala antalet företag och har också ökat 103 procent under åren 1987 – 1999 (Gundry *et al* 2002). Liknande ökning har noterats i Storbritannien (Blake, 2006). Även i övriga Europa ökar andelen kvinnoägda/ledda företag (Hill, Leitch och Harrison, 2006). Andelen kvinnoledda företag i Sverige utgör 2008 enligt Affärsdata 13,4 procent. Trenden visar att andelen kvinnoägda/ledda företag ökar kraftigt. Därtill slår forskningsprojektet DIANA¹⁶ bland annat hål på myten om att kvinnor inte eftersträvar tillväxt i sina företag. Deras resultat visar att 80 procent av kvinnorna som äger eller leder egna företag har tillväxtambitioner. Trots detta har riskkapitalinvesteringar i kvinnoägda företag varit starkt begränsade, vilket förväntas bidra till sämre möjligheter för kvinnoägda företag att växa. En studie av Svensk riskkapitalförening (2007) illustrerar frånvaro av riskkapital då endast sju procent av riskkapitalägda svenska företag ägs eller leds av kvinnor. Motsvarande forskningsbaserade studier i USA och i Europa under det senaste decenniet visar på motsvarande problem (Pratt 1998; Seegul, 1998; Brush, Carter, Greene, Hart och Gatewood, 2002). I USA var exempelvis andelen riskkapitalfinansierade kvinnoägda företag 4,1 procent 1998 (Greene *et al*, 2001). Brush *et al* (2002) menar att de fåtal investeringar som görs i kvinnoägda/ledda företag hämmar möjligheterna att tillvarata tillväxtpotential. Sammantaget kan detta innebära sämre stöd för sådana företags tillväxt (Lindström och Olofsson, 1998). Detta indikerar att det råder ett gap mellan de potentiella investeringsmöjligheter och faktiska investeringar som görs av riskkapitalbolag i företag som ägs eller leds av kvinnor. För att stödja tillväxt i kvinnoägda/ledda företag blir det nödvändigt att identifiera och hantera strukturella barriärer kopplade till riskkapitalfinansiering.

Riskkapitalbolagens investeringar sker i specifikt utvalda branscher vilket kan innebära en strukturell barriär för företag i andra branscher. Riskkapitalbolagen investerar främst i branscher med hög tillväxtpotential såsom högteknologiska branscher (Klofsten, 1999) vilka också är mansdominerade. Samtidigt råder det en myt om att kvinnor är aktiva i branscher där riskkapitalbolagen har ett svalt intresse för att investera. Myten baseras på en föreställning om att kvinnor driver företag i branscher såsom handel och service (Anna, Chandler, Jansen och Mero, 1999) och inte i branscher med tillväxtpotential. Denna myt ifrågasätts av Blake (2006). Hon pekar på att föreställningen att kvinnor äger företag företrädesvis i de sektorer där kvinnor också är överrepresenterade som anställda inte stämmer. Hon visar att kvinnors företagande är generellt underrepresenterade i alla sektorer. Detta är också i linje med en rapport från SCB

---

¹⁶ I det fleråriga forskningsprojektet DIANA ingår fem amerikanska professorer. För mer information se http://www.kauffman.org/pdf/Diana_2004.pdf.

(2008: s 28) som pekar på att andelen företag¹⁷ som drivs av kvinnor är lika fördelade mellan industri¹⁸ och handel¹⁹. Med andra ord äger och leder kvinnor företag även i branscher med hög tillväxtpotential där riskkapitalinvesteringar generellt också är tillgängliga.

Ovanstående diskussion leder fram till slutsatsen att frånvaro av riskkapital i kvinnoägda/ledda företag inte enkelt kan förstås med de förklaringar som vanligtvis hänvisas till som exempelvis att antalet kvinnoägda/ledda företag är för få, eller att det råder brist på tillväxtambition eller att företagen är etablerade i branscher där riskkapitalmarknadens intresse för investeringar är lågt. Problematiken kring kvinnors access till riskkapital ter sig mer komplex än så. Vi behöver förstå mer om kvinnors access till riskkapital för att riskkapitalmarknaden ska bli mer tillgänglig, eller med andra ord, för att ”Sesam ska öppna sig”.

Vi vet för lite om kvinnors access till riskkapital

Flera forskare har identifierat behovet av mer kunskap om finansiering och kön (Timmons och Sapienza, 1992; Timmons och Bygrave, 1997; Coleman, 2000). Fokus i forskningsområdet om kvinnors företagande tenderar att ligga på psykologiska dimensioner, företagandets karaktäristika och prestationer, medan forskning som rör mötet mellan kön och finansiering och då specifikt riskkapitalfinansiering är starkt begränsad. De fåtal studier som finns om finansiering av kvinnoägda/ledda företag belyser exempelvis frågor som rör tillgång till och användning av lån och eget kapital, finansieringsstrategier (exempelvis bootstrapping) och strategiernas relation till tillväxt och prestation (Blake, 2006; Brush, Carter, Gatewood, Greene och Hart, 2006). Framför allt råder det brist på studier om företag som ägs och leds av kvinnor och faktorer som påverkar access till riskkapital (Amatucci och Sohl, 2004; Greene *et al* 2001).

För att förstå kvinnoägda/ledda företags tillgång till riskkapital behöver vi förstå problematiken både från företagets och finansiärernas perspektiv. Forskning inom området riskkapitalfinansiering klassificeras också i regel utifrån perspektiven utbud (finansiärer) och efterfrågan (företag) (Thornton, 1999; Landström, 2007). Majoriteten av vetenskapliga studier inom forskningsområdet riskkapital är koncentrerade på utbudssidan. Det handlar till exempel om branschen, investerarna, flödet av investeringar, investeringsprocesser och investeringskriterier, avkastning och värdeskapande, riskkapitalbolagens strategier, samt på hur relationen mellan riskkapitalinvesterare och riskkapitaltagare fungerar (Fried och Hisrich, 1988; Timmons och Sapienza, 1992; Timmons och Bygrave, 1997; Mason och Harrison,

---

¹⁷ Gäller för företag som startats 2002 och överlevt till 2005.

¹⁸ Drygt 20 procent i industri.

¹⁹ Drygt 20 procent i handel.

1999, Greene *et al*, 2001; Landström, 2007). Några enstaka studier fokuserar på kvinnor som riskkapitalfinansiärer (Sohl och Hill, 2007). Efterfrågesidan har relativt nyligen hamnat i forskningsfokus, men antalet studier är fortfarande relativt få. Forskning från detta perspektiv har berört frågor som exempelvis kapitalsökande, effekter av riskkapital för nya företag, företagsledningens förmågor, affärsplanen, investeringsstatus och företagets syn på riskkapitalbolagens styrning. (Sapienza och Korsgaard, 1996; Landström, 2007; MacMillan *et al*, 1987). Kopplat till kvinnors företagande råder idag en avsaknad av forskning utifrån båda perspektiven. För att fånga det komplicerade och dynamiska området kvinnors företagande och access till riskkapital behövs därför mer forskning om både utbuds- och efterfrågesidan samt kring mötet mellan båda sidorna (Leitch och Hill, 2006).

När det gäller studier om kvinnoägda/ledda företag och riskkapital har de fåtal studier som identifierats främst fokuserat på traditionella branscher (Hill *et al*, 2006; Blake och Hanson, 2005) samt företag i tidiga faser (Greene *et al*, 2001; Becker-Blease och Sohl, 2007; Harrison och Mason, 2007; Verheul och Thurik, 2001). Riskkapitalinvesteringar sker dock i störst utsträckning i tillväxtfasen (Mason, 2007) och i branscher med hög tillväxtpotential. Trots detta har få forskningsbaserade studier fokuserat på finansiering av kvinnoägda/ledda företag i potentiella hög-tillväxtsektorer, som högteknologiska branscher (Hill *et al*, 2006; Blake och Hanson, 2005). I sammanhanget kan det nämnas att det finns indikationer på att förutsättningarna för kvinnors access till riskkapital kan skilja sig åt beroende på branschstrukturer. Enligt en studie av Anna *et al* (1999) tenderar kvinnor i mansdominerade branscher uppleva en lägre grad av finansiellt stöd än kvinnor i kvinnodominerade branscher²⁰. Vidare framhåller de att kvinnor som väljer att etablera sig i mansdominerade branscher har svårare att få legitimitet och därigenom stöd för sin verksamhet. Anna *et al* (1999) beskriver en frustration bland kvinnor i dessa branscher när de försöker få tillgång till finansiering såsom riskkapital, eftersom de inte känner sig tagna på allvar av de finansiella institutionerna. Sådana branschstrukturer framstår som ett hinder för kvinnors access till riskkapital och utgör därmed ett viktigt område för framtida forskning.

Sammantaget visar detta på att det vi vet om riskkapital och access till sådant kapital baseras på mäns erfarenheter eftersom teoriutveckling och förklaringar bygger på en population bestående av män. Därför är det viktigt att åtgärda den rådande kunskapsbristen för att kunna dra generella slutsatser. Utökad kunskap om kvinnors access till riskkapital gör att vi får större kunskap om kapitalmarknaden och allokering av riskkapital. Mer kunskap behövs om hur kvinnoägda företag agerar på den finansiella marknaden för att kunna ta tillvara tillväxtpotentialen i sådana företag.

---

²⁰ Med mansdominerad menas här branscher där män är överrepresenterade både som anställda och som ägare/ledare av företag. Med kvinnodominerad menas här branscher där kvinnor är överrepresenterade som anställda.

Nyanser i kvinnors företagande

För att få en bättre förståelse för problematiken kring kvinnors access till riskkapital och också bidra konstruktivt till teoriutveckling behövs mer heterogenitet i forskningsdesign exempelvis genom mångfald av perspektiv och mångfald av kontext. Mer specifikt finns ett behov av att komplettera traditionell forskning om finansiering och kön vilken hittills generellt valt att antingen blunda för könsaspekter, behandla företagare som en androgyn grupp, eller polarisera könsaspekter (Hill, *et al*, 2006). Inom forskningsfronten är det exempelvis vanligt att designa studier som jämför kvinnor med män. Därmed belyses endast skillnader mellan könen istället för att fokusera på förutsättningar för kvinnors företagande (Anna, *et al*, 1999). Få studier fokuserar enbart på kvinnor som grupp. (Arenius och Autio, 2006; Verheul och Thurik, 2001; Coleman, 2000). Leitch och Hill (2006) pekar på en tendens att mäns entreprenörskap ses som normen mot vilken kvinnors företagande jämförs och bedöms. De kritiserar detta, då ingen hänsyn tas till att kvinnors och mäns förutsättningar skiljer sig åt och pekar på vikten av en holistisk syn och heterogenitet i forskningen. Kvinnors företagande består i sig av en heterogen population och det är viktigt att åskådliggöra detta för att bättre förstå hur kapitalmarknaden fungerar just för kvinnoägda/ledda företag (Hill, *et al*, 2006; Constantinidis, Cornet och Asandei, 2006).

Vad gäller behov av mer heterogenitet för att förstå kapitalmarknaden i ett globalt perspektiv behövs fler studier som fångar förhållanden för kvinnors företagande i olika länder. Riskkapitalforskningen i stort återger generellt nordamerikanska förhållanden. De få studier som belyser förhållanden för kvinnors företagande och access till riskkapital baseras också främst på nordamerikanska förhållanden (Brush *et al*, 2006; Greene *et al*, 2001; Brush *et al*, 2002; Carter *et al*, 2003), som skiljer sig från andra länder i skala och kontext. Exempelvis är den amerikanska riskkapitalmarknaden mer utvecklad och består av större kapitalströmmar och investeringar jämfört med till exempel svenska förhållanden (Hill *et al*, 2006). För att teoribildningen ska spegla hela populationen av företagare finns följaktligen ett behov av att belysa heterogeniteten och komplexiteten kopplat till kvinnors företagande. Exempelvis behövs mer kunskap om kvinnors företagande i olika kontext. För att förstå nyanser i kvinnors företagande finns behov av heterogenitet i forskningsområdet finansiering och speciellt då inom riskkapitalområdet.

Strukturella barriärer på den finansiella marknaden

Ovan har frånvaro av riskkapital i kvinnors företagande samt behov av forskning om detsamma diskuterats. Diskussionen fortsätter här att behandla kvinnors förutsättningar i termer av strukturella hinder på den finansiella marknaden vilka påverkar kvinnoägda/ledda företags möjlighet att få access till riskkapital och därmed stöd för tillväxt. Sociala nätverk och företagsledningens humankapital framstår i litteraturen som två viktiga områden för att förstå strukturella hinder för kvinnors access till riskkapital.

Sociala nätverk – en strukturell barriär

Sociala nätverk kan ses som en nyckel till att förstå hur relationer etableras och hur värde skapas (Aldrich, 1989) och används här för att förstå problematiken kring kvinnoägda/ledda företags access till riskkapital. Social nätverksteori föreslår att icke-ekonomisk kunskap uppstår från normer, nätverk och sociala relationer som har potential att bli viktiga resurser i företag (Coleman, 1988). Sociala nätverk ger möjlighet till informations- och resursutbyte som kan påverka ett företags framgång. De kan också bidra till ett företags resursbas genom att exempelvis förbättra möjligheter till att attrahera både humankapital och finansiella resurser till företaget samt till att förbättra produktiviteten i företaget (Adler och Kwon, 2002; Johansson, 2007; Malmström, 2007; 2002). Särskilt kan sociala nätverk effektivt stödja access till finansiellt kapital (Aldrich, 1989; Johansson, 2007). Tillgång till riskkapitalnätverk kan i linje med social nätverksteori ha en nyckelbetydelse i företags framgång (Granovetter, 1973) och riskkapitalfinansiering (Amatucci och Sohl, 2004). Steier och Greenwood (1995) menar till och med att social legitimitet värderas högre än teknologiska bidrag för att attrahera riskkapitalfinansiering.

Nätverksstrukturers uppbyggnad inom riskkapitalbranschen kan belysa problematiken kring kvinnoägda/ledda företags access till riskkapital. I termer av nätverksstrukturer beskrivs riskkapitalbranschen som ett tätt sammankopplat och tillslutet nätverk (Mason, 2007), vilket är geografiskt koncentrerat (Florida och Smith, 1991) och byggt på manliga strukturer (Greene *et al*, 2001; Aldrich 1989; Timmons och Sapienza 1992) där den övervägande majoriteten av riskkapitalister är män (89 procent män - Svensk riskkapitalförening). Regler, föreställningar och praxis är här skapade i en omgivning som domineras av män. (Gilligan 1982; Aldrich 1989). Parallellt med detta är män och kvinnor, enligt feministteori, formade av olika sociala erfarenheter (Aldrich 1989; Cliff 1998). Män är socialiserade till att lägga tyngdpunkt på ekonomiska värden och kvantitativa framgångsmått medan kvinnor är socialiserade till att lägga mer vikt på sociala värden och kvalitativa framgångsmått (Cliff, 1998; Gilligan 1982; Aldrich 1989). I linje med denna logik kan det argumenteras att kvinnor inte känner igen sig i de rådande normer och strukturer som den mansdominerade riskkapitalbranschen har skapat. Dessutom visar forskning att nätverksstrukturer skiljer sig mellan män och kvinnor: kvinnor tenderar att ha kvinnor i sina nätverk medan män tenderar att ha män i sina. I förlängningen kan det innebära att kvinnor inte har tillgång till de formella mansdominerade riskkapitalnätverken. (Aldrich, 1989). Detta är i linje med Manolova, Manev, Carter och Gyoshev (2006) vilka menar att sociala nätverk är en viktig faktor för användning av extern finansiering såsom riskkapital. De menar till och med att kvinnor konfronteras av en social nätverksbarriär, som kan medföra att det blir svårare för kvinnor att få kontakt och väcka intresse för sitt företag. Det kan i sin tur påverka förutsättningarna för att få tillgång till riskkapital.

I litteraturen om sociala nätverk argumenteras att kvinnoägda/ledda företag kan överbrygga bristen på kontaktytor med riskkapitalnätverken genom att bygga och använda informella nätverk (exempelvis mentorer och inkubatorer) som kanaler till de formella riskkapitalnätverken. Kopplat till detta visar McGregor och Tweed (2002) samt Hill *et al* (2006) att kvinnoägda företag som både bygger och använder nätverk är mer tillväxtfokuserade än både andra kvinnoägda och mansägda företag. Hill *et al* (2006) menar också att de nätverksorienterade kvinnorna i regel har en affärsmentor som en del av sina informella nätverk. Bryggor via informella nätverk kan vara viktiga för kvinnoägda/ledda företags framgång och access till riskkapital (Hill *et al*, 2006). Samtidigt visar studier på att kvinnor behöver bygga ”rätt” informella nätverk (Florida och Smith, 1991). Ett illustrativt exempel kan vara att företagare och informella nätverk (exempelvis inkubatorer och mentorer) befinner sig geografiskt långt från riskkapitalbolagen och därmed tenderar att sakna kontakter med de formella riskkapitalnätverken (Florida och Smith, 1991). Sammantaget visas att kvinnors nätverksgap, dvs. brist på kontaktytor med aktörer på riskkapitalmarknaden, innebär stora utmaningar för sådana företag med stora finansieringsbehov. Nätverksgapen kan hämma tillväxt i företag som ägs och leds av kvinnor.

Humankapital – en strukturell barriär

Humankapital kan ses som en nyckel till att förstå företagarens betydelse för access till finansiering såsom riskkapital (Chandler och Hanks, 1998; Malmström, 2007, 2002) och används här för att förstå problematiken kring kvinnoägda/ledda företags access till riskkapital. Tillväxt är starkt beroende av den kompetens som företagen besitter (Malmström, 2007). En företagsledning med kompetens inom många viktiga områden är därför en förutsättning för att lyckas. Kompetens kan diskuteras i termer av humankapital, vilket består av de samlade erfarenheter och utbildningar som en företagare har. När riskkapitalbolagen utvärderar ett företags potential bedöms vanligtvis företagsledningens kompetens i termer av utbildning och erfarenheter, det vill säga humankapital. (Florin, Lubatkin, Schulze, 2003). Erfarenheter och utbildning inom produktutveckling, produktionsutveckling och marknadsutveckling är centrala vid investeringsbedömningar (Malmström, 2007). Det gäller i synnerhet branscher som karaktäriseras av hög osäkerhet vad gäller marknad, teknik, produkter och tjänster. Vid investeringsbedömningar med hög osäkerhet är således företagarens kompetens en särskilt avgörande faktor (Malmström, 2002; 2007; Chandler och Hanks, 1998). Exempelvis pekar Manolova *et al* (2006) på att humankapitalet kan ha en större betydelse i kunskapsintensiva företag för access till riskkapital än för företag generellt. Riskkapitalbolagens bedömning av humankapitalet påverkas också av antalet ägare/ledare i företaget. I relation till detta visar Constantinidis *et al* (2006) att kvinnor tenderar att vara ensamma ägare av sina företag medan män oftare äger företag tillsammans. Detta indikerar att kvinnoägda/ledda företag kan ha en sämre utgångs-

punkt vid bedömning av humankapital då de ensamma ska motsvara företags ledningspotential. Vidare kan ensamägande innebära färre nätverkskontakter än vad som kan finnas i företag som ägs av flera. Constantinidis *et al* (2006) menar att detta kan göra kvinnoägda/ledda företag mindre tilltalande för finansiärer.

Kopplat till humankapitalet har forskning visat att universitetsutbildning har betydelse för oddsen att få access till riskkapital (Carter *et al*, 2003). I sammanhanget blir det därför intressant att illustrera utbildningsnivåer. I Sverige har 44 procent av kvinnor eftergymnasial utbildning, vilket kan jämföras med män där motsvarande siffra är 35 procent. I Europa är motsvarande andel för kvinnor 40 procent och för männen 33 procent. I övriga världen är andelen fördelad lika mellan könen: 36 procent för båda. Trenden pekar på en ökad andel med högre utbildning totalt sett. Samtidigt är det intressant att notera att andelen kvinnor med eftergymnasial utbildning ökar mest. (SCB, 2006: 33ff). Detta pekar på att kvinnors brist på access till riskkapital inte kan kopplas till brist på humankapital i termer av utbildningsnivå.

Trots hög utbildningsnivå kan kvinnor ändå vara hindrade att dra nytta av utbildningens fördelar då de ofta har begränsade erfarenheter inom kompetensområden som bedöms vara viktiga för att få access till riskkapital (Carter *et al*, 2003; Manolova, *et al*, 2006). Relaterat till humankapital tenderar kvinnor att ha mindre erfarenhet av företagsledning än män, vilket föreslås förklaras av att karriärstrukturer för kvinnor är ogynnsamma (Nelson och Levesque, 2007) då befordringssystemen ofta kanaliserar kvinnor till personaladministrativa områden istället för företagsledning (Meyerson & Fletcher, 2000). De begränsade ledarerfarenheterna får konsekvens för kvinnors access till riskkapital då kvinnor saknar både vitala erfarenheter som riskkapitalbolagen kräver och tillgång till branschspecifik nyckelinformation som hör till just ledande positioner (Manolova *et al*, 2006). Exempelvis kan brister i finansiell kompetens härledas till bristande erfarenheter av tidigare företagsledning. En konsekvens av detta är enligt Constantinidis *et al* (2006) att kvinnor generellt upplever att det är svårt att utveckla säljande affärsplaner och känner sig osäkra i finansiella förhandlingssituationer. Resonemanget ovan illustrerar betydelsen av humankapital för access till riskkapital och åskådliggör också strukturer som kan påverka kvinnors förutsättningar att få access till riskkapital. Strukturer i befordringssystem resulterar i att kvinnor saknar de ”rätta” erfarenheterna som värderas vid riskkapitalinvesteringar. Detta ses som ett erfarenhetsgap som kan utgöra en betydande barriär för kvinnors access till riskkapital.

Mer att vinna när ”Sesam öppnar sig”

Företagens jakt på finansiering och val av finansieringsform är viktiga för strategisk utveckling och tillväxt. Att identifiera, attrahera och övertyga finansiärer är en viktig och frekvent återkommande aktivitet (Brush *et al*, 2006). Val av finansieringsform kan påverka möjligheter att tillvarata tillväxtpotential. Kopplat till detta visar Hill *et al* (2006) att det ligger en fara i att ha en övertro på interna och informella finansierings-

källor både i uppstarts- och tillväxtfas. Underkapitalisering vid uppstart kan äventyra överlevnad medan en efterföljande brist på nödvändig finansiering kan hämma tillväxt. Hill *et al* (2006) argumenterar för att företagare som eftersträvar tillväxt inte enbart ska förlita sig på bankfinansiering, utan även överväga andra finansieringskällor som riskkapital och även från källor utanför deras omedelbara omgivning. Om det kan accepteras att riskkapital bidrar signifikant till skapandet av starka företag och branscher så har företag som saknar access till riskkapital en nackdel vid generering av tillväxt. Frånvaron av riskkapitalfinansiering i kvinnoägda/ledda företag, som är ett faktum, väcker frågan om kvinnors företagande utelämnas från värdeskapande – om det finns ett glastak för kvinnoägda/ledda företag.

Genom den begränsade forskning som finns om kvinnoägda/ledda företags access till riskkapital kan det konstateras att kvinnors företagande möter strukturella hinder till att få sådan access. I termer av finansiell teori diskuteras detta som ett finansiellt gap där utbud och efterfrågan av kapital inte möts. Forskningsmässigt är kunskapen om det finansiella gapet för kvinnoägda/ledda företag starkt begränsad. För att belysa det finansiella gapet har diskussionen här förts utifrån perspektiven: sociala nätverk och humankapital. Denna diskussion visar att det förefaller råda ett nätverksgap och ett erfarenhetsgap kopplat till det finansiella gapet. Nätverksgapet kan härröras till bristande kontaktytor för access till riskkapitalmarknaden. Nätverksgapet kan kopplas till de normer och strukturer som råder i riskkapitalbranschen samt till att kvinnor ofta saknar tillgång till ”rätt” nätverk. Erfarenhetsgapet kan härröras till att kvinnor saknar de kvaliteter i termer av humankapital som riskkapitalbolagen värdesätter vid en investeringsbedömning. Erfarenhetsgapet förefaller bero på karriärstrukturer där kvinnor befordras till positioner som inte har samma värde i termer av erfarenhet som de positioner som män befordras till.

Diskussionen har så här långt anförts från perspektivet kvinnors företagande med det är också relevant i sammanhanget att lyfta frågan vad riskkapitalbolagen kan vinna på att eftersträva ökad access till riskkapital för kvinnors företagande. Bristen på kontaktytor mellan riskkapitalbolag och kvinnoägda/ledda företag kan bidra till att riskkapitalbolagen omedvetet väljer bort eller missar investeringar med hög tillväxtpotential och istället väljer investeringar med lägre potential, så kallad ”adverse selection”. (Cressy och Toivanen, 2001; Fama, 1991). Därmed kan bristen på kontaktytor mellan parterna i termer av finansiell teori få konsekvenser i form av en ineffektiv allokering av resurser på kapitalmarknaden (Fama, 1991). För att undgå fällan med ”adverse selection” där kvinnoägda/ledda företag med tillväxtpotential väljs bort behöver riskkapitalbolagens nätverk öppna sig. Riskkapitalisternas framgång beror på vad de vet och vilka de känner. Nära kontakter ger bättre information, det vill säga minskar informationsasymmetrin mellan parterna och ökar förtroendet för en potentiell investering. (Greene *et al*, 2001). Nära kontakter underlättar för riskkapitalbolagen att förstå ägare/företagsledning och deras affärsverksamhet vilket kan minska risken för felinvestering.

Kontentan av detta är att riskkapitalbolagen kan vinna på att bredda kontaktnät för att därigenom överbrygga informationsasymmetri, minska risken för ”adverse selection” och följaktligen möjliggöra access till investeringar med högre potential för avkastning på sina investeringar.

Genom att förbättra kvinnors förutsättningar för access till riskkapitalfinansiering kan ett vinna-vinna förhållande uppnås, både för de kvinnoägda/ledda företagen och för riskkapitalbolagen. På en samhällsekonomisk nivå innebär detta en effektiv allokering av resurser på kapitalmarknaden och i förlängningen en högre potential till god ekonomisk utveckling och tillväxt, både nationellt och internationellt.

Sammanfattningsvis illustrerar diskussionen i detta kapitel vikten av att förstå strukturella hinder på riskkapitalmarknaden för att kunna utveckla effektiva policy- och stödåtgärder och därmed tillvarata kvinnoägda/ledda företags tillväxtpotential. En viktig samhällsekonomisk utmaning är att hitta nyckeln för kvinnoägda/ledda företags access till riskkapitalmarknaden, ett ”Sesam öppna dig”.

Ek Dr Jeaneth Johansson är universitetslektor och forskare vid Luleå tekniska universitet, avdelningen Redovisning och styrning. Hennes forskning omfattar främst områdena finansiell bedömning, områden som rör finansanalytikers rekommendationer och arbete där direktkontakter mellan finansanalytiker och företagsrepresentanter är av speciellt intresse.

Ek Dr Malin Malmström är forskare vid Luleå tekniska universitet avdelningen Redovisning och styrning. Hennes forskning omfattar främst områdena kompetens, finansiering, entreprenörskap, samt strategiska nätverk.

Referenser

- Anna, A. (1999). Women Business Owners in Traditional and Non-traditional Industries. *Journal of Business Venturing*, **15**, 279-303.
- Adler, P., Kwon, S. (2002) Social capital: Prospects for a new concept, *Academy of Management Review*, **27**, 17-40.
- Aldrich, H. (1989) Networking among woman entrepreneurs, I O. Hagan, C. Rivchuan, D. Sexton (eds), *Woman owned businesses*, 103-132.
- Amatucci, F.M. Sohl, J.E. (2004) Woman entrepreneurs securing business angel financing: Tales from the field. *Venture Capital*, **6** (2/3) 181-196.
- Arenius, P. och Autio, E. (2006) Financing of small businesses: Are Mars and Venus more alike than different? *Venture Capital*, **8** (2) 93-107.
- Becker-Blease, J., Sohl, J. (2007). Do Women-owned Businesses have equal access to Angel Capital? *Journal of Business Venturing*, **22**, 503-521.
- Blake, M.K. (2006) Gendered lending: Gender, context and the rules of business lending, *Venture Capital*, **8** (2) 183-201.
- Busenitz, L. (2007) Innovation and performance implications of venture capital involvement in the ventures they fund, *Handb. of Research on Venture Capital*, Landström H. (ed), 219-252.
- Brush, C. G., Carter, N. M., Gatewood, E. J., Greene, P. G., Hart, M. M. (2006) The use of bootstrapping by women entrepreneurs in positioning for growth. *Venture Capital*, **8** (1), 15-31.
- Brush, C., Carter, N., Greene, P., Hart, M., Gatewood, E. (2002). The Role of Social Capital and Gender in linking Financial Suppliers and Entrepreneurial Firms: A Framework for Future Research. *Venture Capital*, **4**, 305-323.
- Carter, N.; Brush, C.; Greene, P.; Gatewood E. Hart, M. (2003) Women entrepreneurs who break through to equity financing: the influence of human, social and financial capital. *Venture Capital*, **5** (1), 1-28.
- Chandler, G. N., Hanks, S. H. (1998). An Examination of the substitutability of Founders Human and Financial Capital in Emerging Business Ventures. *Journal of Business Venturing*, **13**, 353-369.
- Cliff, J. E. (1998) Does one size fit all? Exploring the relationship between attitudes towards growth, gender and business size, *Journal of Business Venturing*, **13**, 523-542.
- Cumming D, Fleming G. and Scheienbacher A. (2007) The structure of venture capital funds, i *Handb. of Research on Venture Capital*, Landström H. (ed), 155-176.

- Coleman, S. (2000) Access to capital and terms of credit: A comparison of men- and woman owned small businesses, *Journal of Small Business Management*, **38**(3) 37-52
- Coleman, S. (2002) Access to capital and terms of credit: A comparison of men and woman owned businesses, *Journal of Small Business Management*, **38**, 37-52.
- Constantinidis, C., Cornet, A., Asandei, S. (2006). Financing of women-owned ventures: The impact of gender and other owner- and firm-related variables. *Venture Capital*, **8**(2) 133-157.
- Cressy, R; Toivanen, O. (2001) Is there adverse selection in the credit market? *Venture Capital*, **3** (3), 215-239.
- Fama, E. (1991) Efficient capital markets II. *The Journal of Finance*, **46** (5),1575-1617.
- Fischer, E. M., Reuber, A. R., Dyke, L. S. (1993). A Theoretical Overview and Extension of Research on Sex, Gender, and Entrepreneurship. *Journal of Business Venturing*. **8**, 151-168.
- Florin, J.; Lubatkin, M.; Schulze, W. (2003) A Social Capital Model of High-Growth Ventures, *Academy of Management Journal*, **43**(3), 374-385.
- Fried, V., Hisrich, R.D. (1998) Venture capital research: Past, present and future. *Entrepreneurship Theory and Practice*, **13**(1), 15-29.
- Granovetter, M.S. (1973) The strength of weak ties, *American Journal of Sociology*, **78** (6), 1360-1380.
- Greene, P. G., Brush, C. G., Hart, M. M., Saparito, P. (2001). Patterns of Venture Capital Funding: is Gender a Factor? *Venture Capital*. **3**(1), 63-83.
- Gundry, L.K., Ben-Yoseph, M., Posig, M. (2002) The status of woman's entrepreneurship: pathways to future entrepreneurship development and education. *New England journal of Entrepreneurship*, **5** (1) 3-50.
- Harrison, R. T., Mason, C. M. (2007). Does Gender Matter? Women Business Angels and the Supply of Entrepreneurial Finance. *Entrepreneurship Theory and Practice*. May, 445-472.
- Hill, F. M., Leitch, C. M., Harrison, R. T. (2006). Desperately seeking finance? The demand for finance by women-owned and -led businesses, *Venture Capital*, **8**(2) 159-182.
- Johansson, J. (2004) "Recommendation Changes in Walls of Glass – Perceived Roles and Relative Importance of Direct Contacts"; 1998:30. LTU.
- Johansson, J. (1998) Direct Contacts between Financial Analysts and Traded Companies" 2004:52, LTU.

- Johansson, J. (2007) "Sell-side analysts' creation of value - Key roles and relational capital", *Journal of HRCA*, **11**(1).
- Klofsten, M.; Jonsson, M.; Simon, J. (1999) Supporting the pre-commercialization stages of technology-based firms: the effects of small-scale venture capital, *Venture Capital*, **1**(1), 83-94.
- Landström(2007) Implications for practice, policy-making and research, *Handb. of Research on Venture Capital*, Landström H. (ed.), 415-426.
- Leitch, C.M, Hill, F.M. (2006) Guest editorial: Woman and the financing of entrepreneurial ventures: more pieces for the jigsaw, *Venture Capital*, **8**(1) 1-14.
- Lindström, G., Olofsson, C. (1998) *Teknikbaserade företag i tidig utvecklingsfas*. Institute for Management of Innovation and Technology. Elanders Gotab, Stockholm. ISBN 91-89162-03-X.
- MacMillan, I. Zeman, L. Subba Narasimha, P. (1987) Criteria distinguishing successful from unsuccessful ventures in the venture screening process, *Journal of Business Venturing*, **2**, 122-137.
- Malmström, M. (2007). *Competence Acquisition and Competitive Advantages. An Empirical Study of Small Firms*. 2007:01, LTU.
- Malmström, M. (2002) *Acquiring Competence to Create and Sustain Competitive Advantages: A Study of Four Small High Technology Firms*. 2002:28, LTU.
- Manolova, T.S., Manev, I.M, Carter, N.M., Gyoshev, B.S. (2006) Breaking the family and friends' circle: Predictors of external financing usage among men and woman entrepreneurs in a transitional economy, *Venture Capital*, **8**(2) 109-132.
- Mason, C., Harrison, R. (200) *Informal venture capital and the financial of emergent growth businesses*. I D. Sexton och H. Landström (ed.) *Handbook of entrepreneurship* (Oxford: Blackwell publishers)
- Mason, C. (2007) *Venture Capital: A Geographical perspective*, *Handb. of Research on Venture Capital*, Landström H. (ed.), 86-112
- Mason, C.; Harrison, R. T. (1999) *Venture capital: Rational aims and scope*. *Venture capital*, **1**, 1-46.
- Murray (2007) *Venture capital and government policy*, *Handb. of Research on Venture Capital*, Landström H. (ed.), 113-151.
- Nelson, T. Levesque L.L. (2007) *The status of woman in corporate governance in high-growth, high-potential firms*, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 209-232.
- Sapienza, H. och Korsgaard, M.A. (1996) *Procedual justice in entrepreneur – investor relations*. *Academy of Management Journal*, **39**, 54-74.

- Statistiska Centralbyrån. (2006). *På tal om kvinnor och män. Lathund om jämställdhet*. ISSN: 0284-4877.
- Steier, L.; Greenwood, L. (1995) Venture capitalist relationships in the deal structuring and post-investment stages of new firm creation, *Journal of Management Studies*, **32**(3), 337-357.
- Timmons, J.A., Bygrave W.D. (1997) Venture capital: Reflections and projections, I D.L. Sexton och R. Smilor (eds), *Entrepreneurship 2000*, 29-46.
- Timmons, J.A., Sapienza, H. (1992) Venture capital: The decade ahead, I D.L. Sexton och J. Kasarda (eds), *The state of the art of entrepreneurship*, 402-437.
- Verheul, I., Thurik, R. (2001). Start-Up Capital: "Does Gender Matter?" *Small Business Economics*. **16**, 329-345.

Förändrad rådgivning – ett sätt att frigöra kvinnors företagsamhet

Anders W Johansson

Kanske ger mentorskap, nätverk och ambassadörer för kvinnors företagande rådgivningssystemen ny innebörd och nytt innehåll – och potential att frigöra företagsamhet. Resurscentra för kvinnor är säkert inte den enda vägen som bär till Rom, men den ser ut att vara en av vägarna.

Ändå fortsätter samhället att kanalisera merparten av stödresurserna åt annat håll.

1993 anslag regeringen 20 miljoner till Nutek som fick i uppgift att genomföra ett treårigt åtgärdsprogram för att främja kvinnors företagande i de regionalpolitiska stödområdena ett och två. Det blev upprinnelsen till att resurscentra för kvinnor skapades. I dag finns ungefär 150 lokala och regionala resurscentra runt om i landet. De drivs organisatoriskt och finansiellt i olika former. På riksplanet finns sedan 1999, i form av en ideell förening, ett nationellt resurscentrum (NRC) som binder samman nätverk för kvinnor genom lokala och regionala resurscentra.

Den grundläggande idén bakom Nuteks satsning var att de erfarenheter av företagande som kvinnor har gemensamt hade beaktats i liten grad inom de reguljära företagsstöden. Så uppmärksammades till exempel att många kvinnor önskade möta handläggare som också är kvinnor och att kvinnors behov skulle synliggöras bättre om också affärsrådgivarna är kvinnor. Affärsrådgivning till kvinnor skulle därmed vara ett första steg till att förändra attityder till kvinnors företagande och bidra till förbättrade stödfunktioner i samhället – och därmed bättre ta tillvara den potential som ligger i att fler kvinnor blir företagare (Nutek, 1996).

En annan sorts rådgivning?

Som framhålls i en utvärderingsrapport från Region Skåne (2000:2) har idén om resurscentra sina rötter i en landsbygdsbaserad kvinnorörelse på gräsrotsnivå. På landsbygden har kvinnor länge organiserat sig i nätverk, synliggjort kvinnors situation, skapat opinion och krävt förändringar, skriver rapportens författare Viia Delvéus.

Det vi möter i resurscentras verksamhet förefaller alltså vara en typ av rådgivning som är förknippad med en samhällsförändrande rörelse, som står i opposition till rådande

maktordningar och som syftar till att förändra dessa i riktning mot ett mer jämställt samhälle. Därför finns det anledning att ställa frågan om den rådgivning vi möter i resurscentras verksamhet handlar om något annat än det vi vanligtvis brukar förknippa med termen ”rådgivning”.

Har vi att göra med olika ”slag” av rådgivning? Frågan ger anledning att skilja mellan rådgivningspraktiker (att utöva rådgivning) och de föreställningar, ideologier eller diskurser som får genomslag i rådgivningspraktikerna.

Den praktiska rådgivningen sker ofta i mötet mellan rådgivare och en rådtagare. Oftast är rådgivarna omedvetna, åtminstone på ett aktivt plan, om hur deras språkbruk påverkar samtalet och om vilka personliga och professionella uppfattningar och värderingar som ligger bakom det. Konversationsrutinerna förstärker det vardagliga i situationen och bekräftar deltagarna i deras roller, uppträdanden och föreställningar (Candlin and Lucas, 1985). När vi talar om den bakomliggande ideologin i ett rådgivningsmöte är en utgångspunkt därför att vi erkänner att språket har en indirekt, men viktig roll. Det är genom språket som föreställningarna skapas, och de blir sedan avgörande för hur rådgivningsmötet utformas. Samtidigt är det rådgivningspraktikerna som anger tonen och som därför avgör hur föreställningarna formas.

Över tid tenderar föreställningar om ett fenomen, i detta fall rådgivning, att bilda förhållandevis stabila formationer eller diskurser. Med diskurs avses i den här artikeln historiskt genererade föreställningar om en företeelse. Man kan alltså hävda att det finns en rådgivningsdiskurs som utgörs av historiskt genererade föreställningar om vad rådgivning är, vad den innehåller och på vilket sätt den utförs.

Hushållningssällskapen tidiga rådgivare

Det finns en lång rådgivningstradition som i Sverige institutionaliserades genom bildandet av hushållningssällskap, ett i varje län. Det första hushållningssällskapet startade sin verksamhet på Gotland 1791. Därefter bildades sällskap i ytterligare fem län. År 1811 bildades Lantbruksakademin (KSLA) som fick i uppdrag att vara tillsynsmyndighet för sällskapen och att bilda sällskap i övriga län. I snabb följd bildades också sällskap i de flesta länen, med uppgift att hushålla med landsbygdens resurser. På landsbygden var folket fattigt vid den här tiden. Trots att man hade tillgång till jord kunde sällan ens den egna familjen livnära sig på vad den gav.

Sällskapen kom inledningsvis att få en viktig roll för att ta landsbygden ur fattigdomen. Den huvudsakliga verksamheten var inriktad på lantbruket och lanthushållningen. Men i början arbetade sällskapen brett inom många områden. De byggde järnvägar och startade kooperativa föreningar, de bildade banker, försäkringsbolag och lantbrukskolor. Dessutom verkade de inom sjukvården. Efter hand togs dessa verksamheter över av nya organisationer och myndigheter, till exempel landstingen. Men rådgivningsverksamhet har varit, och är fortfarande, en kärnverksamhet hos sällskapen.

Den rådgivning som sällskapen ägnade sig åt under början av 1800-talet syftade bland annat till att stimulera tillverkning av pottaska och terpentin. Genom belöningar och utbildning satsade man på att ”förbättra lantushållningen”. En annan åtgärd med samma syfte var att stimulera vävnadskonsten för att de enskilda hushållen på så sätt skulle kunna ta upp kampen med omkringfarande gårdfarihandlare. Det handlade med andra ord om att skapa handlingskraft hos landsbygdsbefolkningen – och de här exemplen avsåg primärt insatser för att frigöra kvinnors handlingskraft. Satsningen på resurscentra i början av 1990-talet har alltså anknytningspunkter ända från tidigt 1800-tal.

Analyser av rådgivningsmöten eller utbildningstillfällen utifrån vilka konversationsrutiner och språkbruk som användes vid denna tid har såvitt känt inte blivit utförda. Sällskapens verksamhet varierade mycket från län till län. Organisationen bottnade många gånger i en påtaglig aristokrati (Broman, 2007) och det finns grundad anledning att hysa viss skepticism till vad de faktiskt åstadkom (Morell, 2001, Köll, 1983). Helt klart är dock att hushållningssällskapens verksamhet vid 1800-talets första hälft var inriktad på att mobilisera företagsamhet på bred front (landsbygdens kvinnor och män). Det syftet måste ha utgått från att man såg en potential hos den tidens resurssvaga att själva förändra sin situation genom ökad företagsamhet i bred mening – och därmed bidra till att stärka hela nationens ekonomiska och befolkningsmässiga utveckling.

Borgerlig hegemoni – och offentlig

Nu, 200 år senare, är det uppenbart att Sverige inte formades till att bli ett entreprenöriellt samhälle genom strategin att mobilisera landsbygdens befolkning till att utveckla sina egna lantbruk och lantushåll. Industrialiseringen kom emellan. Den process genom vilken Sverige industrialiserades kom närmast att eliminera småbruket och lantushållningen. I stället stärktes i samband med industrialiseringen en borgerskaps hegemoni. De framväxande industrierna gav jobb åt landsbygdens befolkning som flyttade in till städerna. Habermas (1962) har analyserat hur framväxten av ett ”bürgerlichen Gesellschaft” samtidigt kom att hålla nere arbetarna. Ericsson och Horgby (2007) argumenterar för att den borgerlige patriarken var en betydelsefull rollfigur i skapandet av den borgerliga hegemonin. De beskriver hur ”kontraktet” mellan patriarken och arbetarna såg ut. Arbetarna var i princip en förlängning av patriarkens familj. Han (för det var alltid en man) såg sig själv som en far och gjorde sig själv ansvarig för att ta hand om arbetaren och dennes familj, oavsett om arbetaren för tillfället var arbetsför eller inte. I gengäld förväntades arbetaren vara inställd på att arbeta hårt, acceptera en manlig könsordning, leva ett skötsamt liv, överlåta till patriarken att fatta alla beslut och att tjäna företaget på livstid. Systemet byggde på välgörenhet, och patriarken kunde ibland agera som en mycket kärleksfull far, men ibland som en despot som systematiskt förnedrade sina arbetare.

Denna borgerliga hegemoni kom efter hand att ersättas av den offentliga vad gäller ansvaret för den sociala välfärden. De stora industriföretagen som etablerades i Sverige har i flera fall sina rötter från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Storföretaget kom att stå modell för företaget med stort F. Det var de som blev grunden för den svenska välfärden. Men på vägen hade majoriteten av befolkningen förändrats från potentiella entreprenörer till lydiga arbetare utan ansvar för sin egen försörjning. Hjältarna i samhället var entreprenörerna bakom de framväxande storföretagen. Vanliga människor förväntades däremot inte kunna uppträda som några Alfred Nobel.

Företagsanalys och kollektiva processer

Vad är det då för rådgivningslogik som kan kopplas till resurscentra?

När Nuteks satsning i början av 1990-talet konkretiserades inriktades den på följande initiativ: allmän rådgivning, mentorskap, ekonomiskt stöd, nätverk, seminarier och utbildning. Ord som mentorskap, nätverk och seminarier var relativt nya vid den här tiden insatta i ett rådgivningssammanhang, där det gällde att skapa något nytt som var relevant för kvinnor som ville driva egna företag. Några av begreppen känns igen från den gamla logiken, som allmän rådgivning och ekonomiskt stöd. Mentorskap och nätverk som medveten strategi för rådgivning var däremot relativt nya termer.

De nya begreppen kan ses som ett erkännande av att kvinnor gärna formerade sig i nätverk av olika slag. Sundin och Holmquist (1989: 132) fann att företagare som är kvinnor generellt sett hade en mer social inställning till sitt företagande än män. Även om nätverk i litteraturen framhållits som typiskt för de flesta småföretagare, oavsett kön, finns det skäl att tänka att det i än högre grad gäller för kvinnor. Men den avgörande skillnaden mellan Nuteks satsning och tidigare rådgivningsinsatser var att den tog sin utgångspunkt i vad som skulle vara ändamålsenligt för kvinnors sätt att vara företagare. Normen storföretag som styrte rådgivningslogiken för mindre företag byttes nu ut mot en logik som utgick från hur kvinnor brukar göra när de startar företag, till exempel att organisera sig i nätverk. Men det är viktigt att komma ihåg att det är långt ifrån enkelt att byta rådgivningslogik, eftersom alla lever kvar i ett samhälle dominerat av en annan logik. Det handlar inte om att byta skjorta utan om att byta föreställningar – och de är oftast omedvetna.

En effekt av bytet av logik är att rådgivningen som tidigare har handlat om att bedöma, utvärdera och analysera företagaren och **hans** företag nu har kommit att handla om att mobilisera **henne** att identifiera sig som företagare och att det sker genom kollektiva processer, inte minst nätverkande.

Så här beskriver en kvinna sin erfarenhet av det nätverk hon varit del av inom ramen för ett av landets resurscentra – ett nätverk som träffas på ett café en gång i månaden under informella former:

Fantastiskt att se det här – för ena gången kan vi prata om allt möjligt vardagligt och andra gången är det någon som ställer en fråga [om företagandet]. Och så sitter alla och kastar idéer och support och stöttning, och så sitter en tredje med bara en massa idéer som alla tar med sig hem, för att kunna förverkliga det som dom drömmer om. Så det är jättehäftigt att se vad det här nätverket gör, och vilken kraft det har, faktiskt, och att man får så mycket energi av det på det sättet; att alla är positiva till att vara en egen företagare.

(Johansson, 2008:52)

Lyfta eller hjälpa

Verksamheten vid resurscentra har enligt min mening rubbat rådgivningsdiskursen (se vidare Johansson, 2008). Det har skett något mer än att rådgivarna bytt kön från att vara män till att vara kvinnor. Inom resurscentra handlar det lika mycket om att ”lyfta” en grupp i samhället som att ”hjälpa” den. I och med att jämställdhet förts in i diskursen kommer även frågan om över- och underordning mellan rådgivare och rådtagare upp till omförhandling och rådgivningspraktikerna kan börja förändras. Processerna blir i mycket högre grad kollektiva och bygger på relativt sett mer symmetriska relationer. I stället för att bedöma företaget med storföretaget som mall handlar det om att mobilisera företagande, att frigöra kvinnors inneboende potential till företagande. Det handlar om att släppa loss en inneboende kraft – till skillnad mot att stöpa om en individ utifrån en manlig norm, som är hämtad från en svunnen tid och som inte heller lämpar sig för männen.

Att det handlar om olika rådgivningslogiker visar sig inte minst när den nya logiken kolliderar med den gamla. En berättelse i Karin Berglunds (2007:278ff) avhandling illustrerar detta. Berättelsen handlar om två thailändska systrar som deltagit i en mobiliseringsgrupp för kvinnor från etniska minoriteter inom ramen för ett utvecklingsprojekt som hade en uttalad målsättning att stimulera företagande bland kvinnor och andra diskriminerade grupper. Systrarna ansågs som mycket goda kockar. De förberedde sig nogsamt för att etablera en restaurangrörelse i Katrineholm. De var tveksamma till att låna pengar för sin etablering, men ledaren för mobiliseringsgruppen uppmuntrade dem att ändå göra det. Hon tog kontakt med en företagsrådgivare, presenterade vilken företagsetablering det handlade om och bokade ett möte. Tillsammans begav sig ledaren och en av systrarna till företagsrådgivarens kontor. När de steg in i hans rum blev de aldrig ombedda att sätta sig ned. Rådgivaren konstaterade mycket snabbt att det inte var intressant att låna ut pengar till den här typen av verksamhet. Utbudet av restauranger i Katrineholm var nämligen tillräckligt stort. Mötet tog fyra minuter och kvinnorna fick ingen chans att presentera den planerade verksamheten. Den erfarenheten satte stopp för restaurangplanerna. Systrarna fann andra vägar att realisera sitt företagande.

Den här berättelsen kom att användas gång på gång av de kvinnor som arbetade med kvinnors företagande i utvecklingsprojektet. Kvinnorna var inriktade på att frigöra sin egen och andra kvinnors potential som företagare och företagsamma. I linje med det är de inte upptagna av att bedöma om en företagsidé är bärkraftig. I stället lever de sig in i på vilket sätt idén kan bli bärkraftig utifrån den företagsamma potentialen, som de har sett hos en annan kvinna.

I berättelsen möter vi en man som är formad av den traditionella rådgivningsdiskursen. Kvinnans affärsidé passar inte in i hans mall för hur ett ”riktigt” företag eller en ”riktig” företagare ska se ut. Han gör bedömningen på stående fot och utifrån en föreställning om att rådgivaren förfogar över en professionell kompetens att göra dessa bedömningar. Resurscentralogiken föreskriver att rådgivningen går ut på att skapa förutsättningar för att en individs potential som företagare kan frigöras. För detta passar bedömningar på stående fot av det här slaget inte in.

Nytt sätt att tänka

Resurscentras rådgivningslogik medför ett annat sätt att tänka. Det innebär inte minst att sättet att ”tänka företag” problematiseras och att rådgivning handlar om mötesplatser som öppnar för kollektiva processer. Rådgivningen syftar också till att finna en jämställd partner för samtal. På så sätt kan den nya logiken ses som en renodlad kontrast mot den gamla. Men i praktiken är resurscentras verksamhet också uppblandad med och påverkad av den gamla diskursen. Begrepp som affärsrådgivning samt certifiering och diplomering av affärsrådgivare verkar lätt i riktning mot en professionalisering som återskapar de asymmetrier som den nya logiken i renodlad form klarar sig utan.

I en artikel i Västmanlands läns tidning (VLT) från den 9 april 2008 presenteras tre kvinnor som erbjuder utbildning till andra kvinnor som går i företagstankar eller som vill utveckla sitt företag. Utbildningen är gratis – den finansieras med de projektmedel som samhället ställt till förfogande för KvinnTätt, den beteckning som resurscentrumet i Västmanland marknadsför sig med. Kvinnorna i artikeln är själva företagare. Ordet rådgivning förekommer inte i artikeln, som avslutas med följande konstaterande om de tre kvinnorna: – ”Tillsammans vill de hjälpa fler att våga starta ett företag och kunna utveckla sitt företag, till exempel genom nya samarbetspartner i andra branscher”.

Hjälpmetaforen finns kvar, den verkar efterhängsen. Kan den ha en ny innebörd i det här sammanhanget? Här handlar det ju om kollektiva processer, där kvinnor som själva är företagare är engagerade för att frigöra flera kvinnor att kollektivt skapa och utveckla företagsamhet.

Kanske är det rent av dags att utmönstra begreppet rådgivning och låta det få vila i frid. Kan rådgivning fyllas med nytt innehåll så att den faktiskt förmår mobilisera och stärka en utveckling i samhället mot ökad företagsamhet? Eller är rådgivning så starkt

förknippat med en hjälpmetafor som reproducerar en asymmetrisk relation och därför ständigt kommer att misslyckas med att mobilisera företagande? Frågan torde vara intressant för fortsatt forskning.

Utmaning som inte får utmana

Det finns alltså en gammal rådgivningstradition i Sverige. I början av 1800-talet var den inriktad på att mobilisera företagsamhet på bred front. I dag är vi tillbaka i en likartad situation. Verksamheten vid resurscentra kan ses som bärare av en ny rådgivningslogik som samtidigt är en återgång till en gammal logik, och som går ut på att mobilisera företagsamhet på bred front. Det är intressant både för kvinnor och för män. Mot den bakgrunden har den utmaning som verksamheten vid resurscentra utgör mot den etablerade rådgivningslogiken mötts av en synnerligen tvetydig inställning från samhällets sida.

De studier som har gjorts visar att strukturer kvarstår, som i många avseenden missgynnar kvinnor – trots att kvinnors företagande har mobiliserats framgångsrikt (se t ex Lundkvist och Swärdh, 2000). I den allmänna samhällsdiskursen ses till exempel regeringens insatser för att hjälpa Saab att sälja sina flygplan mer som en typ av samhällskontrakt än som att Saab behöver hjälp för att företaget saknar kompetens. På liknande sätt är mycket av samhällets stöd till maskulint präglat företagande dolt, medan stöd till kvinnors företagande görs ”översynligt” och ifrågasätts. Helt klart är att samhällets satsning på kvinnors typiska företagande kan göra anspråk på betydligt mindre av samhällets resurser än typiskt manligt företagande. Så attraherar till exempel tekniktunga projekt stora summor av stödpengar och motiveras med en annan logik, som inte ifrågasätts på samma sätt som stöd till kvinnors företagande. Snedfördelningen framgår klart av en färsk rapport från Nutek (2007).

Begrepp som mentorskap, nätverk och nu senast ambassadörer för kvinnors företagande kanske håller på att ge rådgivningsdiskursen ny innebörd och nytt innehåll, med potential att frigöra företagsamhet. Samtidigt fortsätter samhället att kanalisera merparten av resurserna åt annat håll. Är det inte dags för lite större radikalitet i satsningarna på att uppmuntra de nya krafter som har potential att mobilisera företagsamheten på bred front? Resurscentra för kvinnor är säkert inte den enda vägen som bär till Rom i det avseendet, men den ser ut att vara en av vägarna.

Anders W Johansson är professor i företagsekonomi med inriktning mot entreprenörskap vid ekonomihögskolan, Växjö samt professor vid Akademin för innovation, design och teknik, Mälardalens högskola.

Referenser

- Berglund, K. (2007). *Jakten på entreprenörer. Om öppningar och låsningar i Entreprenörskapsdiskursen*. Doktorsavhandling no 39. Västerås: Mälardalens högskola.
- Berglund, K. och Johansson, A.W. (2008) (red). *Arenor för entreprenörskap*. Örebro: FSF
- Broman, T. (2007). Jordbruk och företagande – Att forma och formas till företagare. I T. Nilsson och M. Åberg (eds) *Företagaren som kulturbärare*. Lund: Studentlitteratur.
- Candlin, C. & Lucas, J. (1985). Interpretation and Explanations in Discourse: Modes of Advising in Family Planning. Paper from the Annual Meeting of the British Association for Applied Linguistics. Edinburg, Scotland.
- Ericsson, C. och Horgby, B. (2007). Den borgerlige patriarken i den borgerliga offentligheten. I T. Nilsson och M. Åberg (eds) *Företagaren som kulturbärare*. Lund: Studentlitteratur.
- Habermas, J. (1962). *Strukturwandel der Öffentlichkeit : Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*. Neuwied.
- Johansson, A.W. (1997). *Att förstå rådgivning till småföretagare*. Lund: Academia Adacta. Doktorsavhandling.
- Johansson, A.W. (2008a). Nätverk och resurscentra som arena för entreprenörskap. In Berglund, K. och Johansson, A.W. (eds). *Arenor för entreprenörskap*. Örebro:FSF
- Köll, A-M. (1983). Tradition och reform i västra södermanlads jordbruk 1810-1890. Agrar teknik i kapitalismens inledningsskede. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Lundkvist, G och Swärdh, M. (2000). Manliga normer – kvinnliga former. Att utveckla nätverk för kvinnors företagande. Stockholm: Svenska ESF-rådet och Rådet för arbetslivsforskning.
- Morell, M. (2001). Jordbruket i industrisamhället 1870-1945. Det svenska jordbrukets historia, IV. Stockholm: Natur och Kultur/LTs förlag.
- Nutek (1996). Affärsrådgivare för kvinnor. Att främja kvinnors företagande – Slutrapport oktober 1996. (Författad av Pernilla Nilsson). R 1996:55. Stockholm: Nutek.
- Nutek (2007). Utfall och styrning av statliga insatser för kapitalförsörjning ur ett könsperspektiv. Stockholm: Nutek 2007-10-31.

Region Skåne (2000). Resurscentrum för kvinnor i Skåne. Utvärdering och verksamhetsöversikt för åren 1995-1999. (Författad av Viia Delvéus). 2000:2. Region Skåne, Näringslivsenheten.

SOU 1972:78. Företagsservice för utveckling av mindre och medelstora företag. Allmänna Förlaget, Stockholm.

Sveriges Lantbruksuniversitet, 1982. Allmänna skrifter 7. *Lantbrukets högskola 50 år*. Uppsala.

Internationell forskning – tillämpning i Sverige

Helene Ahl

Att kvinnors och mäns villkor ser olika ut i olika nationer och kulturer kan göra det problematiskt att dra alltför säkra slutsatser av forskningsresultat från ett land till ett annat. Ska man använda internationell forskning måste man samtidigt ta hänsyn till skillnader i kulturella, politiska och institutionella förhållanden.

I dagens skoldebatt hänvisas ofta till internationella undersökningar som visar att Sverige halkar efter. Påståenden som att våra elever inte är lika duktiga i exempelvis matematik som eleverna i vissa asiatiska länder genererar krav på mer ordning och reda i skolan och ökad lärarauktoritet som ska skapa bättre disciplin och bättre resultat. Men det är lätt att glömma att det finns saker som den svenska skolan uppmuntrar som inte mäts i de citerade internationella undersökningarna, som självständigt och kritiskt tänkande, initiativkraft – och entreprenörskap. Det är sådant som auktoritära skol-system sannolikt inte uppmuntrar i lika hög grad. Lydigare barn blir kanske bättre på matteprov men sämre på annat som vi också vill att de ska kunna.

Med exemplet från skolans värld vill jag visa att det finns risk för att man slänger ut barnet med badvattnet när man tillämpar internationell forskning på svenska förhållanden. Samma sak kan antas gälla företagavärlden. Om man ska använda internationell forskning bör man samtidigt ta hänsyn till skillnader i kulturella, politiska och institutionella förhållanden mellan det eller de länder där forskningen tagits fram och det land där man vill använda forskningsresultaten. Detsamma gäller erfarenhetsbeprövad kunskap, inte minst alla de modeller och goda exempel som oräkneliga EU-projekt syftat till att ta fram. Det är långt ifrån säkert att en framgångsrik modell för att uppmuntra kvinnor att starta eget i Italien fungerar för svenska kvinnor. Eller tvärtom, för den delen.

Institutionella och kulturella skillnader

Vad kan skilja mellan olika länder, och på vilka sätt påverkar skillnaderna olika åtgärder för att öka kvinnors företagande? Det finns idag ingen systematisk forskning som kan ge svaret på den här frågan. Men det går att formulera ett antal hypoteser som baseras dels på genusteori (t.ex. Weedon, 1999) och institutionell teori (Powell &

DiMaggio, 1991), dels på en kritisk läsning av befintlig forskning om kvinnors företagande (Ahl, 2004b). Följande iakttagelser kan göras som ett resultat av en sådan läsning:

För det första kan man inte se på kvinnors företagande utan att samtidigt ta hänsyn till institutionella förhållanden, som till exempel arbetsmarknadsstruktur, näringslivsstruktur, kultur, familje- och välfärdspolitik, könsmönster i utbildningen och kvinnors deltagande på arbetsmarknaden. Alla dessa faktorer hänger ihop och påverkar varandra. Befintlig entreprenörskapsforskning – särskilt den dominerande, anglosaxiska forskningen – har ofta ett uttalat individperspektiv och tar inte hänsyn till institutionella förhållanden. Företagets väl och ve ses många gånger som beroende av den enskilde entreprenörens dåkraft allena, vilket lämnar skillnader mellan företagande i olika länder oförklarade (Ahl, 2006).

För det andra är synen på kvinnors företagande också beroende av hur man föreställer sig kvinnan (och därmed mannen). Ser man kvinnors huvuduppgift i livet som mödrar, eller anser man att män och kvinnor ska dela lika på såväl omsorgen som försörjningen? Föreställer man sig att kvinnor saknar något för att bli fullvärdiga företagare (och som i så fall måste identifieras och rättas till). Eller anser man att män och kvinnor har samma personliga förutsättningar för företagande men att eventuella hinder finns i de omgivande strukturerna?

För det tredje hänger de här faktorerna ihop på olika sätt i olika kontexter. Det är viktigt att känna till det om man ska använda resultat från en kontext och tillämpa dem i en annan. Resonemanget kan illustreras med ett exempel från en studie, i vilken jag analyserar hur man resonerade om kvinnors företagande i en amerikansk forskningsartikel (Caputo & Dolinsky, 1998) och jämför detta med resonemangen i en svensk riksdagsproposition (Proposition, 1993/94:140) och efterföljande riksdagsdebatt²¹. Jag försökte se vad som var olika och vad som var lika i de två texterna, och fann att det som på ytan såg väldigt olika ut, trots allt hade vissa intressanta likheter (Ahl, 2004a).

Varför intresserade man sig alls för kvinnors företagande i dessa texter? I båda fallen gällde att kvinnors företagande skulle vara till någon sorts nytta. Ökad samhällsnytta i form av ökad ekonomisk tillväxt, fler jobb och bättre välfärd är, oavsett land, det vanligaste skälet till att man intresserar sig för kvinnors företagande. Kvinnor ses som en outnyttjad resurs i detta avseende. Men sedan skiljer sig argumentationen.

Mannens arbetstider styr

Den amerikanska artikeln framhåller att kvinnor som vill bidra till familjens försörjning med fördel kan se företagande som ett alternativ till en anställning. Eget företagande

---

²¹ Hämtat den 15 januari 2004 från <http://rikslex.riksdagen.se/htbin/thw>

erbjuder en större flexibilitet än en anställning och gör det därmed möjligt för kvinnan att ta hand om sina barn samtidigt som hon driver ett företag. Hon kan då lättare anpassa sitt schema efter sin makes arbetstider. Han kan å andra sidan ta hand om barnen när han är hemma så att hon då kan sköta sitt företag, även om författarna särskilt påpekar att andra hushållssysslor kan skötas av kvinnan på lediga stunder. På så vis behöver familjen inte i onödan kosta på sig dyr barnomsorg och man sparar skattebetalarnas pengar, resonerar författarna, som därför rekommenderar staten att tillhandahålla mikrolån för att stimulera kvinnor att starta eget.

Artikeln är publicerad i en välrenommerad tidskrift och på intet sätt udda eller kontroversiell. Som svensk läsare hajar jag emellertid till när jag läser den här texten. Jag tycker att det är anmärkningsvärt att det tas för givet att det är mannen som är den huvudsakliga familjeförsörjaren, att hans anställning och arbetstider bestämmer villkoren och att kvinnan självklart ska anpassa sig efter dem. Kvinnan antas inte heller starta någon större rörelse – då skulle det behövas mer än ett mikrolån och dessutom möjlighet att arbeta heltid med företaget. Vidare tas det för givet att kvinnan har huvudansvaret för barnen och hemmet. Jag ser kvinnan i den här familjen i ständigt arbete. Ingen rast och ingen ro.

Förskola, föräldradighet och tradition

Hur kan det då komma sig att en sådan text, som i mina ögon verkar så anmärkningsvärd, kan passera? En hypotes är att institutionella skillnader kan spela in. I minst tre fall skiljer sig förhållandena i USA dramatiskt från dem i Sverige. Ett sådant är institutionen *förskola*. I Sverige garanteras alla barn över ett år en förskoleplats som är kraftigt subventionerad. I USA är barnomsorg mycket dyr. De flesta föräldrar har inte råd med barnomsorg utanför hemmet. Om båda föräldrarna ska yrkesarbeta krävs förstående, friska och hjälpsamma släktingar. Det är alltså inte konstigt att en förälder förväntas sköta hemmet och den andra dra in pengar.

En annan anledning är *föräldradighet*. Arbetsgivare i USA ger numera tolv veckors ledigt till mamman efter förlossningen, dock utan lön. Den lagstiftningen kom så sent som 1993²². I Sverige kan båda föräldrarna dela på totalt arton månader med föräldrapenning, och två av dessa är öronmärkta för respektive förälder. Svenska pappor förväntas alltså ta del av småbarnsomsorgen i större utsträckning än pappor i USA.

En tredje anledning kan vara *kvinnors förvärvsfrekvens* som skapar olika föreställningar om vad som är normalt i de olika länderna. I Sverige är förvärvsfrekvensen hög och det är i stort sett lika stor andel män som kvinnor som yrkesarbetar. År 2005 förvärvsarbetade 86 procent av männen och 80 procent av kvinnorna i åldern 20-64 år

---

²² Hämtat den 26 maj 2008 från <http://www.childpolicyintl.org/issuebrief/issuebrief5.htm>

(Statistiska centralbyrån, 2006). Så har det varit i decennier. Samma år förvärvs- arbetade i USA 76 procent av männen och 66 procent av kvinnorna över 16 år (utan övre åldersgräns – USA har ingen lagstadgad pensionsålder). Så har det emellertid inte varit i decennier. År 1973 förvärvsarbetade endast en tredjedel av kvinnorna i USA²³. Många amerikaner, även unga, kan därför antas ha vuxit upp med en förvärvsarbetande pappa och en hemarbetande mamma och se det som sakernas naturliga tillstånd. Medan det i Sverige är vanligast, och för de flesta både nödvändigt och möjligt, att båda förvärvsarbetar, är det i USA mycket svårt och därmed mindre vanligt att förena vård av små barn med två yrkeskarriärer. Mot den bakgrunden är det lättare att förstå varför författarna till artikeln förespråkar ”life-style entrepreneurship” som kvinnors småskaliga och ofta hembaserade företagande brukar refereras till.

Hur påverkas och värderas jämställdheten?

Bör man då ta till sig och tillämpa författarnas råd om mikrolån till kvinnor i Sverige, med tanke på att våra förhållanden är så annorlunda?

Det beror dels på vilken sorts företagande man vill stimulera och dels på vilka andra alternativ som står till buds för kvinnor. Är det små, hembaserade levebrödsföretag man vill skapa? Eller snabbväxande gaseller som sysselsätter fler än ägaren? Det beror också på, eller borde göra det, hur man ser på åtgärdernas effekter på jämställdhet mellan män och kvinnor och på hur man värderar dessa effekter. Man kan se ett förslag om mikrolån som att det underlättar för kvinnor att förena familjeliv med företagande. Men det kan också bidra till en traditionell genusordning, där kvinnor ansvarar för familjen och där kvinnors yrkesarbete är underordnat mäns.

Hur resonerade man om stöd för kvinnors företagande i Sverige i den regionalpolitiska propositionen ”Bygder och regioner i utveckling” som kom 1994? Utifrån diskussionen om institutionella skillnader väntade jag mig något annat än i den amerikanska artikeln – men mina förväntningar infriades bara delvis.

Propositionen innebar att ett nationellt och ett antal regionala resurscentra för kvinnor skulle startas, och att kvinnor skulle kunna få mikrolån på maximalt 20 000 kronor. Därmed skulle den enskildes möjligheter att fritt kunna välja arbete och bostadsort öka, vilket var det övergripande regionalpolitiska målet. Eftersom kvinnor företrädesvis är verksamma inom vård, service och tjänstenäringsar skulle ett ökat kvinnligt företagande bidra till att utveckla den lokala infrastrukturen inom dessa områden. Därmed skulle det bli attraktivare att bo i regionerna, både för män och kvinnor. Det var så man motiverade att stödet riktades mot just kvinnors företagande. Tidigare stöd hade ensidigt gynnat mäns näringar.

---

²³ Hämtat den 26 maj 2008 från <http://www.bls.gov/cps/cpsaat2.pdf>

Det fanns emellertid ytterligare argument. Att kvinnor i glesbygd tenderar att lämna hemorten i större utsträckning än män resulterar i en könsmässig obalans. Med för få kvinnor finns en uppenbar risk för minskat barnafödande – och ytterligare utarmning av befolkningen och skatteunderlaget. Man ville med andra ord göra något för att kvinnorna skall stanna kvar.

Flera sammanfallande mål

I tid sammanföll förslagen med att staten och kommunerna börjat privatisera delar av den offentliga sektorn – en förändring som innebar att offentliganställda kvinnor riskerade att bli arbetslösa. Om de kvinnorna kunde uppmuntras att starta eget inom vård, skola och omsorg skulle de lösa sina egna övertalighetsproblem när den offentliga sektorn bantades. Samtidigt skulle de se till att den lokala servicen bibehölls, men till lägre kostnad (det egna företagandets förmodade högre effektivitet framhölls). Framförallt skulle de stanna kvar, och reproduktionen skulle inte riskeras. Kvinnor som startar företag skulle alltså bidra till den ekonomiska tillväxten, ta hand om omstruktureringen av den offentliga sektorn och se till att glesbygden kunde hållas vid liv.

I den efterföljande riksdagsdebatten, där förslagen försvarades av regeringspartierna och kritiserades av oppositionen, tog argumenteringen en intressant vändning. Förslagen är tänkta att rätta till ett strukturfel – att företagsstöd hittills ensidigt kommit män tillhanda. Men i debatten presenterades det mer som ett individproblem. Man tillskrev kvinnorna egenskaper av olika slag – för att försvara eller för att kritisera förslagen. Det antydde att kvinnliga affärsrådgivare behövdes, därför att kvinnor inte talar mäns raka och tydliga språk och därmed kan ha svårt att göra sig förstådda hos män. Kvinnor skulle också vara för försiktiga – de har inte fått låna eftersom de vill ha så små belopp jämfört med männen. Men förslagen beskrevs också som en skymf, eftersom de ifrågasatte kvinnors kompetens.

Debatten om mikrolån blev på så vis en debatt om kvinnor, där villkor blandades ihop med egenskaper. Inläggen visade också att det finns en norm för företagandet som kvinnor jämförs mot, nämligen mäns.

Likheter i synen på kön

Vad visade då den här studien, förutom att institutionella skillnader spelar in?

För det första visade studien att det, trots skillnaderna, finns en underliggande diskurs som är lika i båda länderna, och som kvinnors företagande tolkas genom, nämligen den om kvinnor som huvudansvariga för reproduktionen. Familjen brukar inte nämnas när företagande i sig undersöks, men när kvinnors företagande diskuteras kommer den in i bilden. I USA skulle eget företagande för kvinnor underlätta för dem att ta hand om sina barn. Reproduktionen skulle alltså garanteras. I Sverige skulle kvinnor genom att

ta över den offentliga omsorgen i glesbygden se till att både service och reproduktion garanterades. Den enda skillnaden är egentligen organisatorisk – i USA sköts barnomsorgen privat, i Sverige offentligt. Men det är kvinnor som står för den i båda fallen.

För det andra är det en statisk och konventionell bild av både kvinnor och familj som presenteras. Diskussionen avspeglar inte det faktum att de flesta är småbarnsföräldrar under en mycket kort del av livet och att en del väljer att inte skaffa några barn alls. Alla kvinnor verkar föda och ta hand om barn hela tiden. Och alla kvinnor förväntas vilja starta eget inom just vård och omsorg. Det senare visar för övrigt svensk forskning vara fromma förhoppningar snarare än en realitet (Friberg, 1995; Morild, 2004; Sundin, 1997; Westerberg, 1995). Dessutom utgår man från den traditionella, heterosexuella kärnfamiljen. Den är visserligen vanligast, men det finns gott om kvinnor som väljer andra alternativ och de utesluts här ur diskussionen.

För det tredje kan man dra slutsatsen att företagande i sig är manligt könsmärkt – eftersom kvinnors företagande blir ”något annat” och genom att kvinnor diskuteras som ”annorlunda”. Det medför att det för den enskilda kvinnan kan vara svårt att samtidigt se sig som företagare och som kvinna. Diskurserna kolliderar. Även om hon inför sina egna ögon trots allt lyckas bra kan hon stöta på problem, eftersom omgivningen kan ha svårt att förena begreppen företagare och kvinna i samma person. När kvinnors företagande hänförs till traditionellt kvinnligt könsmärkta sfärer som vård och omsorg blir emellertid kombinationen kvinna och företagare mindre kontroversiell.

För det fjärde visar studien att eget företagande för kvinnor i den form som diskuteras här leder till fortsatt sämre betalning och fortsatt dubbelarbete för kvinnor. Den amerikanska kvinna som ska driva egen verksamhet och samtidigt ta hand om barnen har knappast möjlighet att driva verksamhet på samma villkor som den företagare som inte har några barn att ta hänsyn till, eller som den vars fru tar hand om barnen. Hon kan inte heller låta företaget växa sig stort om hon ska arbeta hemifrån på udda tider. Den svenska kvinna som ska rationalisera en redan lågbetald sektor kan knappast räkna med mer pengar i fickan än tidigare, men sannolikt mer arbete. Eget företagande för kvinnor som det talas om i dessa texter kan inte gärna sägas leda till jämställdhet. Snarare förblir könsordningen som förut.

Produktion och reproduktion

Varför blev det då så här? En anledning kan naturligtvis vara att de som förespråkar stöd till kvinnors företagande främst har samhällsekonomiska intressen för ögonen och inte funderar så mycket på jämställdhet mellan män och kvinnor – eller har en annorlunda föreställning om jämställdhet än den gängse. En troligare anledning kan vara att diskursen om företagande som en väg till oberoende är underordnad några andra diskurser, nämligen de om åtskillnad mellan manligt och kvinnligt och mellan

produktion och reproduktion (Hirdman, 2001) samt könsmärkningen av de sistnämnda. Produktion är manligt könsmärkt och reproduktion kvinnligt. Företagande tolkas via och genom dessa diskurser. Och diskurser är, som Foucault (1972) påpekade, inte neutrala. De påverkar tingens ordning. I det här fallet återskapas kvinnors underordning. Studien visar också hur komplext det här forsknings- och praktikfältet är. Hur man än vänder sig har man ändan bak. Ingenting tyder på att vare sig författarna till den amerikanska artikeln eller de svenska politikerna hade annat än goda syften. Ändå blev det som det blev.

För att kunna föreslå välgrundade, effektiva och jämställdhetsfrämjande stimulans-åtgärder för kvinnors företagande krävs alltså en djupare diskussion om en rad väsentliga faktorer. En av de viktigaste tycks vara hur de som verkar för att stödja kvinnors företagande föreställer sig kön, hur de föreställer sig kvinnor som företagare och hur de föreställer sig kvinnors företagande. En annan är hur de föreställer sig kvinnors respektive mäns roll i samhället, särskilt med avseende på uppdelningen mellan produktion och reproduktion. Hur påverkar sådana uppfattningar utformningen av stödsystemen och vilka effekter har de? En tredje faktor rör föreställningar om jämställdhet och ett jämställt samhälle. Tänker man sig att män och kvinnor gör olika saker (eventuellt med tillägget att de värderas lika) eller tänker man sig att det ska vara ungefär hälften av varje sort på varje syssla? Eller tänker man sig rentav att kön inte har någon betydelse alls för val av syssla? Och hur föreställer man sig ett jämställt samhälle? Är det ett samhälle där staten tar ett stort ansvar för vård och omsorg, eller kan ett sådant samhälle anordnas lika bra i privat regi? I så fall, på vilket sätt? Och med vilka effekter?

Underordning på olika sätt

För att en sådan diskussion ska bli annat än hypotetisk krävs emellertid ett ordentligt forskningsunderlag. Jag har här visat hur skillnader i institutionella hänseenden mellan Sverige och USA samverkar på ett komplext sätt med likheter i diskurser om kön. I båda fallen får det som effekt att kvinnor och kvinnors arbete underordnas män och mäns arbete, fast på olika sätt i de båda länderna. Studien är emellertid mycket liten. Det behövs mer omfattande studier, på fler länder, med större variation i institutionella hänseenden. Det behövs också ett mycket större forskningsunderlag i form av studier av policytexter, utvärderingar och intervjuer med aktörer inom fältet, både med politiker, med dem som utformar och levererar stödåtgärder och med mottagarna för sådana åtgärder. För att fånga jämställdhetsaspekten behövs också forskning som är explicit grundad i genusteori. Sådan forskning kan ge beslutsfattarna ett bättre underlag. Eftersom den, till skillnad från största delen av den existerande, individbaserade och internationella forskningen, tar hänsyn till institutionella faktorer kan den också ge ett viktigt vetenskapligt bidrag.

Helene Ahl är docent i företagsekonomi och verksam som forskare vid Encell Nationellt kunskapscentrum för livslångt lärande vid Högskolan för lärande och kommunikation i Jönköping. Hon har bland annat skrivit boken "The scientific reproduction of gender inequality".

Referenser

- Ahl, H. (2004a). Företagandets särskilda nytta. In D. Ericsson (Ed.), *Det oavsedda entreprenörskapet* (pp. 108-122). Lund: Academia Adacta.
- Ahl, H. (2004b). The scientific reproduction of gender inequality: A discourse analysis of research texts on women's entrepreneurship. Copenhagen: CBS Press.
- Ahl, H. (2006). Why research on women entrepreneurs needs new directions. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 30(5), 595-621.
- Caputo, R. K., & Dolinsky, A. (1998). Women's choice to pursue self-employment: the role of financial and human capital of household members. *Journal of Small Business Management*, 36(3), 8-17.
- Foucault, M. (1972). *The Archeology of Knowledge*. London: Tavistock.
- Friberg, T. (1995). Potentiella företagare i offentlig sektor. In E. Sundin (Ed.), *Pengarna och livet: Perspektiv på kvinnors företagande NUTEK B 1995:3*. Stockholm: NUTEK.
- Hirdman, Y. (2001). Genus - om det stabila föränderliga former. Malmö: Liber.
- Morild, K. (2004). Starta eget - bara för män? Undersökning i serien "TCO granskar". Retrieved 20 January 2004, from <http://www.tco.se/Articlepages>
- Powell, W., & DiMaggio, P. (Eds.). (1991). *The new institutionalism in organizational analysis* (1 ed.). Chicago: The University of Chicago Press.
- Proposition. (1993/94:140). Bygder och regioner i utveckling. Stockholm: Riksdagstryck.
- Statistiska centralbyrån. (2006). På tal om kvinnor och män. Lathund om jämställdhet 2006. Örebro: Statistiska Centralbyrån.
- Sundin, E. (1997). Den offentliga sektorns omvandling och kvinnor och mäns företagande inom typiskt kvinnliga sektorer. In E. Sundin (Ed.), *Om makt och kön i spåren av offentliga organisationers omvandling. SOU 1997:83* (pp. 334-365). Stockholm: Fritzes.
- Weedon, C. (1999). *Feminism, theory and the politics of difference*. Oxford: Blackwell.
- Westerberg, L. (1995). Hur kommer företagare i kvinnliga branscher till tals? In E. Sundin (Ed.), *Pengarna och livet. Perspektiv på kvinnors företagande NUTEK B 1995:3*. Stockholm: NUTEK

Ägarskiften genom arv eller köp - en möjlighet för kvinnor

Leif Melin

Inom den närmaste tioårsperioden kommer tiotusentals företagare – många av dem familjeägda – att byta ägare i Sverige. Oavsett om ägandet övergår från en generation till en annan i ägarfamiljen eller om företaget köps av någon helt annan innebär skiftena stora möjligheter för att kvinnors företagande ska öka.

Men den här typen av önskvärt entreprenörskap får inte mycket uppmärksamhet. Därför är syftet med detta kapitel att belysa hinder och förutsättningar för att framtida ägarskiften i större utsträckning kan leda till att kvinnor blir företagare.

Ungefär 70 procent av alla mindre och medelstora företag i Sverige är familjeägda. Det betyder att de ägs av en eller flera familjemedlemmar och att någon eller några familjemedlemmar är aktiva i driften av företaget. Av övriga småföretag ägs omkring 20 procent av två eller flera kompanjoner, som inte behöver vara släkt med varandra.

Ägarskiften i mindre och medelstora, privatägda företag kan i princip leda till helt olika typer av skiften:

- *Skifte av ägandet från en generation till en annan inom en ägarfamilj* (eller annan ägarkrets, till exempel en grupp kompanjoner som inte är släkt). Vi vet från tidigare studier att mellan 35 och 40 procent av alla ägarledda/familjeägda företag överlåts till en eller flera familjemedlemmar, en andel som torde påverkas positivt av att arvs- och gåvoskatterna togs bort år 2005. Vid skiften i familjeföretag ses kvinnor (döttrar, systrar, kusiner) dock inte alls lika ofta som möjliga efterträdare som sina manliga släktingar (söner, bröder, kusiner). Potentialen är därför stor för företagande kvinnor vid den här typen av ägarskiften.
- *Skifte av ägandet genom försäljning av företaget till en köpare utanför nuvarande ägarkrets*. Vid denna typ av skifte, som omfattar ungefär hälften av alla ägarskiften, kan köparen antingen vara en ny entreprenör (en individ eller en grupp av individer) eller ett redan befintligt företag. När en ny entreprenör tar över för att utveckla det köpta företaget finns det en stor potential för nytt kvinnligt företagande.

- *Ägarskiften som inte resulterar i något egentligt skifte utan där resultatet blir nedläggning av företaget, vilket sker i ungefär tio procent av alla skiftesfall. Orsakerna kan vara att företaget går dåligt, att det inte har något direkt marknadsvärde eller att det saknas intresserade efterträdare.*

Olika studier har visat att minst hälften av alla privatägda företag kommer att få nya ägare och företagsledare under den närmaste tioårsperioden (Företagarna, 2003; Nutek B2004:2; Nutek B2004:6). Förberedelserna för skiftet är obefintliga eller små i de flesta av alla dessa företag. Ett lyckat skifte tar ofta mellan fem och tio år från det att frågan väcks till dess ägarskiftet är genomfört. Men de inblandade, oftast representerande två generationer, pratar ofta inte alls eller inte tillräckligt mycket om vad som ska ske med företaget. Följden blir att de inblandade (till exempel en far och hans dotter och son) har förutfattade meningar om vad de andra egentligen vill i den aktuella ägarskiftesfrågan.

Ägarskiften – en möjlighet för kvinnor

Andelen företag som ägs och leds av kvinnor är låg. Av samtliga privatägda företag med fler än fyra anställda i Jönköpings län är till exempel bara 4,7 procent av huvudägarna kvinnor (Nutek B 2004:6). Hela 95 procent av företagen i den studien var ägarledda, vilket samtidigt innebär att andelen kvinnor som var företagsledare var ungefär lika lågt som andelen ägare.

I familjeägda företag finns det ofta flera delägare, och kvinnors delägarskap är kopplat till rollerna som maka, syster eller dotter till huvudägaren. Om man inkluderar de delägare som storleksmässigt ligger på andra och tredje plats utgjorde kvinnorna i Jönköpingsföretagen fortfarande bara 14 procent. Motsvarande siffra kan vara annorlunda i andra regioner. Det är troligen en större andel kvinnor som äger och leder sina företag i regioner med färre tillverkande företag och fler serviceföretag.

Slutsatsen är dock klar – det finns en stor potential för att många fler kvinnor kan bli företagare/ägare i samband med alla kommande ägarskiften. Det gäller både de som kan ta över familjeföretag och de som kan köpa företag. Men strukturella hinder gör att risken är stor för att kommande ägarskiften ändå i relativt liten utsträckning kommer att förändra snedfördelningen mellan manliga och kvinnliga ägare/företagsledare. En större förändring torde kräva utbredda norm- och värdeförändringar avseende genussystemet relaterat till företagande – men också särskilda insatser, som förändringar i de stödstrukturer som finns.

Så hindras kvinnor att ta över befintliga företag

De största hindren för kvinnor att bli entreprenörer är de som sägs vara strukturella. När tre manliga familjeföretagare beskriver sina döttrars roll efter genomfört generationsskifte illustrerar de några strukturella hinder med attityder och värderingar

hos nuvarande företagare, i färd med att lämna över. Det är uppenbart att de påverkar utfallet av ägar- och ledarskiften:

”Jag har kommit överens med min son om att han ska ta över ägande och ledning av vårt familjeföretag. Nu måste jag prata med min dotter. Frågan är närmast hur vi juridiskt och finansiellt kan få henne ut ur detta på det enklaste sättet.”

”Hon (dottern) ska ju inte ta över det här, verksamheten i vår fabrik är alltför smutsig så det passar inte att en kvinna tar över.”

”Om min son nu blir vd, vilket är planen, tycker jag att han också ska få ta över ägandet helt och hållet. Det blir inte bra om min dotter, som ju inte jobbar i företaget, ska vara delägare på distans.”

Citaten visar hur företagare ofta tar för givet att döttrarna inte är lämpliga och/eller intresserade av att bli företagare/ägare. De illustrerar samtidigt den starka värdering som finns om någon form av ekonomisk rättvisa mellan barnen, att döttrarna ska gottgöras finansiellt när de inte erbjuds ägarskap. Däremot innebär rättvisekriteriet sällan att en son och en dotter ges lika stora möjligheter att ta över företaget.

Ett stort generellt hinder är att den starka tendensen att, i det närings- och regionalpolitiska arbete som syftar till att främja entreprenörskap, betrakta enbart nyföretagande som entreprenörskap. Det slår sannolikt också igenom i arbetet för att öka antalet kvinnliga entreprenörer.

Det finns stor anledning att mera uppmärksamma och stödja kvinnors övertagande av befintliga företag. Men det sker sällan och inte ens i de mest uppenbara situationerna. Den nyligen publicerade ”Handbook on Women-owned SMEs: Challenges and Opportunities in Policies and Programmes” (Welter, 2007) som just fokuserar på småföretag som ägs och drivs av kvinnor, är ett exempel. För trots att den syftar till att belysa förutsättningar och hinder för ”women owned enterprises (WOEs)” beskriver den bara kvinnors entreprenörskap på två sätt – med att ett nytt företag bildas och med att redan kvinnoägda/ledda företag växer. Handboken granskar olika sätt att förbättra situationen genom att peka på hinder som kan undanröjas för att bidra till fler WOEs i framtiden. Men i handboken nämns inte alls den stora potentialen för en ökad andel WOEs, som kvinnors övertagande av befintliga familjeföretag i samband med generationsskiften skulle innebära.

Tematidningen ”Kvinnligt entreprenörskap” (bilaga i Dagens Industri, juni 2008), som uppmuntrade kvinnor att bli entreprenörer, är ett annat exempel på att potentialen för kvinnors företagande inte beaktas. Tidningen innehöll tolv artiklar som behandlade olika aspekter av och exempel på ”kvinnligt entreprenörskap”. Alla utgick från att kvinnorna blivit entreprenörer/företagare genom att starta eget. Att kvinnor kan bli

entreprenörer genom att köpa ett befintligt företag eller att ta över ett familjeföretag nämndes inte alls.

Svårhanterliga successionsfrågor

Även bortsett från genusfrågan är överlåtelse av ägande och ledning i ägarledda och familjeägda företag generellt två kritiska frågor för företagets fortsatta utveckling. Successionsfrågorna är svåra att hantera, både inom ägarkretsen och för andra intressentgrupper (som anställda, kreditgivare och leverantörer), samtidigt som det är frågor som är av stor vikt också för dem. Frågorna täcker in ett antal olika aspekter, såväl skattemässiga, juridiska, finansiella och affärsstrategiska som känslomässiga och psykosociala (Melin m fl., 2007). För att ett generationsskifte i ett familjeföretag ska gå bra fordras en öppen process, där olika åsikter och viljor kommer fram i ljuset och där barnen får en ärlig chans att vara med och bestämma vad som ska hända med företaget. Vid ett lyckat skifte tycker alla inblandade att den valda lösningen är bra både för individen och för företaget.

Forskning visar dock att skiften av ägande och ledning är processer som sällan planeras och som ofta förbereds på ett bristfälligt sätt. Bristande förberedelser har ofta att göra med kommunikationsproblem inom ägarkretsen och deras familjer (Handler, 1994). Frågorna upplevs som känsliga, eftersom de handlar om ålderdom och död och om att eventuellt välja någon familjemedlem framför någon annan i en familjekultur där barnen annars ska behandlas lika. Ofta finns det olika uppfattningar i genusfrågor kopplade till ett uppkommande skifte. Det bidrar också till att frågorna blir starkt emotionellt laddade. Familjemedlemmar som är involverade i ett generationsskifte tar ofta för givet att de vet vad övriga tycker utan att fråga efter eller lyssna på övrigas uppfattningar. För kvinnor är det särskilt viktigt att vara tydliga med vad de själva vill och att föra fram sina uppfattningar, eftersom den överlämnande generationen tenderar att bortse från möjligheten att en dotter gärna skulle vilja ta över och bli företagare. En viktig aspekt på ägarskiften är relationen till makt, eftersom det som sker är starkt påverkat av maktrelationer mellan inblandade aktörer. Att analysera kommunikationen i familjen och relationerna mellan familjemedlemmarna är ett sätt att identifiera både hinder och förutsättningar för kvinnor att bli företagare när familjeföretag byter ägare.

Vanliga hinder för både kvinnor och män

I en nyligen publicerad litteraturöversikt av forskningen kring generationsskiften i familjeföretag summeras ett stort antal hinder för att företagets ledning tas över av en familjemedlem, oavsett om det är en man eller en kvinna (De Massis, Chua och Chrisman, 2008). 28 olika hinder har identifierats, till exempel:

- Bristande kompetens hos den potentielle efterträdaren.
- Brist på motivation/vilja att ta över.

- Konflikt mellan nuvarande vd i familjeföretaget och den aktuella efterträdaren (till exempel en konflikt mellan far och son).
- Stark rivalitet mellan familjemedlemmar som båda/alla är potentiella efterträdare.
- Icke-familjemedlemmar (externa i styrelsen, nyckelpersoner i företaget, etc.) har inte förtroende för efterträdaren.
- Nuvarande vd stannar för länge (ibland långt över pensionsåldern), så att den potentielle efterträdaren tröttnar och tar ett jobb utanför familjeföretaget.
- Bristande kommunikation mellan parterna i skiftesprocessen.

Artikeln belyser alltså ett stort antal hinder som försvårar generationsskiftet i familjeföretag, och som alltså pekar på liknande problem för alla som kan och vill ta över ett företag, oavsett om de är män eller kvinnor. Frågorna om kön och genus i skiftesprocessen tas inte upp. Det betyder att artikeln implicit signalerar att det inte finns några speciella hinder för kvinnor när det gäller ledarskiftet i familjeföretag. Men författarnas resultat innebär givetvis inte att det saknas genusrelaterade hinder. Snarare är artikeln ett tydligt exempel på att artikelförfattarna, som är ledande familjeföretagsforskare, bortser från de strukturella hinder som kan försvåra för kvinnor att ta över ledningen i familjeföretag. På samma sätt har nästan all annan successionsforskning i familjeföretag bortsett från genusaspekter.

Genusforskningen inom organisationsområdet visar däremot att maktrelationer i företag är genusordnade och att patriarkaliska organisationsstrukturer ger män företräde (Broadbridge och Hearn, 2008). Antalet kvinnor i ledande ställning, som mellanchefer, ägare av småföretag och företagsledare, ökar. Men ökningstakten är mycket låg för antalet kvinnor som innehar vd-positioner i större företag och det är fortfarande mycket få kvinnor som når den positionen både i Europa och USA. I Sverige hade i maj 2008 bara 8 av 294 börsföretag en kvinna som vd. I de mindre och medelstora företagen ökar dock andelen kvinnor som blir ägare/vd mer än i storföretagen. I USA ägs till exempel en tredjedel av alla småföretag av kvinnor. Samtidigt har vart fjärde familjeföretag i USA en kvinna som vd, vilket är en stark ökning sedan 2002, då bara vart tionde familjeföretag hade en kvinna i ledningen (Sharma och Montemerlo, 2008).

Men även om situationen förbättras konstaterar Broadbridge och Hearn (2008:44) att "the glass ceiling remains". De menar att den maskulina hegemonin delvis beror på "homosocial practices, with men's preference for men", en förklaring som säkert också har sin tillämpning på ägar- och ledarskiftet i familjeföretag. Det bör tilläggas att inte heller i denna artikel, som ger en översikt av genusforskningen kring företagsledning, nämns situationen för kvinnor i de familjeägda företagens ledningar.

Genusteori har också applicerats inom entreprenörskapsforskningen, som indirekt belyser hindren för kvinnligt företagande vid ägarskiftet. Hindren går bortom tesen att kvinnor helt enkelt är mindre benägna att driva företag. Inom genusteori kallas denna

tes för olikhetsperspektivet och den har fått stor och berättigad kritik. Kvinnors ”låga benägenhet” att ta på sig centrala ägar- och ledarroller i familjeföretag förklaras snarare med andra strukturella hinder, både i de förhärskande norm- och genussystemen i samhället och i de stödstrukturer som finns kring övertagande av företag. Genusforskare har visat att entreprenör är ett manligt könsmärkt begrepp (bl.a. Sundin, 2002; Ahl 2004) och att det råder brist på kvinnor som förebilder. Andra strukturella hinder är av finansiell art, där kvinnor som driver företag har svårare att attrahera riskkapital och att få banklån (Carter och Rosa, 1998).

Mannen företagare, kvinnan osynlig

Småföretagstäta, lokala arbetsmarknader präglas ofta av föreställningen att företagare är män. Det visar till exempel två ingående studier av Gnosjöandan, som båda handlar om företagande män och osynliggjorda kvinnor (Pettersson, 2002; Wigren, 2003). De visar att entreprenörernas söner förväntas ta över företagen, medan döttrarna oftare lämnar regionen för andra karriärer. Även när äkta makar tillsammans äger företaget är det mannen som identifieras som företagare, medan kvinnans medverkan i företaget inte är synlig.

I en ny bok om kvinnor i familjeföretag. “A Woman’s Place: The Crucial Roles of Women in Family Business” (Dugan et al, 2008) säger författarna att kvinnornas bidrag i familjeföretagen under lång tid har tagits för givna och varit relativt osynliga. Författarna menar dock att det nu är på väg att ändras, när kvinnorna fostrar nästa generations ägare och är aktiva i familjerådet. En ökande andel kvinnor tar även makten i familjeföretaget, i många fall som framgångsrika företagsledare. Men fortfarande är det vanligt att döttrar, ingifta fruar, dotterdöttrar, systrar och svägerskor ses som ”icke-bidragsgivande aktieägare”. Författarnas lite tvetydiga budskap förstärks av att de menar att om kvinnor får ledaruppgifter kan de få svårt med auktoriteten och med att klara balansen mellan arbete och familj.

Ibland framtvings ägar- och ledarskiften av plötsliga händelser, som sjukdomar, olyckor och hastiga dödsfall – och familjen ställs inför stora och snabba beslut. Något överraskande finns det ganska många exempel på att döttrar (ofta som enda barnet) har tagit över sin mammas eller pappas företag i sådana akuta lägen. En 25-årig dotter som oväntat fick ta över som vd i familjens tjänsteföretag berättar:

”Pappa blev plötsligt sjuk. Det var inget vi väntat. Hade vi haft mer tid så hade vi kunnat lägga upp det bättre, men nu var någon tvungen att hoppa in och jag var ju precis färdig på högskolan. Men det var ganska tungt, det var en stor grej att hoppa in – jag var både tjej och nyutexaminerad. Jag var så ung bland dem som är i beslutsfattande roller, de är runt 50-60. Jag hade inga erfarenheter, ingen historia ... Jag lärde mig dock snabbt att jag måste inge gott förtroende. Jag måste

tro på mig själv. Om jag hade den känslan så skulle jag sprida den till personer jag satt i möten med. Jag tror att det var grejen som gjorde att de lyssnade på vad jag hade att säga.”

Ett argument för att kvinnor skulle vara väl lämpade att ta över familjeföretag är att de har en stark relationsorientering och därmed en särskild potential för att utveckla familjeföretagets sociala kapital, som är en betydelsefull faktor för många familjeföretags konkurrensförmåga. Men det leder sällan till att kvinnorna blir företagsledare i familjeföretaget, utan snarare att de intar positioner som ”chief trust officer” och liknande roller (Sharma och Montemerlo, 2008).

Slutsatsen är att vi ofta bortser från kvinnors möjlighet att bli företagare genom att ta över ett familjeföretag eller genom att köp av ett befintligt företag. För att öka kunskaperna om de strukturella hindren för övertaganden behövs ytterligare forskning, som tränger djupare in i de attityder och normer, värderingar och maktstrukturer som styr processerna vid generationsskiften. Det behövs också studier av kvinnor som potentiella företagare, både de som är arvtagare till familjeägda företag och de som är intresserade av att ta över andra befintliga företag.

Leif Melin är professor i företagsekonomi vid Internationella handelshögskolan i Jönköping, där han också leder Center for family enterprise and ownership (CeFEO). Han har bland annat skrivit boken ”Ägarskifte med förnuft och känsla” tillsammans med kollegor på CeFEO.

Referenser

- Ahl, H. (2004). The scientific reproduction of gender inequality: A discourse analysis of research texts on women's entrepreneurship. Copenhagen: CBS Press.
- Broadbridge, A & Hearn, J. (2008). Gender and Management: New Directions in Research and Continuing Patterns in Practice. *British Journal of Management*, 19: 38-49
- Carter, S. & Rosa, P. (1998). The Financing of Male- and Female-owned Businesses. *Entrepreneurship and Regional Development*, 10(3): 225-242.
- Dagens Industri (2008), Kvinnligt entreprenörskap. DI-bilaga, juni 2008, producerad av Smart Media.
- Dugan, A. LeCouvie, K., Pendergast, J.M., Kenyon-Rouvinez, D. & Schuman, A.M. (2008). A Woman's Place...The Crucial Roles of Women in Family Business. Kennestone: Family Enterprise Publishers.
- De Massis, A., Chua, J.H., & Chrisman, J.J. (2008). Factors Preventing Intra-Family Succession. *Family Business Review*, 21(2): 183-198
- Företagarna, (2003). Vem vill ta över. Stockholm: Företagarnas Riksorganisation
- Handler, W.C. (1994). Succession in Family Business: A Review of the Research. *Family Business Review*, 7(2): 133-157.
- Melin, L. (red.) (2007) Ägarskiften med förnuft och känsla: Vägledning inför ägar- och ledarskiften i företag. Stockholm: NUTEK.
- NUTEK B2004:2 (2004). Generationsskiften i företag – en problemanalys. Stockholm: NUTEK.
- NUTEK B 2004:6 (2004) (författad av Melin, L., Bjuggren, P.O., Ericsson, A., Haag, K., Hall, A. & Nordqvist, M.). Ägarskiften och ledarskiften i företag: En fördjupad analys. Stockholm: NUTEK.
- Pettersson, K. (2002). Företagande män och osynliggjorda kvinnor. Diskursen om Gnosjö ur ett kvinnoperspektiv. Dissertation. Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet, Uppsala.
- Sharma, P. & Montemerlo, D. (2008). Women in Entrepreneurial Family Firms: A Key Resource for Social Capital Development. Paper presented at the 4th EIASM Family Firm Management Research Workshop, Naples June 2008.
- Sundin, E. (2002). Företagandets manliga präglning. I C. Holmqvist & E. Sundin (Eds.), *Företagerskan - om kvinnors entreprenörskap*. Stockholm: SNS.

Welter, F. (Ed.) (2007). Handbook on Women-owned SMEs: Challenges and Opportunities in Policies and Programmes. IKED Report.

Wigren, C. (2003). The Spirit of Gnosjö - The Grand Narrative and Beyond. Dissertation. Jönköping International Business School, Jönköping.

Får företagande kvinnor vara med i EUs strukturfonder och regionala partnerskap?

Mona Hedfeldt, Gun Hedlund & Joachim Åström

Partnerskap och nätverk ger nya perspektiv på statens och politikens roll i dagens samhälle. Partnerskap förekommer både på internationell och lokal nivå. Det regionala utvecklingsarbetet, där traditionellt politiskt beslutsfattande och styrning anses otillräckligt för att hantera komplexa problem, är ett exempel på ett nytt partnerskapstänkande. Finns det risk för att de nya formerna av beslutsfattande och styrning blir slutna, maskulint kodade elitprojekt? Eller kan nya allianser bidra till att företagande kvinnor inkluderas i olika nätverk?

Partnerskap förekommer inom en rad olika politikområden, både på internationell och på lokal nivå. De inkluderar ambitionen att skapa ett ekologiskt, socialt och ekonomiskt hållbart samhälle – och det finns en nära koppling till tänkandet om inkluderande planering och deliberativ demokrati där olika grupper, så kallade ”stakeholders”, möts. En intressant fråga är på vilket sätt kvinnor och män deltar i olika partnerskap/nätverk och om de nya formerna riskerar att bli slutna, maskulint kodade elitprojekt som domineras av män eller om dessa nya partnerskap/nätverk öppnar upp för nya former för kvinnors deltagande²⁴.

Många kvinnor i politiken och få i företagande

Sverige ligger på andra plats i världen när det gäller kvinnorepresentation i politiken. Över fyrtio procent kvinnor finns i de folkvalda organen på både nationell, regional och lokal nivå. Även den formella ledningen för strukturfondspartnerskapen och de nya regionala partnerskapen visar att EUs och statsmaktens intentioner är uppfyllda när det gäller relativt jämställd representation. Men i processen bakom den formella ledningen i dessa partnerskap är situationen inte lika jämställd. Svenska forskare har funnit att de informella nätverken präglas av en manlig elit.

---

²⁴ Författarna har avstått från att belasta texten med hänvisningar till alla de vetenskapliga verk som finns som underlag till denna ideskiss. För den som är intresserad av detaljerade referenser kan kontakt tas med gun.hedlund@sam.oru.se. Ett urval av förslag till vidare läsning för den allmänt intresserade finns i slutet av denna text.

Samtidigt som det i Sverige finns hög andel kvinnor i politiken är andelen kvinnor i privat företagsamhet låg. Olika projekt har genomförts genom åren i syfte att stimulera kvinnors nyföretagande. Ofta har de genomförts i offentlig regi på lokal och regional nivå. En allians där man har försökt att lyfta fram ett genusperspektiv på kvinnors företagande har funnits mellan genusforskare med inriktning på regional utveckling och glesbygdsfrågor, sakkunniga i departement och företrädare för olika myndigheter. Nationellt resurscentrum och Kvinnokraft är två exempel från 1990-talet där det funnits en mobilisering och där kravet på kvinnors delaktighet i regional utveckling ihärdigt har upprepats.

Under en kort period inleddes Nationellt resurscentrum i Nuteks verksamhet. Verksamheten lades ned 1999 med motivet att jämställdhet skulle integreras i Nuteks ordinarie verksamhet. I dag existerar 21 regionala resurscentra och 160 lokala centra och många av dem ingår i ”Svenska riksförbundet nationellt resurscentrum” för kvinnor, som är en ideell nätverksorganisation. Verksamheterna ser olika ut beroende på lokala förutsättningar. I vissa regioner bedrivs projekt mot arbetslöshet och i andra ligger fokus på företagsrådgivning. I den delvis oskrivna historien om strävan efter ett kvinnoperspektiv på regional utveckling och delaktighet i olika nätverk tycks tröghet eller ibland till och med motstånd vara ett genomgående drag. Avsaknaden av öronmärkta, permanenta resurser och återkommande exkludering är mönster som har pekats ut i flera utvärderingar. Regionalpolitik och utvecklingsfrågor var under 1980- och 1990-talen ett maskulint kodat ansvarsområde samtidigt som en alternativ bild etablerades i projektrapporter, statliga utredningar, forskning och gräsrotsaktivism.

Programarbetet fortfarande mansdominerat

Inom ramen för EUs strukturfonder har en utveckling skett när det gäller EU-kommissionens och regeringens krav på organisering och inkludering av olika grupper i programarbete och projektbeslut. Försöken till politisk styrning tycks stöta på svårigheter i genomförandet. Enligt flera utvärderingar kvarstår ett maskulint könskodat och mansdominerat programarbete/genomförande av policyområdet region- och näringslivsutveckling. Avtalen mellan regeringen och regionerna ersattes 2002 av regionala tillväxtprogram (RTP) som syftade till att samordna insatser mellan olika sektorer. Trots förändringen fick genomförandet av EUs regionala strukturfondsprogram Mål 2 (2000-2006) kritik för att de horisontella målen (jämställdhet, integration och miljö) var allt för svagt integrerade i genomförandet. Under perioden 2004-2007 blev RTP-partnerskapen snävare och enskilda företag och frivilligorganisationer var inte lika vanliga som tidigare. Enligt en rapport från Institutet för tillväxtpolitiska studier fick kommuner och landsting en mer framträdande roll. Endast ett fåtal regioner redovisade en jämställd sammansättning i dessa partnerskap och redovisningen av process och möten var ofta summariska. På flera håll ansåg man att

det var bättre med små och effektiva partnerskap, där finansörer och genomförare dominerade. Resurssvaga organisationer betraktades som ointressanta i sammanhanget.

Nya aktörer kommer in på arenan

Perioden 2007-2013 inriktas på ännu större samordning mellan arbetet med RTP och EUs strukturfonder. RTP-arbetet bedrivs på flera håll i landet via nybildade regionala partnerskap som ersätter de tidigare utvecklingspartnerskapen. De ser olika ut, men har ofta en bas bestående av regionens eller länets kommuner. Regionala partnerskap har fått ökad betydelse i arbetet för en hållbar regional utveckling. De anses erbjuda en möjlighet att föra samman olika aktörer för att utbyta resurser och perspektiv och ses som lovande redskap för nya former av styrning. Här förväntas kommunerna få ett större inflytande över hur deras egna utvecklingsresurser kan användas. Tanken är att kommuner och regioner i ökad utsträckning själva ska kunna slå fast vad de vill åstadkomma och sedan låta strukturfondsprogrammen medfinansiera de egna prioriteringarna. Trots lovorden och uppmärksamheten kring regionala partnerskap är kunskapen om hur de fungerar fortfarande mycket begränsad och jämförande analyser görs sällan.

Näringslivsfrågor är av tradition ett maskulint könskodat ansvarsområde inom kommunalpolitiken. I en statsvetenskaplig studie i slutet av 1990-talet framkom hur en mansdominerad byråkratielit vid länsstyrelserna dominerade arbetet med strukturfonderna. *Det är fortfarande en öppen fråga om nya partnerskap kan öppna upp för företagande kvinnor att inkluderas i olika nätverk.* Samordningen av RTP och strukturfonderna innebär att de aktörer som har idéer om projektanslag förväntas gå in i en mycket komplicerad process av kontakter, konsultationer och nätverkande, där både politik och förvaltning ingår och ibland går in i varandra. En viktig fråga är alltså om och hur de intressen som rör kvinnors företagande och entreprenörskap kan formuleras och artikuleras i genomförandet av de regionala RTP- och strukturfondsprogrammen.

Genus, politik och regional utveckling

Regioner, nätverk, styrning och styrande ser olika ut i landet, och får alltså olika konsekvenser för företagande kvinnor. Genom att kombinera ett genusvetenskapligt perspektiv med ett statsvetenskapligt och ett kulturgeografiskt skulle man på ett nytt sätt kunna utforska konsekvenserna för kvinnor från olika delar av landet. Det skulle göra det möjligt att problematisera partnerskapets betydelse för kvinnors företagande. Inom kulturgeografi, företagsekonomi och sociologi finns en väl etablerad genusvetenskaplig forskning om kön, företagande och geografins betydelse. Region, plats och identitet är tre grundläggande teoretiska begrepp inom kulturgeografien som det är betydelsefullt att utforska. Frågor om kön, i det som forskarna benämner ”det sociala rummet”, samt platser och regionala genuskontrakt kan kopplas samman med frågor

om företagande, handlingsutrymme för företagande kvinnor och deras tillträde till partnerskap.

Forskare visar att lokal och regional identitet förknippas med en känsla för platsen och för människors vardagliga handlande. Det som forskarna särskilt pekar på är att såväl plats som identitet är laddade med symbolik, föreställningar och praktik om kön, precis som begreppen företag och företagare är laddade med föreställningar om kön. Vi kan märka det i samtal som handlar om en viss plats, som till exempel kan beskrivas som barnvänlig eller med företagarganda. Det kan också finnas traditionella eller nyskapande gemensamma institutioner för att mobilisera olika resurser lokalt och regionalt. Hur det ser ut ger regionen dess roll i den bredare samhällsstrukturen. Ett könsperspektiv på vilka formella och informella institutioner som skapas och består kan ge viktig kunskap.

Inom internationell forskning har man särskilt intresserat sig för hur de ekonomiska, politiska och sociala relationerna länkas samman med de regionala, nationella och globala nivåerna.

Inom statsvetenskapen kan ett genusperspektiv på governancebegreppet användas. "Från government (styrning) till governance" (styrande) är ett allmänt påstående som ofta citeras i samhällsvetenskaplig forskning där "government" representerar en traditionell, hierarkisk styrningskedja med tvingande beslut. "Governance" betecknar i stället auktoritativa beslut som formas i "förhandlingar" där ett genomförande av besluten sker i samarbete mellan olika aktörer. Styrningsformerna grundar sig inte enbart på statens legitimitet, auktoritet och kapacitet till tvingande sanktioner. De nya formerna för strukturfonds- och regionala partnerskap kan definieras som uttryck för "governance på svenska". Det blir då nödvändigt att göra en åtskillnad mellan å ena sidan *styrande av kön* (governance of gender) och *kön i styrandet* (gender in governance), enligt en amerikansk forskare. I det förstnämnda fallet, styrande av kön, återfinns den politik som på olika sätt skapar föreställningar om manligt och kvinnligt. Besluten syftar till att fördela materiella och symboliska resurser mellan kvinnor och män och tillåter eller förhindrar en öppen debatt av könsrelationerna på samhällsnivå. Här kan vi till exempel finna normer om nödvändigheten av det goda samarbetet mellan kvinnor och män eller underliggande värderingar om vilka strukturfondsprojekt som har potential.

Kön i styrandet handlar om maktstrukturer när politiken skapas: vilka grupper som får vara med, hur den politiska dagordningen och prioriteringarna fastställs och vem som formulerar problemet. Därför är det angeläget att utforska hur och av vem olika frågor väcks, vilka som ingår i olika nätverk och var makten finns.

En viktig ledtråd ges inom europeisk forskning, där man utforskat governance i jämställdhetspolitik. Detta policyområde är, enligt både svenska och internationella

studier, i grunden konfliktfyllt. I ett forskningsprojekt om governancemisslyckandet i nederländsk jämställdhetspolitik blir slutsatsen att det krävs en flexibel kombination av styrning ”ovanifrån” (t ex EU, regering) och horisontellt styrande (nätverk, partnerskap). Det måste, enligt den nederländska rapporten, tillämpas i en dubbelspårig strategi där samspelet, kontakter uppifrån, nedifrån och på tvärs, verkligen är ömsesidig. Politiskt klimat, handlingsutrymme och institutionalisering föreslås som användbara begrepp. De är användbara också för svenska förhållanden, där politiskt klimat (till exempel nationell politik, centrala aktörer), handlingsutrymme (till exempel stöd eller motstånd liksom manliga eliters tillit till eller brist på tillit till företagande kvinnors idéer) och institutionalisering (till exempel jämställdhet i formella beslutsorgan, permanenta resurser för kontaktarbete) kan utforskas.

Utifrån ett kombinerat struktur- och aktörsperspektiv kan det på så sätt vara möjligt att undersöka vilket handlingsutrymme företagande kvinnor har när det gäller att företräda sina behov, intressen och erfarenheter gentemot de nya strukturfondspartnerskapen och RTP-partnerskapen. Det är också angeläget att undersöka under vilka förutsättningar partnerskapsinitiativen kan bidra till ett ökat företagande bland kvinnor. Med strukturer avses lagstiftning, regelverk, region, företagsklimat, regionala genuskontrakt och partnerskapens organisation. Med aktörer avses representanter i partnerskapen och dess styrelser, rådgivare, kommun- och regionpolitiker, nätverk och företagande kvinnor.

Företagsklimat och region

Företagsklimat är ett begrepp som ofta använts inom etablerad forskning och som kan vara användbart också för det forskningsområde vi beskriver här. Forskare har kritiserat Svenska arbetsgivareföreningen, SAF (numera Svenskt näringsliv) för sättet man har konstaterat att det råder ett gott företagsklimat i Gnosjö på (framför allt det goda ”osynliga företagsklimatet”). Forskare menar att det råder ett traditionellt genuskontrakt där – och en fråga som har väckts är om det goda klimatet hänger samman med detta. Enligt detta resonemang kan man se att de storstadslän som placeras högt upp i arbetsgivarnas rangordning av län efter företagsklimat också är de mest jämställda länen. Ett problem tycks vara att det motsatta tycks gälla i andra län – att de som hamnar högt vad gäller jämställdhet ligger lågt vad gäller företagsklimat. Det ger anledning att fundera över på vilka grunder det gynnsamma osynliga företagsklimatet vilar. Kan det vara en fråga om traditionella genuskontrakt, där kvinnor oavlönat står för mycket av det sociala ansvaret och för omsorgs- och hushållsarbete? När det gäller företagsklimatet i olika europeiska regioner är det tydligt att god barnomsorg och en bred kvinnoarbetsmarknad sällan lyfts fram. Frågan har emellertid diskuterats av genusforskare som har pekat på att det finns vissa undantag, till exempel Modena i Emilia Romagna i Italien. I den regionen ses utbyggd barnomsorg som ett led i arbetet för att skapa bättre företagsklimat även för kvinnor.

Governanceforskningens försök att utforska olika former av samarbete och samordning mellan publika och privata aktörer (nätverk, regimer, partnerskap etc.) har sitt ursprung i anglosaxiska länder. Dess relevans för svenska förhållanden har börjat ifrågasättas av nordiska forskare. Frågan om kön och nätverkspolitik/partnerskap har sällan behandlats i den etablerade forskningen på fältet. På senare tid har den demokratiska förankringen i nätverkspolitik problematiserats allt mer i den skandinaviska forskningen. I ett fåtal studier har frågan om genus, makt och inkludering lyfts fram. Strukturfonds-partnerskapen är ett uttryck för vad som inom forskningen kallats multi-level governance. Det är ett begrepp som fångar hur lokal utveckling i en liten kommun kan flätas samman med förhandlingar i Bryssel om regionala strukturfonder. I fallet med företagande kvinnor och strukturfonder tycks det existera en blandning av hierarkisk styrning (EU, övervakningskommittéerna), en ”partnerskapselit” (strukturfonds-partnerskapen), politikens nätverksstyrning (regionförbund och RTP- partnerskap i varje län) och myndighetsstyrning (Nutek). *Här är det en öppen fråga om vilken styrning som kan ge positiva effekter på kvinnors företagande.*

Vissa forskare menar att misslyckanden med att skapa fungerande partnerskap eller nätverk kan bero på olika faktorer, som stark ideologisk eller religiös tillhörighet med svårigheter att kompromissa. Idealet om konsensus som finns integrerat i tänkandet omkring partnerskap gör att konflikter om övergripande mål svårligen får plats. Politiken tonas ned till att bli en fråga om återkommande förhandlingar om resurser mellan olika grupper. Sådana tankar om nätverk och partnerskap har kritiserats för att de utgår från hur manliga eliter bygger koalitioner. Metoder som förhandling och ömsesidig anpassning fungerar väl i dessa homogena elitgrupper, medan andra samhällsproblem inte passar in i sådana nätverk. Kritiker påpekar att vanliga slutsatser om vilka mekanismer som är en bra grund för lyckade nätverk och framgångsrik horisontell samhällsstyrning inte nödvändigtvis är hållbara för kvinnors mobilisering och inkludering.

Kvinnors ansträngningar i komplexa system

Den här problematiken kommer att belysas i ett nystartat forskningsprojekt vid Örebro universitet. För att undersöka såväl generella förhållanden som förutsättningar för en policy och praktik som tar hänsyn till kvinnors företagande ska vi studera EUs strukturfonder och regionala partnerskap. Vi kommer också att följa företagande kvinnors projektansökningar till strukturfonder och deras försök att ta sig fram i det komplexa systemet – med framgång eller misslyckande som resultat.

Det finns fortfarande en mängd olika frågor som är värdefulla att få svar på. Vilka är till exempel de omgivande faktorernas (region, ekonomi, arbetslöshet) betydelse för RTP-partnerskapens sätt att arbeta och för deras möjligheter att påverka utvecklingen? Vilka är de olika aktörernas inflytande i de nya regionala samarbetsformerna? Hur uttrycks företagande kvinnors intressen, behov och erfarenheter och hur tas de tillvara i

projekt för att främja och utveckla kvinnors företagande? Vem företräder och lyfter fram företagande kvinnors intressen? I sammanhanget kan också Regionala resurscentras roll, liksom kommun- och regionpolitikernas och tjänstemännens roll för "nätverkande" på aktörsnivå, undersökas.²⁵

Mona Hedfeldt, Gun Hedlund och Joachim Åström är alla verksamma vid Centrum för urbana och regionala studier vid Örebro universitet.

Mona Hedfeldt är doktorand i kulturgeografi och hon disputerar i december 2008. Hennes avhandlingsarbete handlar om kvinnor som är företagare, med fokus på bland annat arbetslivserfarenhet, familjesituation och nätverk.

Gun Hedlund (projektledare) är fil dr och lektor i statsvetenskap. Hon disputerade 1996 på avhandlingen "Det handlar om prioriteringar. Kvinnors villkor och intressen i lokal politik". Forskningen har breddats till att behandla kön, makt och organisationsförändringar i lokal och regional politik och förvaltning där även män och maskulinitet studerats.

Joachim Åström är fil dr och forskare i statsvetenskap och koordinator för DemocrIT. Han disputerade 2004 på avhandlingen "Mot en digital demokrati? Teknik, politik och institutionell förändring". I sin forskning ägnar han sig framförallt åt den nya informationsteknikens betydelse för politiska institutioner och processer och han forskar inom ett nordiskt projekt om nya regionala partnerskap.

---

²⁵ Projektet finns presenterat på Centrum för urbana studiers hemsida, Örebro universitet.
<http://www.oru.se/cures>

Förslag på litteratur för vidare läsning

- Brush, Lisa D (2003) *Gender and governance*. Walnut Creek, Lanham, New York, Toronto, Oxford: AltaMira Press.
- Bull, Marianne & Sundin, Elisabeth (1996) *Får kvinnor synas i regionalpolitiken? En utvärdering av Nationellt Resurscentrum för kvinnor*. NUTEK.
- Danilda, Inger (2001) *Finns det ett speciellt företagsklimat för kvinnor som driver företag*. I: Ekstedt, Eskil (red.) *Kunskap och handling för företagande och regional utveckling*.
- Forsberg, Gunnel (1997) *Rulltrapperegioner och social infrastruktur*. I: Sundin, Elisabeth (red.) *Om makt och kön*. Stockholm: Fritzes.
- Friberg, Tora (1993) ”Den andra sidan av myntet – om regionalpolitikens enögdhet”: en idéskrift ur kvinnligt perspektiv från Glesbygdsmyndigheten. Östersund: Glesbygdsmyndigheten.
- Hedlund, Gun (2008) *Partnership, Gender and Democracy*. I: Svensson, Lennart & Barbro Nilsson (eds) *Partnership-As a Strategy for Social Innovation and Sustainable Change*. Stockholm: Santérus Academic Press Sweden.
- Hudson, Christine och Rönnblom, Malin (2003) ”Uteslutande partnerskap?” I: Brynielsson, Håkan (red) *På jakt efter en ny regional samhällsordning! Svenska Kommunförbundet, Kommentus förlag: Stockholm*.
- Lindsten, Simone m fl (2001) *Om regionalpolitiken blev jämställd-jämställdhetsperspektiv på regionalpolitik*. Stockholm: Näringsdepartementet samt Länsstyrelserna i Västra Götaland, Blekinge län och Hallands län.
- Olsson, Jan (1999). *EU och demokratin : från svensk horisont*. Lund: Studentlitteratur.
- Paasi, A. (1986): “The institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity”. In *Fennia*, vol. 164, no. 1, pp. 105-14.
- Persson, Ing-Marie (2007) *Resurscentrum – ett demokratiskt initiativ*.
<http://www.nrckvinnor.org>
- Pierre, J. & Peters, B.G. (2000) *Governance, Politics and the State*. London: Macmillan Press.
- Prins, Marijke (1994) ”Women’s Emancipation as a Question of Governance: Actors, Institutions and the Room for Manoeuvre” Kapitel i *Modern Governance*. New Government Society Interaction, Jan Kooiman, ed.

Westberg, Hanna (2005) Regionala tillväxtavtal – en fråga om att bryta gamla mönster?

Kvinnors och mäns delaktighet i arbetet med tillväxtavtalen. Stockholm: Vetenskaplig skriftserie från Arbetslivsinstitutet, Arbetsliv i omvandling 2005:9.

Akademiskt entreprenörskap och genus

Ylva Fältholm & Lena Abrahamsson

Universiteten har krav på sig att bidra till ekonomisk tillväxt genom att samverka med industrin, kommersialisera forskningsresultat och ”avknoppa” företag. Men har kvinnor och män inom akademien samma möjligheter att kommersialisera sina forskningsresultat och att starta företag?

Både det svenska och det internationella högskoleväsendet genomgår en identitetsförändring. Från att ha varit helt statsfinansierade institutioner övergår de till att bli företagsliknande och konkurrensutsatta organisationer. Lärosätena konkurrerar numera om såväl studenter som forskningsfinansiering och stora resurser läggs på att rekrytera och skriva ansökningar. Dessutom är kommersialisering av forskningsresultat och kunskapsöverföring mellan akademi och näringsliv numera en del av akademins uppdrag. Universiteten har alltså krav på sig att bidra till ekonomisk tillväxt genom att samverka med industrin, genom att kommersialisera forskningsresultat och genom att ”avknoppa” företag. Lärare och studenter får numera lära sig att de ska vara entreprenöriella, att forskningsresultat kan kommersialiseras och att det är bra att starta företag. Vid i stort sett samtliga svenska lärosäten finns numera ”technology transfer offices” – enheter som ska stötta forskarna (och studenterna), till exempel i samverkan med industrin, när de söker patent och för att hitta lämpliga finansörer vid företagsbildning. I närheten av många universitet och högskolor – speciellt de tekniska – finns numera också *science parks* där så kallade affärsinkubatorer är en del av innovationssystemet.

Sverige utnämndes nyligen till världens mest innovativa industrination av ett tyskt forskningsinstitut (BDI, 2007). En av orsakerna sägs vara den höga andelen kvinnor som är involverade i forskning, affärsliv och politik. Samtidigt har Sverige bland det mest mansdominerade företagandet i västvärlden (Företagarna, 2008). Att stimulera kvinnors företagande och entreprenörskap ses därför som ett sätt att stimulera tillväxt och öka sysselsättningen. Akademiens betydelse för det totala innovationssystemet står tydligt i fokus. Det gäller emellertid inte kvinnor inom akademien och deras möjligheter till kommersialisering av forskningsresultat och till företagande. Forskning om kvinnors företagande bör därför omfatta just denna grupp.

Entreprenörskap och genus

Den klassiska entreprenörskapsforskningen bygger på antagandet att den ekonomiska rationaliteten är universell och icke könsmärkt. Ändå finns forskning som på olika sätt handlar om entreprenörer som är kvinnor eller om ”kvinnligt entreprenörskap”. Men den handlar inte om kvinnor inom akademien, utan om kvinnor som företagare generellt. Ofta bygger den på principen om skillnader mellan män och kvinnor. Här diskuteras att kvinnor möts av hinder, till exempel när det gäller tillgången till finansiering och när de ska etablera sig som entreprenörer i mansdominerade branscher (se t.ex. Marlow & Patton, 2005). Några av de lösningar som presenteras är att kvinnor bör slå sig ihop med affärspartners av manligt kön (Godwin et al, 2006) eller se till att de har tillgång till nyttiga nätverk och mentorer (McGregor & Tweed, 2002). Här finns också positiva analyser. En är att det glastak som hindrar kvinnor från att göra karriär i vanliga organisationer skulle kunna vara en drivkraft för att lämna tidigare arbetsgivare och bli egna företagare (Kephart & Schumacher, 2005) och att ”out-sourcing” av serviceverksamheter kommer att leda till att fler kvinnor blir verksamma som entreprenörer (Baines & Wheelock, 2000). Kvinnors entreprenörskap ses som en viktig, men outnyttjad, resurs för ekonomisk tillväxt. Andra områden, som jämställdhet och samband mellan makt och kön, tenderar att ignoreras i denna typ av forskning.

Den ensamme hjälten

Som kontrast till denna litteratur finns forskning som betraktar begreppet entreprenörskap som socialt konstruerat och i allra högsta grad könsmärkt. Inte heller den forskningen har inriktats mot kvinnor inom akademien och deras entreprenörskap. Men det är i det fältet som forskning om just akademiskt entreprenörskap kan hitta viktiga analysredskap. Den forskningen visar att innovationssystem och entreprenörskap ofta beskrivs könsneutralt, men handlar (eller uppfattas handla) om män och mansdominerade och manligt könsmärkta verksamheter som interagerar med män (Pettersson, 2002; Wigren, 2003). Många skildringar av entreprenörskap, även inom entreprenörskapsforskningen, upprätthåller bilden av entreprenören som en man och ”den ensamme hjälten” (se t.ex. Holmquist & Sundin, 2002; Nilsson, 2002; Ahl, 2004; Abrahamsson, 2006).

Den starka symboliska kopplingen mellan entreprenörskap och manlighet gör att kvinnor ofta ses som bristfälliga och otillräckliga – eller får rollen som komplement (Wahl, 2003) och att ”kvinnligt entreprenörskap” blir en stigmatiserande identitet för kvinnor (Lewis, 2006). Kvinnor som är entreprenörer försöker därför undvika att bli förknippade med ”kvinnlighet”.

Ahl (2006) visar att i entreprenörskapsforskningen upprätthålls bilden av ”kvinnligt entreprenörskap” med hjälp av individorienterade förklaringar och att män och kvinnor ses som i grunden olika. Kvinnor ses som en homogen grupp och man lyfter gärna fram

att kvinnor tänker annorlunda. Det riskerar att befästa kvinnors underordning i samhället.

Akademiskt entreprenörskap och genus

Det finns en mängd olika begrepp som beskriver ungefär samma fenomen, till exempel forskningskommersialisering, det entreprenöriella universitetet, akademisk kapitalism eller akademiskt entreprenörskap. Vi håller oss i detta sammanhang till det sistnämnda.

Oavsett vilket begrepp man väljer går det att konstatera att den forskning som syftar till att förbättra produktiviteten hos universitetens innovationssystem är tämligen traditionell – i likhet med forskningen om entreprenörskap generellt. Bilden blir tydlig i en artikel där Rothaermel et al (2007) går igenom 173 forskningsartiklar om akademiskt entreprenörskap. Endast tre av de genomgångna artiklarna adresserar kön och då som en variabel bland andra, som forskningsdisciplin, utbildningsnivå och ålder. Ingen av artiklarna verkar utgå från ett könsteoretiskt perspektiv. De har i stället ett mer instrumentellt och könsneutralt förhållningssätt till frågan om hur fler kvinnor till exempel ska förmås att söka patent.

Trots att kön alltså inte är på agendan när det gäller att förbättra produktiviteten hos universitetens innovationssystem har vi hittat en del forskning som tar upp svårigheter för kvinnor som är entreprenörer inom akademien. Men det görs utan ett kritiskt förhållningssätt. Flera av artiklarna handlar om kvinnor inom bioteknik i USA (se t.ex. Stephan & El-Ganainy, 2007). Här söker man framför allt orsakerna till problemen hos kvinnorna själva. Man lyfter fram faktorer som kvinnors lägre finansiella riskbenägenhet, motsträviga attityder till tävling/konkurrens och bristande förmåga att ”sälja” sig själva och sin forskning.

Men det finns också liknande artiklar som pekar på att skillnaderna mellan kvinnor och män, till exempel när det gäller att söka patent inom bioteknik, är större inom universitetens traditionella institutioner än inom dess centrumbildningar (Corley & Gaughan, 2005) eller inom akademien än inom industrin (Bunker Whittington & Smith-Doerr, 2005). Vi menar att det pekar på att akademien är en organisatorisk kontext som är särskilt problematisk. Det visar också på vikten av att söka förklaringar i organisationers strukturer, snarare än hos kvinnorna själva.

Det finns alltså en hel del forskning som behandlar skillnader mellan män och kvinnor utifrån möjligheterna och/eller viljan att bli ”akademiska entreprenörer”. Men det är svårt att hitta forskning med genusteoretisk utgångspunkt. Vi har bara hittat en enda artikel som problematiserar akademiskt entreprenörskap ur ett genusperspektiv (Goode & Bagilhole, 1998). I den studien diskuteras att kön inom akademien delvis konstrueras genom strukturella och kulturella faktorer som forskningsdisciplin, avdelningsstorlek, genom närhet eller avstånd till marknadskrafter och möjligheter till kommersialisering av forskningsresultat.

Vi hittar i stort sett ingen, vare sig svensk eller internationell, forskning om hur begrepp som ”det entreprenöriella universitetet”, ”den akademiska entreprenören” eller ”innovationssystem” är socialt konstruerade och könsmärkta och vad det innebär för kvinnor. Det är ett av de områden som vi anser att forskning om kvinnors företagande bör omfatta.

Entreprenörskap inom akademien

För att studera vad den starka internationella trenden med akademiskt entreprenörskap innebär för kvinnor är det fruktbart att betrakta den som en diskurs, alltså ett bestämt sätt att tala om och förstå världen, en samtalsordning eller en tolkningsrepertoar. Denna diskurs, som uppmanar universitetens och högskolornas lärare, forskare och studenter att kommersialisera sina forskningsresultat, finns beskriven på universitetens webbsidor, i visioner och strategier, i handlingsplaner och årsredovisningar, men också i texter från bland annat Vinnova, Nutek och Innovationsbron, Länsstyrelser och Norrlandsfonden. De flesta universitet har administrativa enheter som arbetar med att underlätta och att främja studenters och forskares entreprenörskap. Diskursen är stark, i vissa avseenden är den också global, eftersom den ger ett ”regelverk” för det gällande sättet att tala eller skriva om akademiskt entreprenörskap och kommersialisering av forskning. Diskursen påverkar också forskarnas syn på vilken sorts forskning som bör bedrivas. Det är dock inte säkert att den är dominerande i praktiken. Diskurser tävlar nämligen med andra alternativa diskurser när de ”stöter på” lokala kontexter (i det här fallet olika universitet och högskolor) och i och med det förändras de (Fairclough & Thomas, 2004). Det blir särskilt tydligt inom akademien, som präglas av starka och ofta motstridiga diskurser. En sådan motverkande diskurs är idén om den fria forskningen, oberoende av marknadens krav och önskemål, forskning som snarare styrs av inomvetenskapliga ”behov”.

Det är inte heller säkert att den starka diskursen om akademiskt entreprenörskap ser likadan ut överallt och att den har samma betydelse för kvinnor som vill kommersialisera sina forskningsresultat. Deem (2001) menar att man inom forskningen ofta utgår från att de flesta organisationer inom högre utbildning står inför samma problem och därför, på grund av globaliseringen, tillämpar samma strategier för att lösa problemen. Frågor som riskerar att inte ställas om man ignorerar den lokala nivån är till exempel hur forskare som kan karaktäriseras som ”akademiska kapitalister” kan samsas med forskare inom humaniora, om de har samma syn på akademiskt arbete och om det är mer troligt att manliga än kvinnliga universitetsakademiker och administratörer/chefer ansluter sig till idéer om entreprenörskap.

Betydelsen av texter och bilder

Vi menar alltså att det i forskning om akademiskt entreprenörskap och genus är fruktbart att tillämpa ett diskursanalytiskt perspektiv. Ett exempel, hämtat från både

den globala och den lokala nivån, är texter som beskriver program och åtgärder för att främja kvinnors företagande, och där utgångspunkten är att kvinnors företagande ger tillväxt och ”hållbar ekonomisk utveckling” (se t ex Nutek, 2007). Man pratar dock inte om ”kvinnliga företagare”, utan om ”företagarkvinnor” eller ”kvinnors företagande”, troligtvis för att man, genom att inte använda begreppen ”kvinnliga företagare” eller ”kvinnligt företagande” inte vill bidra till bilden att kvinnor är annorlunda eller avvikande, att de är en speciell sorts företagare. Det fungerar ganska bra om man bortser från att man inte alls pratar om ”mäns företagande” eller ”företagarmän” (begreppet verkar inte finnas) utan om företagare eller företagande.

Ett annat exempel är en EU-skrift om entreprenörskap (EU, 2003), med bilden av en leende och promenerande man iklädd kostym på omslaget. Här nämns kvinnor i samband med *”andra underrepresenterade grupper”* och man skriver bland annat att *”kvinnor saknar också ofta det självförtroende och de färdigheter som krävs för att starta och driva ett företag med framgång”*. Denna text betraktar vi som förmedlare av den globala entreprenörskursen.

Ett exempel från den lokala nivån är ett informationsmaterial från Idéhuset (ett projekt vid Luleå tekniska universitet, finansierat av Innovationsbron för att stötta kommersialiseringen av studenters innovationer), som visar bilder av pojkar/män som potentiella innovatörer. En affisch manar studenter och anställda vid LTU att komma till en lunchföreläsning på temat *”Att sälja sig själv och sin företagsidé”*. Under en bild av en liten pojke, som iklädd en Stålmannen-dräkt triumferande spänner musklerna och knyter nävarna ovanför huvudet, finns följande text:

”Hur kan jag som student eller forskare presentera och sälja in min affärsidé till till exempel finansärer, innovationsbroar eller potentiella samarbetspartners på ett så tidseffektivt och intressant sätt som möjligt?”

Texten riktar sig till samtliga forskare och anställda, men bilden antyder något annat. Den student/forskare man vänder sig till har ett kön och det könet är en man, illustrerat med en ung pojke. I en motsvarande annons om *”Företagsamma tjejer”* vid LTU är det en flicka som är utklädd till Stålmannen. Det är bara när aktiviteterna särskilt vänder sig till kvinnor, som kvinnor får tjäna som illustrationer. Bilder av män riktar sig till båda könen. Kvinnor behöver särskilda insatser och förväntas inte på samma sätt som pojkar/män vara intresserade av att kommersialisera sina resultat.

Spännande paradoxer

Exemplet tydliggör en spännande paradox, som man måste vara medveten om i forskning om akademiskt entreprenörskap och genus. En stor del av forskningen om kvinnors entreprenörskap syftar till att undanröja hinder, ofta utifrån liberalfeministiska utgångspunkter (Ahl, 2006; Marlow & Patton, 2005). Det gäller också åtgärder som

syftar till att öka andelen entreprenöriella kvinnor i akademien. Ur ett jämställdhetsperspektiv är det naturligtvis bra. Om nu akademien ska syssla med att kommersialisera forskningsresultat ska kvinnor och män ha samma möjligheter. Men en allt för stark fokusering på kvinnor och hinder för kvinnor riskerar att reproducera den rådande könsmaktordningen. Det är lätt att hamna i samma fälla som liknande forskning inom ledarskapsfältet, att man fastnar i frågeställningar om vilka strategier och kunskaper kvinnor bör ha för att utvecklas till "akademiska entreprenörer". Dilemmat är alltså att kvinnors underrepresentation å ena sidan är ett problem som måste adresseras. Men å andra sidan riskerar vi att reproducera den rådande diskursen om "kvinnliga entreprenörer" som innebär att kvinnor i akademien målas ut som i behov av stöd, som speciella och avvikande. Är stödsystem till gagn för kvinnor om de blir tilldelade en roll som svaga, "mindre riskbenägna" och "mindre säljande"? Är den roll som tilldelas kvinnor nödvändig för organisationer som stödjer kvinnliga entreprenörer? Att utforma stödsystem som utgår från "könsneutralitet" kanske vore bättre, men vi tror att det vore naivt att ignorera kön och makt i akademien. Problemet är att då uppmärksammas ju till exempel inte problemet att stödsystemen har svårt att omfatta kvinnor.

En annan paradox som är viktig att beakta i forskning utgår från frågeställningen om det självklart är bra för kvinnor inom akademien att omfattas av den rådande entreprenörsdiskursen. Forskare är utsatta för en stark press för att dra in externa forskningsmedel och vår forskning visar att kvinnliga forskare upplever att de har svårare att få tillträde till betydelsefulla nätverk och till forsknings- och innovationsmiljöer (Fältholm & Källhammer, 2007). En undersökning av kvinnliga studenter i civilingenjörsprogram vid LTU visar dessutom att det finns outtalade normer om att program som attraherar kvinnor inte är "riktig teknik" (Wikberg, 2008). Här finns det skäl att anta att de idéer som kvinnor har inom de här områdena inte betraktas som tekniska och att de därför inte heller uppfattas och kommuniceras som innovationer. Det gäller kanske än mer för kvinnor som återfinns inom forskning med anknytning till områden som vård, skola och omsorg. Sådana områden saknar dessutom tradition att kommersialisera forskningsresultat. Att på olika sätt sätta press även på de områdena är kanske att lägga ytterligare sten på kvinnors börda. Å andra sidan kan man fråga sig vad som är alternativet. Att lämna entreprenörskap och innovationsinriktad forskning till männen inom akademien?

Den tredje paradoxen ligger i att fenomenet akademiskt entreprenörskap i sig inte är oproblemiskt. Inom forskningen skriver man kritiskt om "det entreprenöriella universitetet". Man upplever nämligen att det äventyrar akademins kärnvärden, som till exempel idén om obunden forskning och det kollegiala styret, som man menar utmanas av den mera managementbetonade styrning som entreprenöriella aktiviteter medför (Mautner, 2005). Men man kritiserar inte bara entreprenöriella aktiviteter, utan också själva idén att vetenskapssamhället ska styras av marknaden (se t.ex. Czarniawska & Genell, 2002).

Det kan illustreras med ytterligare ett exempel; det programtal som Anders Hallberg höll vid sin rektorsinstallation vid Uppsala universitet den 22 september 2006 (www.uu.se). I texten manar Hallberg Uppsala universitet att *”bli bättre på att förmedla kunskap om entreprenörskap och kommersialisering till våra studenter och forskare”*, som ska *”se till att innovationer kommer samhället till godo”*. Samtidigt säger han i samma tal att *”en mycket liten del av vår forskning är föremål för kommersialisering”*. I den texten går det att urskilja hur den globala entreprenörsdiskursen stöter på problem när den möter akademien.

Mellan två diskurser

Forskning på det här området bör alltså befinna sig mitt emellan den kritik som riktas både mot diskursen om akademiskt entreprenörskap, såväl ur ett genusperspektiv som ur perspektivet att den hotar grundläggande akademiska värden, och den tillväxt- och innovationsdiskurs som också präglar delar av akademien.

Trots att målet är att skapa hållbar tillväxt och att akademien ska kunna bidra till det måste man vara medveten om, beskriva och problematisera de tre paradoxerna. Ett sätt är att betrakta akademien som en arena för diskurser som på olika sätt förmedlar föreställningar om akademiskt entreprenörskap och kvinnors möjligheter till kommersialisering av forskningsresultat. Ett antal frågor bör ställas:

- Hur ser ”entreprenörskapsdiskursen” ut inom akademien?
- Hur är de paradoxer, som vi beskrivit, synliga i olika dokument och hur kan de beskrivas?
- Hur beskrivs kvinnor som entreprenörer, innovatörer, studenter och forskare i de texterna?
- På vilket sätt är diskursen könsmärkt?
- Hur modifieras den globala ”entreprenörsdiskursen” vid olika högskolor, inom olika forskningsområden, vid olika institutioner?
- Vilka ”motdiskurser” kan identifieras?
- Ska vi ha särskilda stödsystem för kvinnor inom akademien och hur ska de i så fall utformas?

Lena Abrahamsson och Ylva Fältholm är verksamma vid Luleå tekniska universitet.

Lena Abrahamsson är professor i arbetsvetenskap vid institutionen för arbetsvetenskap, där hon forskar om moderna organisationer ur ett genusperspektiv.

Ylva Fältholm är docent och universitetslektor vid institutionen för arbetsvetenskap. Hon forskar bland annat om karriärstrukturer, hälsa och ohälsa inom akademien samt om moderna managementkoncept i offentlig sektor.

Referenser

- Abrahamsson, L. (2006). "Småföretag – hjältestory, familjeaffär eller ren business?", i Johansson, Bo et al (red). *Ledning i småföretag*. Lund: Studentlitteratur.
- Ahl, H. (2006). "Why Research on Women Entrepreneurs Needs New Directions, *Entrepreneurship, Theory and Practice*, Sept, 595-621.
- Ahl, H. (2004) The Scientific Reproduction of Gender Inequality. A Discourse Analysis of Research Texts on Women's Entrepreneurship. Liber, Malmö.
- BDI (2007). Innovation Indicator for Germany 2007, Summary, Deutsche Telekom Stiftung.
- Baines, S., Wheelock, J. (2000) "Work and employment on small business: Perpetuating and challenging gender traditions". *Gender, work and organization*, 7, Nr 1, January 2000.
- Bunker Whittington, K., Smith-Doerr, L. (2005). "Gender and Commercial Science: Women's Patenting in the Life Sciences, *Journal of Technology Transfer*, 30, 355-370.
- Czarniawska, B., Genell, K. (2002). "Gone shopping? Universities on their way to the market, *Scandinavian Journal of Management*, 18, 455-474.
- Corley, E., Gaughan, M. (2005). "Scientist's Participation in University Research Centers: What are the Gender Differences? *Journal of Technology Transfer*, 30, 371-381.
- Deem, R. (2001). "Globalisation, New Managerialism, Academic Capitalism and Entrepreneurialism in Universities: is the local dimension still important?", *Comparative Education*, 37, 7-20.
- EU (2003). "Grönbok – *Entreprenörskap i Europa*", Europeiska gemenskapernas kommission, Bryssel.
- Fairclough, N., Thomas, P. (2004). 'The Discourse of Globalization and the Globalization of Discourse'. I Grant, D., Hardy, C., Oswick, C., Putnam, L. (red). *Organizational Discourse*, London: Sage.
- Fältholm, Y., Källhammer, E. (2007). "Being a man weighs more"- gendered career patterns at Luleå University of Technology, paper presented at *The 5th European Conference on Gender Equality in Higher Education*, Berlin, August 2007.
- Företagarna (2008). Var finns jämställd företagsamhet? Sveriges mest (och minst) jämställda företagarkommuner.

- Godwin, L.N., Stevens, C.E., Brenner, N.L.(2006). "Forced to Play by the Rules? Theorizing How Mixed-Sex Founding Teams Benefit Women Entrepreneurs in Male-Dominated Contexts, *Entrepreneurship, Theory and Practice*, Sept, 642.
- Goode, J., Bagilhole, B. (1998). "Gendering the Management of Change in Higher Education: A Case Study, *Gender, Work and Organization*, 5, 148-164.
- Kephart, P., Schumacher, L. (2005). "Has the 'Glass Ceiling' Cracked? An exploration of Women's Entrepreneurship, *Journal of Leadership and Organizational Studies*, 12, 1-15.
- Lewis, P. (2006). "The Quest for Invisibility: Female Entrepreneurs and the Masculine Norm of Entrepreneurship", *Gender, Work and Organization*, 13, 453-469.
- Marlow, S., Patton, D. (2005). "All Credit to Men? Entrepreneurship, Finance and Gender", *Entrepreneurship, Theory and Practice*, nov, 717-735.
- Mautner, G. (2005). "The entrepreneurial university – A discursive profile of a higher education buzzword", *Critical discourse studies*, 2, 2, 95-120.
- McGregor, J., Tweed, D. (2002). "Profiling a New Generation of Female Small Business Owners in New Zealand: Networking, Mentoring and Growth, *Gender, Work and Organization*, 9, 420-438.
- Nilsson, P. (2002) "Reflektioner kring IT-entreprenörens hjältespegel". I Holmqvist, Carin & Sundin, Elisabeth. *Företagerskan. Om kvinnor och entreprenörskap*. Stockholm: SNS Förlag.
- Nutek (2007). "Programplan – Främja kvinnors företagande 2007-2009".
- Pettersson, K. (2002). *Företagande män och osynliggjorda kvinnor: diskursen om Gnösjö ur ett könsperspektiv*. Doktorsavhandling, Geografiska regionstudier nr 49, Uppsala universitet.
- Rothaermel, F. T., Agung, S. D., Jiang, D. (2007). "University entrepreneurship: a taxonomy of the literature", *Industrial and Corporate Change*, 16, 691-791.
- Stephan, P., El-Ganainy, A. (2007). "The entrepreneurial puzzle: explaining the gender gap, *Journal of Technology Transfer*, 32, 475-487.
- Wahl, A. (2003) "Kvinnor som ledare". I Sandberg, Åke (red.) *Ledning för alla? Perspektivbrytningar i arbetsliv och företagsledning*. Stockholm: SNS.
- Wikberg, Å. (2008). Kvinnor i civilingenjörsprogram – hinder och förutsättningar för ökad rekrytering, forskningsrapport 2008:01, Luleå tekniska universitet.

VINNOVAs publikationer

November 2008

För mer info eller för tidigare utgivna publikationer se www.vinnova.se

VINNOVA Analys

VA 2008:

- 01 VINNOVAs Focus on Impact - A Joint Approach for Impact Logic Assessment, Monitoring, Evaluation and Impact Analysis
- 02 Svenskt deltagande i EU:s sjätte ramprogram för forskning och teknisk utveckling. *Finns endast som PDF*
- 03 Nanotechnology in Sweden - an Innovation System Approach to an Emerging Area. *För svensk version se VA 2007:01*
- 04 The GSM Story - Effects of Research on Swedish Mobile Telephone Developments. *För kortversion på svenska respektive engelska se VA 2008:07 och VA 2008:06*
- 05 Effektanalys av "offentlig såddfinansiering" 1994 - 2004
- 06 Summary - The GSM Story - Effects of Research on Swedish Mobile Telephone Developments. *Kortversion av VA 2008:04, för kortversion på svenska se VA 2008:07*
- 07 Sammanfattning - Historien om GSM - Effekter av forskning i svensk mobiltelefoniutveckling. *Kortversion av VA 2008:04, för engelsk kortversion se VA 2008:06*
- 08 Statlig och offentlig FoU-finansiering i Norden
- 09 Why is Danish life science thriving? A case study of the life science industry in Denmark
- 10 National and regional cluster profiles - Companies in biotechnology, pharmaceuticals and medical technology in Denmark in comparison with Sweden
- 11 Impacts of EU Framework Programmes in Sweden
- 12 A benchmarking study of the Swedish and British life science innovation systems. Comparison of policies and funding

VINNOVA Information

VI 2008:

- 01 Upptäck det innovativa Sverige.
- 02 Forskningsprogrammet Framtidens personresor - Projektbeskrivningar
- 03 Passenger Transport in the Future - Project Descriptions
- 04 Vehicle ICT - Project Descriptions
- 05 Forska&Väx - Program som främjar forskning,

- utveckling och innovation hos små och medelstora företag
- 06 Årsredovisning 2007
- 07 Innovationer och ledande forskning - VINNOVA 2007. *För engelsk version se VI 2008:08*
- 08 Innovations and leading research - VINNOVA 2007. *För svensk version se VI 2008:07*
- 09 Forskning och innovation för hållbar tillväxt
- 10 Swedish Competence Research Centres - within the Transport Sector and funded by VINNOVA
- 11 E-tjänster i offentlig verksamhet. *För engelsk version se VI 2007:18*
- 12 VINN Excellence Center - Investing in competitive research milieus
- 13 Relationships between R&D Investments, Innovation and Economic Growth - A Conference Summary
- 14 Arbetslivsutveckling för global konkurrenskraft
- 15 Innovationspolitik och tillväxt - En seminarierapport från Svenskt Näringsliv, IF Metall och VINNOVA
- 16 Den kompetenta arbetsplatsen - Forskning om kompetens i arbetsplatsens relationer. Programkatal
- 17 Nya möjligheter för små och medelstora företag - Rapport från VINNOVAs seminarium för småföretag 3 september 2008
- 18 "No wrong door" alla ingångar leder dig rätt! - Erbjudande från nationella aktörer till små och medelstora företag
- 19 Forskning om kvinnors företagande - Presentation av projekten
- 20 MERA-programmet - Projektkatalog 2008
- 21 The MERA-program - Project Catalogue 2008
- 22 VINNVÄXT - A programme to get Sweden moving! Regional growth through dynamic innovation systems
- 24 Mobilitet, mobil kommunikation och bredband - Branschforskningsprogram för IT & telekom

VINNOVA Policy

VP 2008:

- 01 Forskning och innovation för hållbar tillväxt - VINNOVAs förslag till forsknings- & innovationsstrategi 2009-2012
- 02 Offentlig upphandling som drivkraft för innovation och förnyelse. *Finns endast som PDF. För engelsk version se VP 2007:03*

VINNOVA Rapport

VR 2008:

- 01 Mot bättre vetande - nya vägar till kunskap på arbetsplatsen
- 02 Managing Open Innovation - Present Findings and Future Directions
- 03 Framtiden är öppen! Om problem och möjligheter med öppen källkod och öppet innehåll
- 04 First Evaluation of the Institute Excellence Centres Programme
- 05 Utvärdering av det Nationella Flygtekniska forskningsprogrammet - NFFP. Evaluation of the Swedish National Aeronautics Research Programme - NFFP
- 06 Utvärdering av Vehicle - Information and Communication Technology programmet - V-ICT
- 07 Kartläggning av ett halvt sekels jämställdhetsinsatser i Sverige
- 08 Politiken, offentlig verksamhet - en av tre parter i samverkan
- 09 Forsknings- och innovationspolitik i USA - Näringslivets fem roller
- 10 "Born to be wild" - 55+... eller hur förvandla en global demografisk förändring till ett svenskt styrke- och tillväxtområde?
- 11 DYNAMO 2 i halvtid - Rapport från VINNOVAs konferens på Ulfunda slott 10 - 11 april 2008
- 12 VINNVÄXT II - Generalist and Specialist Evaluation of process and knowledge development 2004 - 2007
- 13 Svensk makrologistik - Sammansättning och kostnadsutveckling 1997 - 2005
- 14 Leading Companies in a Global Age - Managing the Swedish Way
- 15 Chefskapets former och resultat. Två kunskapsöversikter om arbetsplatsens ledarskap
- 16 NRA Security - Swedish industry proposal for a National Research Agenda for security
- 17 University strategies for knowledge transfer and commercialisation - An overview based on peer

reviews at 24 Swedish universities 2006

- 18 Värda idéerna! - Trots många framgångsrika projekt inom vård och omsorg skapas inte varaktiga effekter. Varför förvaltas och utnyttjas inte idéerna?
- 20 Sesam öppna dig! Forskarperspektiv på kvinnors företagande

Produktion & layout: VINNOVAs Kommunikationsavdelning

Omslagsbild: Anders Gunér, www.guner.se

Tryck: Arkitektkopia, Stockholm, www.arkitektkopia.se

November 2008

Försäljning: Fritzes Offentliga Publikationer, www.fritzes.se

SESAM ÖPPNA DIG! består av fjorton fristående uppsatser där tjugo forskare från olika discipliner och ämnesområden belyser olika teman kring forskning om kvinnors företagande, både vad gäller kunskapsbehov och samhällsrelevans. Boken visar på den mångfald av områden som behöver påverkas för att stödet för kvinnors företagande ska få sin rätta utformning.

Boken vänder sig till forskare och beslutsfattare som intresserar sig för kvinnors företagande och entreprenörskap, men den ger även andra som har ett allmänt intresse av området en möjlighet att ta del av forskningen på ett överskådligt sätt.

Boken ingår i VINNOVAs program Forskning om kvinnors företagande som är en del i regeringens satsning på att främja företagande bland kvinnor, förnya forskningen och öka kunskapen om kvinnors företagande.

KVINNORS
FÖRETAGANDE
STÄRKER
SVERIGE

VINNOVA är en statlig myndighet
med uppgift att främja hållbar tillväxt
genom finansiering av behovsmotiverad forskning
och utveckling av effektiva innovationssystem

VERKET FÖR INNOVATIONSSYSTEM – SWEDISH GOVERNMENTAL AGENCY FOR INNOVATION SYSTEMS

VINNOVA, SE-101 58 Stockholm, Sweden Besök/Office: Mäster Samuelsgatan 56

Tel: +46 (0)8 473 3000 Fax: +46 (0)8 473 3005

VINNOVA@VINNOVA.se www.VINNOVA.se